

ΤΜΗΜΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**« ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ
ΑΙΤΩΛΙΑΣ »**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΑ: ΝΤΡΕΛΛΙΑ ΟΛΓΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: κ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΔΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

« ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ »

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΑ:

ΝΤΡΕΜΛΙΑ ΟΛΓΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ :

κ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΔΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΕΜΑ:

« ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ »

ΜΕΡΟΣ Α'

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ Β'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

- 1.1 Το εννοιολογικό περιεχόμενο του τουρισμού
- 1.2 Η διάκριση του τουρισμού σε βασικές κατηγορίες
- 1.3 Ο τουρισμός από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας
- 1.4 Οι λόγοι που συντέλεσαν στην αύξηση του τουρισμού
- 1.5 Τουρισμός και Ελλάδα
  - 1.5.1 Οφέλη που προκύπτουν από τον τουρισμό
  - 1.5.2 Τα αδύναμα σημεία του ελληνικού τουρισμού
  - 1.5.3 Το μέλλον και οι προοπτικές του ελληνικού τουρισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού
  - 2.1 Εισαγωγή
  - 2.2 Αγροτουρισμός
  - 2.3 Οικοτουρισμός
  - 2.4 Επαγγελματικός Τουρισμός
    - 2.4.1 Συνεδριακός Τουρισμός
    - 2.4.2 Τουρισμός Εκθέσεων
    - 2.4.3 Τουρισμός Κινήτρων
    - 2.4.4 Οι προϋποθέσεις και τα πλεονεκτήματα του επαγγελματικού τουρισμού
    - 2.4.5 Οι προοπτικές ανάπτυξης του επαγγελματικού τουρισμού
  - 2.5 Τουρισμός Υγείας
  - 2.6 Πολιτιστικός Τουρισμός
  - 2.7 Θρησκευτικός Τουρισμός
  - 2.8 Αθλητικός Τουρισμός
  - 2.9 Χειμερινός Τουρισμός

- 2.10 Θαλάσσιος Τουρισμός
- 2.11 Τουρισμός Περιπέτειας
- 2.12 Γεωτουρισμός
- 2.13 Άλλες Μορφές Τουρισμού

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

- 3.1 Εισαγωγή
- 3.2 Το Περίγραμμα του νομού Αιτωλοακαρνανίας
Διοικητική Διαίρεση
Οικονομία
Κοινωνική και Πολιτιστική Υποδομή
- 3.3 Μια Γεωγραφία από Ποτάμια, Λίμνες, Βουνά και Κάμπους
- 3.4 Γεωλογία, Κλίμα
- 3.5 Οικολογία
- 3.6 Η πολιτιστική ταυτότητα του νομού
  - 3.6.1 Η Ιστορία του νομού
  - 3.6.2 Τα Μνημεία και τα Κάστρα του νομού
- 3.7 Οι Επαρχίες της Αιτωλίας
  - 3.7.1 Η Επαρχία της Ναυπάκτου
  - 3.7.2 Η Επαρχία του Μεσολογγίου
  - 3.7.3 Η Επαρχία της Τριχωνίδας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

- 4.1 Ο Τουρισμός στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας
- 4.2 Οι Εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην περιοχή της Αιτωλίας
- 4.3 Παραδείγματα Οργανωμένων Μορφών Εναλλακτικού Τουρισμού – Καταλύματα στην περιοχή της Αιτωλίας.
- 4.4 Προγράμματα Ανάπτυξης της Περιοχής
  - 4.4.1 Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+
  - 4.4.2 Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα»
  - 4.4.3 ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδος 2000-2006.
  - 4.4.4 ΠΕΠ Ορεινών Όγκων Ναυπακτίας.
  - 4.4.5 Άξονες προτεραιότητας για το Δ' Κ.Π.Σ – Προτάσεις Φορέων.
- 4.6 SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ
- 4.7 Δυνατότητες Εξέλιξης της περιοχής της Αιτωλίας.
- 4.8 Επιπτώσεις Ανάπτυξης Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού
  - 4.8.1 Οικονομικές Επιπτώσεις
  - 4.8.2 Κοινωνικές - Πολιτιστικές Επιπτώσεις
  - 4.8.3 Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις

ΜΕΡΟΣ Δ'

1. Αποτελέσματα Ερωτηματολόγια
2. Γενικά Συμπεράσματα
3. Προτάσεις

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / ΠΗΓΕΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Τουρισμός με την μορφή που έχει πάρει τα τελευταία χρόνια, αποτελεί ένα οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο η ανάπτυξη του οποίου όταν πραγματοποιείται ορθά αποφέρει σημαντικά οφέλη στις οικονομίες των αναπτυσσόμενων καθώς και των αναπτυσσόμενων χωρών. Ιδιαίτερα στις χώρες εκείνες που πληρούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η ανάπτυξη του υπήρξε θεαματική παγκοσμίως και κυρίως στον οικονομικό τομέα, με αποτέλεσμα να αποτελεί σήμερα την μεγαλύτερη βιομηχανία στον κόσμο.

Με μικρές ή μεγάλες διακυμάνσεις, θετικές ή αρνητικές ο τουρισμός συνεισφέρει σημαντικά στην ευημερία της Ελλάδας, όπου η ανάπτυξη της στον τομέα του τουρισμού αρχίζει να εμφανίζεται στα μέσα της δεκαετίας του '60. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η αναπτυξιακή πορεία του τουρισμού από τα μέσα της δεκαετίας του '70 έως και την δεκαετία του '90 ήταν αρκετά εντυπωσιακή στην Ελλάδα αλλά και στον διεθνή τουρισμό.

Οι λόγοι που συντέλεσαν στην ανάπτυξη αυτή του τουρισμού ήταν κατά κύριο λόγο, η ανάπτυξη των εισοδημάτων των ανθρώπων, ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος που έχει στην διάθεση του, η καλύτερευση του βιοτικού του επιπέδου, η ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας και κυρίως της τηλεόρασης, η διευκόλυνση στην είσοδο και έξοδο τουριστών σε χώρες υποδοχής, καθώς και η ραγδαία εξέλιξη των μέσων μαζικής μεταφοράς.

Βέβαια, η ανάπτυξη του τουρισμού σε μία χώρα δεν επιφέρει μόνο οικονομικές επιδράσεις αλλά και άλλες σημαντικότερες των οποίων είναι οι κοινωνικές, οι πολιτιστικές και οι περιβαλλοντικές επιδράσεις.

Για να είναι όμως θετική η συμβολή του τουρισμού στην οικονομία μιας χώρας υποδοχής τουριστών θα πρέπει όλη η προσπάθεια να γίνεται σωστά προγραμματισμένη και να υπάρχει η σχετική αρμονία με όλους τους κλάδους που είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον τουρισμό. Είναι πλέον σε όλους γνωστό ότι ο τουρισμός μεγαλουργεί μόνο όταν συνυπάρχει αρμονικά με το περιβάλλον και τον πολιτισμό.

Τέλος, ένα πολύ σημαντικό κομμάτι που αποφέρει η ανάπτυξη του τουρισμού, και δυστυχώς στην χώρα μας δεν είναι αρκετά αναπτυγμένο, είναι ο εναλλακτικός τουρισμός. Οι εναλλακτικές μορφές του τουρισμού μπορούν να αποτελέσουν έναν ισχυρό παράγοντα ανάπτυξης της τουριστικής κίνησης και ιδίως σε περιόδους όπως ο χειμώνας όπου παρατηρείτε μεγάλη πτώση σε σύγκριση με τους καλοκαιρινούς μήνες.

Οι εναλλακτικές αυτές μορφές του τουρισμού αποτελούν το κύριο αντικείμενο της εργασίας αυτής, κάνοντας μια προσπάθεια να δούμε κατ' αρχάς ποιες είναι αυτές οι ειδικές μορφές που μπορούμε να επιλέξουμε για να «κάνουμε» τουρισμό, ποια τα οφέλη που προκύπτουν με την ανάδειξη τους σε έναν τόπο προορισμού και ποια είναι τα περιθώρια ανάπτυξης τους.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ- ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο **πρώτο κεφάλαιο** εξετάζεται αναλυτικά το εννοιολογικό περιεχόμενο του τουρισμού, οι ορισμοί που του έχουν αποδοθεί από καθηγητές και επιστήμονες που έχουν ασχοληθεί με τον τομέα του τουρισμού, καθώς και τις διάφορες κατηγορίες που μπορούμε να τον διακρίνουμε ανάλογα με την εποχή, την μαζικότητα και την επιλογή και τα ενδιαφέροντα όσων επιλέγουν να κάνουν τουρισμό. Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη του τουρισμού και στους παράγοντες που βοήθησαν στην εξέλιξη και ανάπτυξή του. Ακόμη εξετάζει την Ελλάδα ως χώρα προσέλκυσης τουριστών, τα δημιουργούμενα οφέλη και τα σημεία στα οποία υστερεί ο ελληνικός τουρισμός, το μέλλον και οι προοπτικές του.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, γίνεται μια προσπάθεια να αναλυθούν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, τα πλεονεκτήματά τους, τα χαρακτηριστικά και τα αποτελέσματα που φέρουν σε μια χώρα υποδοχής τουριστών.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** αναφέρεται η γενική περιγραφή του νομού της Αιτωλοακαρνανίας, και αναλύεται η περιοχή μελέτης, της περιοχής Αιτωλίας σε κάθε επαρχία της. Βλέπουμε τα οικονομικά χαρακτηριστικά, την διοικητική διαίρεση, την κοινωνική και πολιτιστική υποδομή του νομού. Αναφέρεται, επίσης στην πολιτιστική ταυτότητα του νομού από την ιστορία του μέχρι και τους νεότερους χρόνους, δίνοντας επισήμανση στα ιστορικά μνημεία της περιοχής μελέτης, στα κάστρα, και σε σημεία τα οποία αποτελούν μεγάλο κίνητρο για την προσέλκυση τουριστών.

Το **τέταρτο κεφάλαιο** ασχολείται με την τουριστική κίνηση της περιοχής, τις εναλλακτικές μορφές που μπορεί ο επισκέπτης να συναντήσει, όταν θα επισκεφτεί την περιοχή.

Επίσης ασχολείται με την έρευνα, καταγραφή και εξέταση της υπάρχουσας κατάστασης στην περιοχή της Αιτωλίας και ειδικότερα:

⇒ οργανωμένες επιχειρήσεις και σύλλογοι Εναλλακτικού Τουρισμού που μπορούν να αποτελέσουν παράδειγμα ανάπτυξης και άλλων τέτοιων επιχειρήσεων.

⇒ ορισμένα καταλύματα εξαιρετικών απαιτήσεων που αποτελούν σημαντικό πλεονέκτημα για τον επισκέπτη.

⇒ Τον τρόπο ανάπτυξης μέσω επενδύσεων από τα προγράμματα που υπάγονται στα πλαίσια του Γ' Κ.Π.Σ.

⇒ Αναφέρονται οι στόχοι προτεραιότητας για το τέταρτο πακέτο και προτάσεις από φορείς του νομού της Αιτωλοακαρνανίας.

⇒ Στη συνέχεια δίνονται κάποιοι άξονες για την δυνατότητα που έχει η περιοχή προς την ανάπτυξη και εξέλιξη των υποδομών της, αποτέλεσμα των οποίων θα είναι η ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού και επιμήκυνση της τουριστικής της περιόδου.

⇒ Και τέλος αναφέρονται η επιπτώσεις, είτε αυτές είναι θετικές είτε αρνητικές, οι οποίες μπορούν να προκύψουν από την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή.

Το **τέταρτο μέρος** της εργασίας αυτής ασχολείται με τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων που δόθηκαν προς απάντηση σε 100 περίπου επαγγελματίες κατοίκους της περιοχής (ερωτηματολόγιο τύπου Α1), 50 περίπου σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις της περιοχής μελέτης (ερωτηματολόγιο τύπου Α2) και τέλος ένα ερωτηματολόγιο που απαντήθηκε από την νομαρχία Αιτωλοακαρνανίας (τμήμα Τουρισμού) και από την Αναπτυξιακή Εταιρία Τριχωνίδα Α.Ε, η οποία και βοήθησε πολύ στην απόκτηση στοιχείων στο τέταρτο κεφάλαιο.

Έπειτα δίνονται κάποια γενικά συμπεράσματα από την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και κάποιες συνοπτικές προτάσεις για την βελτίωση και ανάπτυξη της περιοχής της Αιτωλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η λέξη τουρισμός προέρχεται από την γαλλική λέξη *tour* και την αγγλική *touring*, που σημαίνουν γύρος, περιήγηση. Και οι δυο αυτές λέξεις προέρχονται από την λατινική λέξη *turnus*.

Για το λόγο ότι ο τουρισμός εμφανίζεται με διαφορετικές μορφές είναι δύσκολο να του δοθεί ένας σαφής ορισμός. Διάφορες προσεγγίσεις από τον περασμένο αιώνα έως και στις μέρες μας προσπάθησαν να οριοθετήσουν την έννοια του τουρισμού, από ειδικούς ή διεθνείς οργανισμούς.

Μία από τις πρώτες προσπάθειες που έγιναν για να ορισθεί ο τουρισμός όσο το δυνατόν ακριβέστερα είναι αυτή των Hunziker και Kraft, καθηγητών του Πανεπιστημίου της Βέρνης.

Έτσι λοιπόν, ο τουρισμός κατά την άποψή τους θα μπορούσε να ορισθεί ως το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού και την διαμονή μη μόνιμων κατοικιών, εφόσον δεν αυτά δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή και δεν συνδέονται με καμία κερδοσκοπική δραστηριότητα.

Ο ορισμός αυτός, αν και βοηθά να διακρίνει κανείς τον τουρισμό από την αποδημία γενικά ως έννοια, κάθε άλλο παρά ολοκληρωμένος θα μπορούσε να θεωρηθεί.¹

Σίγουρα αυτός ο ορισμός δεν είναι ολοκληρωμένος καθώς δεν αναφέρεται στα επαγγελματικά ταξίδια που γίνονται για κερδοσκοπικούς λόγους, ή ακόμη στην διαφορά ενός επαγγελματικού ταξιδιού με ένα ταξίδι αναψυχής, αν και πολύ συχνά συναντάμε και τα δυο μαζί.

Χαρακτηριστικό που προσδιορίζει την έννοια του τουρισμού είναι η μετακίνηση των ανθρώπων σε άλλους τουριστικούς προορισμούς πλην της μόνιμης κατοικίας τους με σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών. Η μετακίνηση αυτή αναφέρεται σε ένα μικρό χρονικό διάστημα, από 2 έως και 5 ημέρες ή και ακόμη μεγαλύτερο από αυτό.

Σήμερα ο τουρισμός αποτελεί ένα αυτοδύναμο φαινόμενο, συνώνυμο της κατανάλωσης και του ελεύθερου χρόνου. Παρουσίασε μια ταχύτατη ανάπτυξη, μια χωρική εξάπλωση και μια κοινωνική αποδοχή σε παγκόσμιο επίπεδο, ώστε να θεωρείται ένα «μπανάλ» και αναπόσπαστο τμήμα της καθημερινότητας.²

¹ Ν.ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ- Κ.ΚΡΑΒΑΡΙΤΗΣ, ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ Βασικές Έννοιες, ΑΘΗΝΑ 2004

² ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ, ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ έννοιες, μεγέθη, δομές, ΑΘΗΝΑ 2000

Ο Τουρισμός με όλες τις μορφές που έχει πάρει αποτελεί ένα οικονομικό φαινόμενο η ανάπτυξη του οποίου συνεπάγεται την ύπαρξη χρηματικών πόρων και ελεύθερου χρόνου. Μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί ένα σύνθετο δραστηριοτήτων, προϊόντων, και παραγωγικών μονάδων με κύριο σκοπό την συμμετοχή των ανθρώπων είτε για ξεκούραση, είτε ως ψυχαγωγία ή διασκέδαση ή ακόμη και για καθαρά επαγγελματικού λόγου. (όπως θα δούμε και στην συνέχεια εδώ αναφέρεται ο επαγγελματικός τουρισμός, ως μια ειδική μορφή του τουρισμού).

Αναμφισβήτητα, για να αποδοθεί σωστά το εννοιολογικό περιεχόμενο του τουρισμού θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι διάφοροι παράγοντες που συγκροτούν την τουριστική βιομηχανία και επηρεάζονται από αυτή. Οι παράγοντες αυτοί είναι: - ο τουρίστας, - η τουριστική επιχείρηση, - ο τουριστικός προορισμός, και - η διοίκηση του τουριστικού προορισμού.³

Τύποι των τουριστικών επιχειρήσεων:

Η λειτουργία της τουριστικής βιομηχανίας χωρίζεται σε δύο στοιχεία: στις μεγάλες επιχειρήσεις και τους TOURS OPERATORS.

Υπάρχουν 4 τύποι επιχειρήσεων:

- α. Οι πολυεθνικές
- β. Οι μεγάλες εθνικές τουριστικές επιχειρήσεις
- γ. Οι μικρές επιχειρήσεις και
- δ. Μικρές οικογενειακού επιπέδου επιχειρήσεις.

Όσον αφορά τα Ελληνικά πρακτορεία ταξιδιών δεν είναι τίποτε άλλο από αντιπρόσωποι των μεγάλων διεθνών πρακτορείων και χαρακτηρίζονται από την διαίρεση σε πολλά μικρά πρακτορεία που αντιμετωπίζουν μεγάλο συναγωνισμό και έλλειψη συνεργασίας.

Οι TOURS OPERATORS είναι επιχειρήσεις με συγκεντρωμένα κεφάλαια, που παρουσιάζονται στην Ευρώπη το 1960 και δημιουργούν μονοπώλια που ελέγχουν το μεγαλύτερο μέρος του τουριστικού εμπορίου.

Το 1937, η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της κοινωνίας των Εθνών σύστησε στις χώρες – μέλη της να υιοθετήσουν έναν ορισμό, που χαρακτήριζε τον τουρίστα ως ένα άτομο που ταξιδεύει για ένα χρονικό διάστημα 24 ωρών ή και περισσότερο σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη στην οποία διαμένει μόνιμα. Ο ορισμός αυτός περιλάμβανε στους τουρίστες τα εξής άτομα:

- Αυτά τα άτομα που ταξιδεύουν για να πάρουν μέρος σε διάφορες συσκέψεις, συγκεντρώσεις, συνέδρια κ.λ.π. με οποιαδήποτε δραστηριότητα.
- Αυτά που ταξιδεύουν για καθαρά επαγγελματικούς λόγους.
- Αυτά που ταξιδεύουν για ευχαρίστηση, για οικογενειακούς λόγους για λόγους υγείας, κ.ά.

³ Ν.ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ, Τουριστικό Marketing, Εκδόσεις Interbook, Αθήνα 1999

- Αυτά που φτάνουν σε μια χώρα, όταν το κρουαζιερόπλοιο με το οποίο ταξιδεύουν, προσεγγίσει κάποιο λιμάνι της, ακόμη και αν το χρονικό διάστημα της παραμονής του σε αυτή είναι μικρότερο από 24ωρο.⁴

Τον Αύγουστο του 1963, η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τον τουρισμό και τα Διεθνή Ταξίδια η οποία πραγματοποιήθηκε στην Ρώμη, όρισε ως «επισκέπτη» κάθε άτομο που μετακινείται σε μια άλλη χώρα, διαφορετική της μόνιμης κατοικίας του, για οποιονδήποτε λόγο εκτός από εκείνο της άσκησης αμειβόμενου επαγγέλματος.

Ο ορισμός αυτός καλύπτει δύο κατηγορίες επισκεπτών.

1. τους τουρίστες
2. τους εκδρομείς

1. Τουρίστες: Είναι οι προσωρινοί επισκέπτες, η παραμονή των οποίων υπερβαίνει τις 24 ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα και τα κίνητρά τους μπορεί να είναι:

- Διακοπές, ανάπαυση, υγεία, θεραπεία, σπουδές και σπορ.
- Επαγγελματικές υποθέσεις, οικογενειακοί λόγοι, συνέδρια.

2. Εκδρομείς: Χαρακτηρίζονται έτσι οι προσωρινοί επισκέπτες η παραμονή των οποίων δεν υπερβαίνει τις 24 ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα.⁵

Όπως είπαμε και πιο πάνω, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, πολλοί διεθνής οργανισμοί και ειδικοί του τουρισμού επιδίωξαν να ορίσουν την έννοια του τουρίστα και του τουρισμού. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι οι Cluiksmann (1929), Schwink (1924), De Magistis (1933), Borman, Mariotti (1950), κ.α. Αξίζει να αναφέρουμε κάποιους ορισμούς που έχουν αποδοθεί στην έννοια του τουρισμού.

- Η Διεθνής Ακαδημία του Τουρισμού (A.I.T.- Monte Carlo) ορίζει ότι ο τουρισμός είναι το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν απ' αυτές. Αυτές υποκινούνται, σε διαφορετικό βαθμό και ένταση, από τον πόθο της απόδρασης που ενυπάρχει στα άτομα.
- Η Διεθνής Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και Συγγραφέων Τουρισμού (F.I.J.E.T.) ορίζει ότι: *“Τουρίστας είναι το άτομο που πραγματοποιεί μια μετακίνηση, για οποιανδήποτε αιτία, πέραν του συνήθους περιβάλλοντος του και το οποίο χρησιμοποιεί το χρόνο τηςσχόλης του για την ικανοποίηση της περιέργειάς του, σε όλες τις μορφές της, καθώς και της ανάγκης του για ανάπαυση και ψυχαγωγία”*.

⁴ Ν.ΠΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ – Κ.ΚΡΑΒΑΡΙΤΗΣ – Π.ΛΥΤΡΑΣ, Εισαγωγή στον Τουρισμό, Εκδόσεις Interbook, Αθήνα 1999

⁵ ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ, ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ έννοιες, μεγέθη, δομές, Εκδόσεις Προπομπός, ΑΘΗΝΑ 2000

- Ο Ν.Αιγινίτης αναφέρει ότι "Τουρισμός καλείται η από χώρα σε χώρα ή από πόλη σε πόλη μετάβαση ατόμων ομαδικά ή μεμονωμένα για λόγους βραχείας ή μακράς, πάντως όχι μονίμου διαμονής, για αναψυχή, αποκλειόμενης της εργασίας επιφερούσης άμεσο όφελος, πλην εκείνης η οποία δύναται να έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την διαφήμιση της χώρας στην οποίαν κατευθύνεται ο επιχειρών μια τέτοια μετάβαση".
- Ο J.Gouet ορίζει τον τουρισμό ως "τον τρόπο του να ταξιδεύεις, συνδυάζοντας σε διαφορετικές αναλογίες, σύμφωνα με τα άτομα, την περιέργεια του πνεύματος μαζί με τον πόθο να προσαρμοστεί κάποιος σε ξένα ήθη και έθιμα".
- Ο J.Medecin (Revue de Deux Mondes) αναφέρει ότι: " Τουρισμός είναι μια δραστηριότητα ευκαιρίας η οποία συνίσταται στο να παραμένει κάποιος μακριά από τον τόπο της μονίμου διαμονής του, για λόγους διασκέδασης, ανάπαυσης, εμπλουτισμού της εμπειρίας του, ανύψωση του μορφωτικού του επιπέδου, από την παρουσία νέων μορφών της ανθρώπινης δράσης και από τις εικόνες μιας άγνωστης φύσης."

Συμπερασματικά, καταλαβαίνουμε ότι ο τουρισμός είναι ένας πολυσύνθετος κλάδος με πλήθος δραστηριοτήτων που αλληλοσυμπληρώνονται ή ανταγωνίζονται η μια την άλλη.

Είναι γνωστό στους πάντες πλέον τα πολλαπλά οφέλη του τουρισμού, η μεγάλη συμμετοχή του στο εθνικό ΑΕΠ και η συμβολή του στη μεγάλη οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Ειδικά από τον τουρισμό ωφελήθηκε η επαρχία και τα νησιά, σταμάτησε η αστυφιλία, η μετανάστευση και οι νέοι παραμένουν πλέον στον τόπο τους, όπου και εργασία έχουν και έρχονται πλέον σ' επαφή με άλλες κουλτούρες, γεγονός που τους βοηθάει να δουν πράγματα και καταστάσεις υπό άλλο πρίσμα.

1.2 ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΕ ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

Η διάκριση του τουρισμού σε κάποιες βασικές κατηγορίες εξαρτάται από κάποιους σημαντικούς παράγοντες οι κυριότεροι των οποίων είναι:

- Ο αριθμός των περιηγητών
- Η διαμονή και η διατροφή τους
- Ο χρόνος που διαθέτουν για την τουριστική δραστηριότητα
- Η επιλογή του τουριστικού προορισμού
- Ο επιδιωκόμενος σκοπός τους
- Η οικονομική δυνατότητα τους, κ.ά.

Τα κίνητρα που ενεργοποιούν τα άτομα να συμμετέχουν στις τουριστικές μετακινήσεις και να καταναλώνουν τα τουριστικά προϊόντα που τους

προσφέρονται στο εσωτερικό ή εξωτερικό μιας χώρας μας δίνει την δυνατότητα να διακρίνουμε του τουρισμό σε έξι μεγάλες κατηγορίες.

1. Μαζικός Τουρισμός
2. Ατομικός Τουρισμός
3. Εσωτερικός Τουρισμός
4. Εξωτερικός Τουρισμός
5. Συνεχής Τουρισμός
6. Εποχιακός Τουρισμός

1. Μαζικός Τουρισμός

Ο ομαδικός ή μαζικός τουρισμός είναι η κατηγορία του τουρισμού που χαρακτηρίζεται από ομαδικότητα συμμετοχής των τουριστών στις διάφορες φάσεις της τουριστικής δραστηριότητας. Ο ομαδικός - συλλογικός τουρισμός πραγματοποιείται από πολλά άτομα μαζί, με βάση συνήθως κάποιο γνωστό πρόγραμμα.

Στην Ελλάδα ο μαζικός τουρισμός αποτελεί μια οικονομική δραστηριότητα που κατέχει κυρίαρχη θέση στον τριτογενή τομέα.

Το χαρακτηριστικό του μαζικού τουρισμού αναφέρεται κυρίως στον τρόπο οργάνωσής του και στην μετακίνηση των ατόμων – τουριστών. Οργανώνεται κυρίως από διάφορα τουριστικά γραφεία, συλλόγους ή οργανισμούς παρουσιάζοντας πλεονεκτήματα έναντι των περιηγητών, όπως για παράδειγμα οι μειωμένες δαπάνες ενός ταξιδιού.

Ο μαζικός τουρισμός εκδηλώνεται, σε εκδρομές που γίνονται κατά την διάρκεια των διακοπών του έτους, Πάσχα – Χριστούγεννα, σε παιδικές κατασκηνώσεις δημόσιες ή ιδιωτικές, στις σχολικές εκδρομές, καθώς επίσης και σε επαγγελματικές διακοπές, π.χ. οι επισκέψεις μιας ειδικής ομάδας σε κάποιο συνέδριο.

Η κατηγορία αυτή του τουρισμού, δημιουργήσε ενδογενή προβλήματα όπως: εποχικότητα της ζήτησης, υπερσυγκέντρωση της προσφοράς, περιφερειακές ανισότητες, εξάρτηση από τις εισαγωγές, συναλλαγματικά ελλείμματα, και κυρίως υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

2. Ατομικός Τουρισμός

Ο ατομικός τουρισμός είναι το αντίθετο του μαζικού τουρισμού και χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη ατομική οργάνωση και εκτέλεση ενός ταξιδιού. Ο ατομικός τουρισμός γίνεται σε μεγάλο βαθμό με ατομικά – ιδιωτικά μέσα μαζικής μεταφοράς, όπως το αυτοκίνητο ή το τροχόσπιτο, το σκάφος κ.ά., για την μετακίνησή τους σε κάποιο σημείο τουριστικού προορισμού. Μπορούμε όμως να έχουμε και έναν ατομικό «οργανωμένο τουρισμό» που σημαίνει ότι ο τουρίστας απευθύνεται σε ένα γραφείο ταξιδιών και ζητά την οργάνωση ενός ταξιδιού.

3. Εσωτερικός Τουρισμός

Το 1963 αναπτύσσεται και ο εσωτερικός τουρισμός που βοηθά την περιφερειακή ανάπτυξη.

Ο εσωτερικός τουρισμός πραγματοποιείται από τους ντόπιους κατοίκους μιας χώρας, επισκέπτοντας άλλες πόλεις πέραν της μόνιμης κατοικίας τους. Χαρακτηριστικό του εσωτερικού τουρισμού είναι η συγκρότηση της εκροής συναλλάγματος.

Επίσης η κατηγορία αυτή του τουρισμού παρουσιάζει σημαντικές ωφέλειες για μια χώρα και ειδικά οικονομικές ωφέλειες.

Έτσι λοιπόν θα λέγαμε ότι χρειάζεται ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού διότι:

- Βοηθά τον τουρισμό όλες της εποχές του χρόνου και τους χειμερινούς αλλά και τους καλοκαιρινούς μήνες.
- Μειώνει αισθητά, έπειτα της ανάπτυξής του, την εκροή του συναλλάγματος.

Ο εσωτερικός τουρισμός όμως σαν μετακίνηση τουριστών, δεν αποφέρει μόνο οικονομικά οφέλη αλλά επίσης ωφελεί και στην πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου υποδοχής, στο βαθμό που ο τόπος αποδέχεται τις πολιτιστικές επιδράσεις των επισκεπτών του, κυρίως αυτών που προέρχονται από τμήματα πληθυσμού ανώτερης μορφωτικής τάξης. Όταν όμως ο τόπος κατακλύζεται από επισκέπτες και το πολιτιστικό φαινόμενο μεταφέρεται σε επίπεδο που συνδέεται με τις ψυχαγωγικές εκδηλώσεις τότε δημιουργείτε σημαντικός κίνδυνος.

Βέβαια, για την ανάπτυξη του είναι απαραίτητη η ύπαρξη κάποιων βασικών προϋποθέσεων. Θα πρέπει να δημιουργούνται τα κατάλληλα και ταυτόχρονα οικονομικά προσιτά για τους ντόπιους κατοίκους, μέσα φιλοξενίας, την βελτίωση των μέσων μαζικής μεταφοράς και τα συνέπεια την βελτίωση του οδικού δικτύου.

Κάτω από αυτές τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού, ο ντόπιος κάτοικος μιας χώρα θα μετακινείται ταχύτερα, ασφαλέστερα και πιο ευχάριστα εντός των ορίων της χώρας του.

Ο εσωτερικός τουρισμός έχει ιδιαίτερη σημασία για την χώρα μας γιατί μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην καλύτερη γεωγραφική εποχιακή κατανομή του τουρισμού, στην περιφερειακή ανάπτυξη αλλά και στην δημιουργία θέσεων εργασίας.

4. Εξωτερικός Τουρισμός

Ο εξωτερικός ή διεθνής τουρισμός πραγματοποιείται από άτομα που επιλέγουν να κάνουν τουρισμό, για λόγους υγείας, αναψυχής, θρησκείας, αθλητικούς, επαγγελματικούς, κ.ά., σε μια άλλη χώρα πέραν της χώρας που διαμένουν μόνιμα.

Ο εξωτερικός τουρισμός εξαρτάται από την νοοτροπία και τις συνήθειες των τουριστών, αν και κάθε περιοχή προσπαθεί να προσαρμοσθεί στην ζήτηση, για να προσφέρει τις κατάλληλες συνθήκες στους τουρίστες που δέχεται.

Έτσι λοιπόν, εξωτερικό τουρισμό έχει κάθε χώρα με κύριο χαρακτηριστικό την εισροή και εκροή του συναλλάγματος.

5. Συνεχής Τουρισμός

Χαρακτηριστικό του συνεχή τουρισμού είναι ότι παρουσιάζεται καθ' όλη την διάρκεια του έτους. Οι τουριστικές δραστηριότητες πραγματοποιούνται όλες της εποχές του χρόνου, χωρίς να επηρεάζουν τον τουρίστα οι κλιματολογικές συνθήκες.

Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν αρκετές μορφές τουρισμού, όπως, ο επαγγελματικός - συνεδριακός τουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο αγροτικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας αλλά και άλλες ακόμη μορφές.

6. Εποχιακός Τουρισμό

Εδώ η τουριστική δραστηριότητα εκδηλώνεται σε ορισμένες εποχές του έτους και τα άτομα που επιλέγουν να κάνουν τουρισμό επηρεάζονται αρκετά από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε εποχή.

Οι κυριότερες μορφές τουρισμού που ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία είναι ο χειμερινός τουρισμός και ο θαλάσσιος τουρισμός.

1.3. Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ

Ο Τουρισμός δεν είναι ένα τυχαίο φαινόμενο που εμφανίζεται τα τελευταία χρόνια, αντίθετα χρονολογείται πολλές χιλιάδες χρόνια πριν. Κατά την αρχαιότητα, η ξενία, που είναι γνωστή από τα ομηρικά ακόμη έπη, μαρτυρεί την ύπαρξη μιας υποτυπώδης μορφής τουρισμού.

Ο τουρισμός παρ' όλο που στηρίχθηκε από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα στον ελεύθερο χρόνο και τη μετακίνηση, εν τούτοις παρουσίασε διαχρονικά μια μορφολογική εξέλιξη και μια διευρυνόμενη χωρικά διάρθρωση.

Γραπτές μελέτες των λογίων της αρχαίας εποχής όπως αυτών, του Ηρόδοτου, του Πausανία, του Αρτεμίδωρου, του Στράβωνα και άλλων μας μαρτυρούν ότι στην αρχαία Ελλάδα υπήρχε το φαινόμενο του τουρισμού. Παρατηρούνται αρκετές για την εποχή, μετακινήσεις των ατόμων για ψυχαγωγικούς κυρίως λόγους.

Σίγουρα ο τουρισμός στην αρχαιότητα διαφέρει από την μορφή που έχει πάρει σήμερα και ως προς το περιεχόμενό του αλλά και ως προς τα μέσα ικανοποίησης των τουριστικών αναγκών και επιθυμιών των ατόμων. Κατά την αρχαιότητα οι τουριστικές μετακινήσεις συνδέονται κυρίως με τις αθλητικές δραστηριότητες, θρησκευτικές ή πολιτιστικές, λαμβάνοντας μέρος σε εκδηλώσεις ή απλά για να ικανοποιήσουν κάποιες επιθυμίες τους γνωρίζοντας νέους τόπους, παραδόσεις, ήθη και έθιμα άλλων χωρών ή πόλεων. Όπως για παράδειγμα οι Ολυμπιακοί Αγώνες που πραγματοποιούνταν κάθε τέσσερα χρόνια, αποτελούσαν μια αθλητική – πολιτιστική δραστηριότητα.

Στην αρχαία Ελλάδα και στην αρχαία Ρώμη, ο ελεύθερος χρόνος απεικόνιζε την προέλευση και την τάξη των πολιτών που ήταν ελεύθεροι και οικονομικά εύποροι, απαλλαγμένοι από κάθε εξαναγκαστική απασχόληση.

Έτσι ήταν υποχρεωμένοι να ασχολούνται με τα κοινωνικά και πολιτικά θέματα της πολιτείας.

Ο τουρισμός αποτελούσε προνόμιο των πλούσιων και τις αριστοκρατίας, όσων δηλαδή δεν είχαν πρόβλημα οικονομικό και ελεύθερου χρόνου. Ωστόσο όμως, με το πέρασμα του χρόνου ο τουρισμός άρχισε να γίνεται δικαίωμα και των άλλων τάξεων, πέραν των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, δηλαδή αυτών των μη προνομιούχων και των χαμηλόμισθων εργαζομένων.

Σημαντικός παράγοντας στην αλλαγή αυτή ήταν η ανάπτυξη των ατομικών εισοδημάτων των εργαζομένων, ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος που ο άνθρωπος έχει στην διάθεση του και κυρίως η άνοδος του πολιτιστικού επιπέδου των λαών.

Οι σύγχρονοι μελετητές της διαχρονικής εξέλιξης του τουρισμού, τον διακρίνουν σε τρεις χρονικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος έχει ασαφές χρονικό σημείο έναρξης με πιθανότερο, αυτό της τρίτης χιλιετίας π.Χ. και τέλος την εποχή της γενίκευσης της χρήσης της ατμομηχανής στο σιδηρόδρομο, δηλαδή το 1840. Η δεύτερη περίοδος διαρκεί εκατό περίπου χρόνια μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ η τρίτη φτάνει μέχρι και τη σημερινή εποχή.⁶

Σύγχρονοι ερευνητές πιθανόν να έχουν θεμελιώσει νέα άποψη, ότι δηλαδή από το 1970 και μετά διανύουμε νέα περίοδο, την τέταρτη περίοδο τουριστικής ανάπτυξης. Πράγματι, οι αλματώδεις ρυθμοί ανάπτυξης του τουρισμού, η μαζικοποίησή του, η εμφάνιση νέων τουριστικών προορισμών, η δραστική μείωση της χρονοαπόστασης εξαιτίας της συνεχιζόμενης βελτίωσης των μέσων μεταφοράς, όπως επίσης και οι θεσμικές μεταβολές στην απασχόληση και στη "δικαιωματική" συμμετοχή στον τουρισμό, συνηγορούν στην τεκμηρίωση μιας τέτοιας άποψης.

Ο Ηρόδοτος (480 – 421 π.Χ.) γεωγράφος και ιστορικός περιγράφει τις περιηγήσεις του σε τόπους που επισκέφτηκε κατά τον 19^ο αιώνα, και χαρακτηρίζεται ως « μοντέλο τουρίστα». Από πολλούς έχει χαρακτηριστεί ο πρώτος ταξιδιωτικός συγγραφέας.

Ο Πausανίας ήταν ένας ακόμη περιηγητής του ελληνικού χώρου που επίσης καταγράφει τις εντυπώσεις του από τις περιοχές που γνώρισε.

Κατά τον 19^ο αιώνα χρονολογούνται τα πρώτα κρατικά πανδοχεία, που παρείχαν δωρεάν τις υπηρεσίες τους στους ταξιδιώτες, καθώς και τα πανδοχεία κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Τα πανδοχεία, αρχικά ονομάζονταν *καταγώγια*, άλλες φορές *ξενώνες* και αργότερα πανδοχεία.

Κατά την Ρωμαϊκή εποχή πέρα από τα πανδοχεία τα οποία ήταν διασπαρμένα σε όλη την σφαίρα επιρροής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το κράτος εξασφάλιζε την διανυκτέρευση αλλά και την καθαριότητα και την διατροφή των επισκεπτών.

Επίσης κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους γίνονται ευρύτερα γνωστά οι θεραπευτικές ιδιότητες των ιαματικών πηγών και αποτέλεσαν σκοπό των ταξιδιών.

---

⁶ Ν.ΠΙΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ – Κ.ΚΡΑΒΑΡΙΤΗΣ – Π.ΛΥΤΡΑΣ, Εισαγωγή στον Τουρισμό, Εκδόσεις Interbook, Αθήνα 1999

Κατά την διάρκεια του Μεσαίωνα εμφανίζεται ο τουρισμός γύρω από τα Πανεπιστήμια της Ευρώπης, όπως το Παρίσι, την Οξφόρδη, το Κέιμπριτζ, κ.ά. Τα μεγάλα Πανεπιστήμια της Ευρώπης ενθαρρύνουν τους φοιτητές να οργανώνουν ταξίδια με σκοπό την απόκτηση γνώσεων και ταξιδιωτικών εμπειριών. Οι Άγγλοι που προσέφεραν περιηγήσεις σε ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως στην Γαλλία και την Γερμανία αποτελούν τους πρωτοπόρους στη δημιουργία σύγχρονων τουριστικών πακέτων. Έτσι οι περιηγήσεις αυτές δημιούργησαν ανάγκες για οργανωμένα καταλύματα, βελτίωση του οδικού δικτύου και των μέσων μεταφοράς. Από την άλλη τα γαλλικά και γερμανικά ξενοδοχεία αποκτούν μεγάλη φήμη και προσελκύουν χιλιάδες ταξιδιώτες χάρη στην ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρουν.

Το 1800 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά η λέξη *tourist* για να χαρακτηρίσει τα άτομα που συμμετέχουν στην μακρά περιήγηση (*grand tour*). Ενώ το 1811 η λέξη *tourism* υποδηλώνει την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού για λόγους ευχαρίστησης και αναψυχής.⁷

Η περίοδος από το 1840 και ως το 1945 χαρακτηρίζεται ως η περίοδο ενηλικίωσης του τουρισμού για το λόγο ότι θεμελιώνονται οι βάσεις, οι υποδομές για το τουριστικό γίνεσθαι και για τα επόμενα χρόνια.

Την περίοδο 1840 – 1860 εμφανίζεται το πρώτο μεταφορικό μέσο, ο σιδηρόδρομος που συμβάλει σημαντικά στην αύξηση της τουριστικής κίνησης. Η επέκταση των σιδηροδρομικών δικτύων είναι ταχύτατη. Από το 1830 – 1850 στην Ευρώπη έχει δημιουργηθεί σιδηροδρομικό δίκτυο μήκους 12000 μιλίων. Στα επιβατικά βαγόνια προσθέτονται κρεβάτια, βαγόνια κουζίνες, βαγόνια εστιατόρια κ.ά.

Στην Ελλάδα η πρώτη σιδηροδρομική γραμμή είναι αυτή που ενώνει την Αθήνα με τον Πειραιά και εγκαινιάζεται το 1869. Αργότερα αναπτύσσονται και τα άλλα μέσα μαζικής μεταφοράς, όπως η κατασκευή ατμοπλοίων.

Οι τουριστικοί Οδηγοί που εκδίδονται όπως αυτοί του Beadecker και του J.Murray συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη και μεγέθυνση του τουρισμού.

Το 1841 ο Thomas Cook αντιλαμβανόμενος τις απαιτήσεις, διοργανώνει το πρώτο ταξίδι με οδηγούς. Οργανώνει ταξίδια στους Αγίους Τόπους, στην Ελβετία και σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες, στην Ινδία, την Αίγυπτο και μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου και στην Αμερική όπου ξεναγεί τα γκρουπ του στα θέατρα των μαχών. Το 1872 προσφέρει σε ένα γκρουπ με εννέα άτομα το γύρο του κόσμου.

Ο Thomas Cook το 1845 δημιουργεί το πρώτο τουριστικό γραφείο «Thomas Cook & Son» στο Leicester, και αργότερα ιδρύει υποκαταστήματα σε 68 χώρες. Προσφέροντας ολοκληρωμένα τουριστικά πακέτα που περιλαμβάνουν τον ταξιδιωτικό ναύλο, τη συνοδεία, τις ξεναγήσεις, τη διατροφή. Ενώ αργότερα προσπαθεί να κάνει οικονομικότερα πακέτα για την προσέλκυση όλων των κοινωνικών τάξεων.

Από την άλλη την περίοδο αυτή (1840 – 1940) τα ξενοδοχεία υιοθετούν στην κατασκευή τους όλα τα στοιχεία που τους προσφέρει η εποχή τους. Οι

---

⁷ ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ, ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ έννοιες, μεγέθη, δομές, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 2000

ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις διαδέχονται η μια την άλλη, και όχι μόνο σε δημοφιλή ή θαλάσσια σημεία αλλά και στο κέντρο κάθε μεγαλούπολης.

Από το 1945 και το τέλος των εχθροπραξιών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ο τουρισμός αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς, καθίσταται κοινωνική αναγκαιότητα και αναπόσπαστο τμήμα του ελεύθερου χρόνου.

Οι κύριοι παράγοντες που συντέλεσαν στην ραγδαία αυτή ανάπτυξη του τουρισμού είναι κυρίως ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος που άνθρωπος έχει στην διάθεσή του, η οικονομική ευημερία, η αύξηση δηλαδή του εισοδήματός του, η βελτίωση και ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων, όπως το αυτοκίνητο, το αεροσκάφος, ο σιδηρόδρομος, το πλοίο.

Επίσης η δημιουργία μεγάλων αστικών κέντρων κάνει επιτακτική την ανάγκη για διακοπές. Οι άνθρωποι των μεγάλων αστικών πόλεων «δραπετεύουν» συχνά από το περιβάλλον της μόνιμης κατοικίας τους και τον τρόπο ζωής τους, πραγματοποιώντας συχνά εκδρομές μέσα στα Σαββατοκύριακα ή με άδειες για την αναζήτηση νέων τόπων, είτε του βουνού είτε της θάλασσας.

Τέλος η πολιτισμική εξέλιξη του ανθρώπου τον κάνει να επιθυμεί να μάθει από κοντά νέα πράγματα, ήθη και έθιμα σε άλλες πόλεις ή και άλλες χώρες. Έτσι η πολυμορφία της ζήτησης δημιούργησε και νέες μορφές καταλυμάτων πέραν από τις κλασσικές.

1.4 ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός για να φτάσει στην σημερινή του μορφή πέρασε κατά την διάρκεια του χρόνου από διάφορες εξελικτικές φάσεις.

Για πολλά χρόνια ο τουρισμός ήταν αγαθό που απολάμβαναν κυρίως οι ανώτερες οικονομικές τάξεις των αναπτυγμένων βιομηχανικών χωρών. Σήμερα αποτελεί προσιτό αγαθό για σημαντικό ποσοστό των κατοίκων του πλανήτη μας. Τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ) επιβεβαιώνουν ότι το 1990, 455,9 εκατομμύρια τουρίστες ταξίδεψαν έξω από την χώρα τους, το 2002 αυξάνεται σε 702,6 εκατομμύρια, ενώ το 2020 ο αριθμός των διεθνών τουριστών προβλέπεται να φτάσει περίπου τα 1,6 δισεκατομμύρια.

Σημαντικοί παράγοντες για την ανοδική πορεία της τουριστικής βιομηχανίας θεωρούνται:

1. Η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και η αύξηση του ελεύθερου χρόνου που παρέχουν τη δυνατότητα σε πολλούς κατοίκους των ανεπτυγμένων χωρών να κάνουν τουρισμό ολοένα και περισσότερα άτομα.
2. Η ανάπτυξη και η βελτίωση των μέσων μαζικής μεταφοράς, δημιουργούν ευκαιρίες για ταξίδια σε μακρινούς τόπους με σχετικά φθηνά εισιτήρια.
3. Η μεγάλης διάρκειας παγκόσμια πολιτική σταθερότητα (λήξη του "Ψυχρού

Πολέμου" και της "απειλής" πυρηνικού ολέθρου) η οποία προσφέρει την αίσθηση της ασφάλειας στους επίδοξους τουρίστες.

4. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (τηλεόραση, ράδιο κ.λ.π), συμβάλλουν στην αύξηση του ενδιαφέροντος για τη γνωριμία με εξωτικές μακρινές περιοχές του πλανήτη μέσω τουριστικών εκπομπών, ταινιών, ειδήσεων κλπ.

5. Οι μεγάλες διαφημιστικές εκστρατείες της τουριστικής βιομηχανίας που προβάλλονται συχνά στην καθημερινή μας ζωή αυξάνουν επίσης την επιθυμία για ταξίδια.

6. Τέλος, οι καθορισμένες ετήσιες θρησκευτικές και εθνικές γιορτές, που διοργανώνονται σε πολλές περιοχές, ενθαρρύνουν την αύξηση του τοπικού τουρισμού και την ανάπτυξη της τοπικής τουριστικής υποδομής.

1.5 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

Ο Τουρισμός ανέκαθεν αποτελούσε για την χώρα μας ένα ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα. Η Ελλάδα είναι περιβαλλοντικά, κλιματολογικά, πολιτιστικά και πολιτισμικά προικισμένη γεγονός που την καθιστά έναν ιδιαίτερα ελκυστικό τουριστικό προορισμό. Οι παράγοντες της προσέλκυσης αυτής είναι:

- Η γεωγραφική εγγύτητα, ιδιαίτερα για τους ευρωπαίους επισκέπτες
- Το έξοχο κλίμα που ευνοεί κάθε δραστηριότητα στον τουρισμό
- Η ομορφιά των τοποθεσιών
- Η πλούσια πολιτισμική κληρονομιά.

Τα στοιχεία αυτά πιστοποιούν την σπουδαιότητα του τουρισμού και της τουριστικής βιομηχανίας για την ελληνική οικονομία. Ο τουρισμός αποτελεί σήμερα την μεγαλύτερη συναλλαγματοφόρο πηγή και τον καλύτερο προπαγανδιστή των εθνικών μας θεμάτων στο εξωτερικό. Εξίσου σημαντική είναι και η συμβολή του στο επίπεδο της απασχόλησης.

1.5.1 Οφέλη που προκύπτουν από τον τουρισμό.

Ο τουρισμός δεν εξασφαλίζει μόνο συνάλλαγμα για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών. Παράλληλα με τις καθεαυτού τουριστικές επιχειρήσεις όπως, ξενοδοχεία, εστιατόρια, ειδικευμένα καταστήματα, ταξιδιωτικά γραφεία, συνδέονται και τα μεταφορικά μέσα και οι συγκοινωνίες, η κατασκευαστική δραστηριότητα, η βιοτεχνία και η βιομηχανία, η παραγωγή, η κατανάλωση, η εμπορική κίνηση, η απασχόληση καθώς και η περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη.

Ο τουρισμός επηρεάζει την διαμόρφωση του κοινωνικού τομέα όπως επαγγελματική εκπαίδευση, μόρφωση και αγωγή, τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες, τη συμπεριφορά και αποδοχή ή μη των ξένων προτύπων.

Δεν φαίνεται να υπάρχει δραστηριότητα ή επάγγελμα που να μην ωφελεί με οποιονδήποτε τρόπο άμεσα ή έμμεσα από την καταναλωτική δραστηριότητα που προκαλεί η συσσώρευση ξένων και ντόπιων τουριστών σε ένα χώρο υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών.

1.5.2 Τα αδύναμα σημεία του ελληνικού τουρισμού

Μέσα από έρευνες έχει καταδειχθεί πως στις βασικές αγορές – πηγές του ελληνικού τουρισμού υπάρχει μεγάλος αριθμός δυνητικών επισκεπτών. Όμως το ελληνικό τουριστικό προϊόν χαρακτηρίζεται και από πολλές αδυναμίες, που ίσως τελικά να έχουν αποτελέσει τροχοπέδη στην εξέλιξη και ανάπτυξη του με την πάροδο του χρόνων. Παρά τη μοναδικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος που συνδυάζει τις φυσικές καλλονές της χώρας με το ήπιο κλίμα και 3.000 χρόνων πολιτιστική κληρονομιά.

Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού, οι ελλείψεις σε βασικές υποδομές, οι ανεπαρκείς συγκοινωνιακές συνδέσεις, η πολύπλοκη και χρονοβόρα γραφειοκρατία, αλλά και οι υψηλές και ασταθείς, όπως χαρακτηρίζονται από τους τουρίστες, τιμές του τουριστικού προϊόντος, συνθέτουν το «παζλ» των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο τουρισμός.

Τα βασικά μειονεκτήματα του ελληνικού τουρισμού είναι:

- Οι αδυναμίες που εντοπίζονται στον τομέα των μεταφορών (αεροδρόμια, λιμάνια, οδικό δίκτυο).
- Ο έντονα εποχιακός χαρακτήρας (πεντάμηνη ως επτάμηνη περίοδος). Το συντριπτικά μεγαλύτερο κομμάτι της τουριστικής κίνησης στον ελλαδικό χώρο πραγματοποιείται το πεντάμηνο Μάιου – Σεπτεμβρίου στο οποίο περιλαμβάνεται το 86,6% της συνολικής ετήσιας μετακίνησης αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών στη χώρα μας. Αυτό οφείλεται κυρίως στην εσφαλμένη παγκόσμια κοινή γνώμη ότι η χώρα μας διαθέτει αξιόλογα τουριστικά θέρετρα μόνο για τους καλοκαιρινούς μήνες, άποψη που ενισχύεται από την ελλιπή διαφημιστική προβολή των χειμερινών τουριστικών προορισμών της χώρας μας.
- Οι αδυναμίες που εντοπίζονται στους χαμηλούς προϋπολογισμούς που διατίθενται για τη διαφήμιση, καθώς και στην κακή οργάνωση κατά την διαδικασία προβολής της χώρας.
- Το περιβάλλον, που δεν προστατεύεται επαρκώς και κι έτσι χάνει το χαρακτήρα της.
- Υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση της τουριστικής υποδομής.
- Ο ανεπαρκής τρόπος παρουσίασης της πολιτισμικής κληρονομιάς. Οι τουρίστες που έχουν συνηθίσει να αντιμετωπίζουν υψηλά standards όταν επισκέπτονται άλλους προορισμούς, απογοητεύονται όταν έρχονται στην Ελλάδα επειδή, για παράδειγμα, δεν βρίσκουν στα μουσεία πληροφοριακό υλικό σε πολλές γλώσσες ή διακρίνουν αδυναμίες στον τρόπο παρουσίασης των εκθεμάτων.

- Η χαμηλής ποιότητας τουριστική προσφορά στις υποδομές διαμονής (ξενοδοχεία χαμηλών τάξεων ή χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών ή έλλειψη επαγγελματισμού). Μεγάλη αδυναμία σημειώνεται και στην τουριστική εκπαίδευση, που όπως βλέπουμε οι τουριστικές σχολές είναι στην πλειονότητά τους αναποτελεσματικές, έτσι ώστε οι επιχειρηματίες του κλάδου να αδυνατούν να εξασφαλίσουν εργαζομένους που προσφέρουν ικανοποιητικό έργο, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά. Δεν είναι τυχαίο ότι οι απόφοιτοι των τουριστικών σχολών αδυνατούν να καταλάβουν θέσεις εργασίας στον κλάδο, τις οποίες πολλές φορές παίρνουν ανειδίκευτοι αλλοδαποί.
- Η μείωση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας απέναντι σε άλλες μεσογειακές χώρες (για παράδειγμα, η Ισπανία είναι πολύ καλύτερα οργανωμένη στον κλάδο του τουρισμού και χρησιμοποιεί μια μοναδική επικοινωνιακή πολιτική, ενώ η Τουρκία επένδυσε πολλά στην ανάπτυξη της τουριστικής προσφοράς της, ιδιαίτερα στις υποδομές διαμονής, ενώ παράλληλα δείχνει μεγάλη θέληση να διδαχθεί και να υιοθετήσει τις απαιτήσεις των επισκεπτών).

1.5.3 Το μέλλον και οι προοπτικές του ελληνικού τουρισμού.

Το μέλλον του τουρισμού στην Ελλάδα προβλέπεται στα πλαίσια μιας δυναμικής ανόδου, που ευνοείται από την γεωγραφική εγγύτητα προς τις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες και την ιδιαίτερη ομορφιά του φυσικού τοπίου σε συνδυασμό με το έξοχο κλίμα και την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά. Από την εικόνα των μέχρι σήμερα τάσεων του ελληνικού τουρισμού, που χαρακτηρίζεται από την εποχικότητα και την άνιση κατανομή στο χώρο, προβλέπεται όμως ότι θα δημιουργηθούν στο προσεχές μέλλον μεγάλες ως και διπλάσιες πιέσεις στις ευαίσθητες πολιτιστικά και οικολογικά περιοχές προορισμού και ιδιαίτερα παραλίες και νησιά.

Ήδη, ο ελληνικός τουρισμός εξελίσσεται σιγά-σιγά από μαζικός και εποχιακός σε επιλεκτικός και πολυμορφικός, προσαρμοσμένος στις απαιτήσεις και τα ενδιαφέροντα του καταναλωτή τουρίστα, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η υποκατάσταση της Ελλάδας από άλλους μεσογειακούς προορισμούς, με την ανάδειξη των πόρων της. Για να εξελιχθεί όμως απόλυτα ο τουρισμός από μαζικός σε επιλεκτικός δεν θα πρέπει να περιορίζεται μόνο στον οργανωμένο τουρισμό αλλά και στην ποιοτική του βελτίωση.

Τα τελευταία χρόνια με τα προγράμματα των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης χρηματοδοτούνται και ολοκληρώνονται μια σειρά από έργα τουριστικής υποδομής τα οποία εμπλουτίζουν το ελληνικό τουριστικό προϊόν, καθώς επίσης ευνοούν και την διάδοση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

- Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (I,II,III, και τώρα στο IV) χρηματοδοτούν έργα τουριστικής υποδομής.
- Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) όπου χρηματοδοτούνται οι ειδικές Χωροταξικές Μελέτες για την προστασία

του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων τουριστικά νησιών και άλλων περιοχών.

- Η Κοινοτική Πρωτοβουλία *INTERREG* για την ενίσχυση παραμεθόριων περιοχών στα πλαίσια της ενιαίας αγοράς. Σκοπός αυτού του προγράμματος είναι η διασυνοριακή συνεργασία περιφερειακών και τοπικών διοικήσεων μέσω της αξιοποίησης των κοινών φυσικών τους πόρων. Ένας επιλέξιμος τομέας στα πλαίσια του προγράμματος αυτού είναι ο τουρισμός και ειδικότερα οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Η Κοινοτική Πρωτοβουλία *LEADER* όπου αφορά τους δεσμούς μεταξύ των κοινοτικών δράσεων για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας. Τα προγράμματα αυτά θεωρούν επιλέξιμη την ενίσχυση του αγροτικού τουρισμού και το συνδυασμό με την ανάπτυξη άλλων μορφών τουρισμού.

Το ενδιαφέρον που έχει αναπτυχθεί για τα προγράμματα αυτά στην Ελλάδα είναι αρκετά σημαντικό και αναμένονται περισσότερα ακόμη αποτελέσματα.

Οι ενδιαφερόμενοι φορείς σε τοπικό και εθνικό επίπεδο αντιλαμβάνοντας τους κινδύνους και τα προβλήματα της σημερινής εικόνας του τουρισμού, κατανοούν την αναγκαιότητα μιας εκσυγχρονισμένης και ορθολογικής διαχείρισης των τουριστικών κινήσεων και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος με νέες εναλλακτικές προτάσεις. Έτσι η ελληνική τουριστική πολιτική τείνει σήμερα να εναρμονιστεί με τα πλαίσια των κατευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δίνει έμφαση, κυρίως:

- Στην εξειδικευμένη αντιμετώπιση των ευαίσθητων περιοχών (ακτές, νησιά, ορεινές περιοχές)
- Στην πρόβλεψη των επιπτώσεων
- Στην ανάγκη κατανομής της τουριστικής δραστηριότητας, στην ανάγκη διάδοσης των νέων μορφών τουρισμού, ήπιου χαρακτήρα.
- Στην ποιοτική και αισθητική αναβάθμιση των τουριστικών υποδομών.
- Στην εκπαίδευση και κατάρτιση όλων όσων έχουν άμεση και έμμεση σχέση με τον τομέα τουρισμού.
- Στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών στις τουριστικές επιχειρήσεις.

Και συγκεκριμένα το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης δίνει τους παρακάτω στόχους για την περίοδο 2007-2013, δίνοντας έμφαση στην διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος της χώρας μας.

Στόχοι και προτεραιότητες του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης για την περίοδο 2007-2013.

Το ΥΤΑΝ (Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης) χαρακτηρίζει ως καίρια ζητήματα για την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού, μια σειρά αναγκαίων παρεμβάσεων τα οποία σχετίζονται με:

- A. Την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (τουριστικών επενδύσεων) για την επέκταση και την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.
- B. Την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού, με στόχο τη διεύρυνση

του τουριστικού προϊόντος, τη διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης στο γεωγραφικό χώρο κι την άμβλυση της εποχικότητας.

Γ. Την ενίσχυση των συνεργειών, της καινοτομίας και της αξιοποίησης της γνώσης στην τουριστική επιχειρηματικότητα (business plans, clusters, εκπαίδευση –κατάρτιση κλπ.)

Δ. Την αναβάθμιση, ανάδειξη και προβολή προορισμών (ανακαινίσεις, αναπλάσεις, βελτίωση πυλών εισόδου, σήμανση κλπ.), με ειδικές δράσεις για αναπτυγμένους – αναπτυσσόμενους και ειδικούς (νησιά και ορεινές περιοχές) τουριστικούς προορισμούς.

Ε. Την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας του Ελληνικού Τουρισμού, με την ανάπτυξη των μηχανισμών υποστήριξης και την απόδοσή τους σε λειτουργική χρήση.

---

* Η Ναυτεμπορική, Εφημερίδα, Παρασκευή 15 Σεπτεμβρίου 2006

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Εναλλακτικός τουρισμός σηματοδοτεί μια νέα περίοδο τουριστικής ανάπτυξης και τουριστικής πολιτικής για τον ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο. Οι πρώτες προσπάθειες για τον εναλλακτικό τουρισμό που υπερβαίνει το παραδοσιακό μεσογειακό μοντέλο «Ήλιος και Θάλασσα» ξεκίνησαν στην χώρα μας από το τέλος της δεκαετίας του 1980.

Πολλές χώρες, λόγω του κορεσμού εξαιτίας του μαζικού τουρισμού και κυρίως για την αντιμετώπιση του προβλήματος της εποχικότητας, οι αρμόδιοι του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα αναπτύσσουν διάφορες εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Οι εναλλακτικές αυτές μορφές που μπορεί να αναπτύξει μια χώρα υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών, μπορούν να αποτελέσουν έναν ισχυρό παράγοντα για την συνεχή τουριστική τους κίνηση και μάλιστα σε περιόδους όπως ο χειμώνας όπου και παρατηρείτε μεγάλη πτώση σε σύγκριση με το καλοκαίρι, καθώς και τον κύριο μοχλό ανάπτυξης της οικονομικής και επιχειρηματικής τους δραστηριότητας.

Εναλλακτικός Τουρισμός είναι εκείνες οι μορφές τουριστικής δραστηριότητας που ξεφεύγουν από τις παραδοσιακές μορφές του τουρισμού αναψυχής και οι οποίες σχετίζονται με τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής ενώ σε μερικές μορφές υπάρχει έντονο το στοιχείο της περιπέτειας.

Άρα εύκολα , μπορούμε να καταλάβουμε ότι ο εναλλακτικός τουρισμός αποσκοπεί στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε 12 μήνες και την εκμετάλλευση του δυναμικού κάποιων περιοχών οι οποίες δεν συνδέονται στενά με δραστηριότητες παραδοσιακών μορφών τουρισμού.

Η Ελλάδα ως ιδανικός προορισμός εναλλακτικού τουρισμού προσφέρει αμέτρητες επιλογές και την ευκαιρία στους επισκέπτες της να εκμεταλλευτούν την ποικιλία αυτή που πηγάζει από την εκπληκτική γεωγραφική της θέση και της κατάλληλες καιρικές συνθήκες.

Εξάλλου, περισσότερο από άλλες οικονομικές δραστηριότητες ο τουρισμός συνδέεται άμεσα και μακροπρόθεσμα και με το περιβάλλον, το οποίο επηρεάζει όπως και επηρεάζεται από αυτό. Πρόκειται για μια αμφίδρομη σχέση, ορατή με άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις. Άρα κάθε επιστροφή στις εναλλακτικές μορφές του έχει θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον της χώρας μας και στην διατήρηση του πλούτου του. Παράλληλα ο εναλλακτικός τουρισμός, συμβάλλει με διάφορους τρόπους στην τοπική ανάπτυξη, όχι μόνο με την ενεργοποίηση του δυναμικού κάθε περιοχής αλλά και με την ενίσχυση των τοπικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Έτσι, παράλληλα με την εκρηκτική

ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη χώρα μας υπάρχει ήδη μια ζωνή δραστηριοποίηση για την ανάπτυξη και την βελτίωση της υποδομής.

Ο Εναλλακτικός Τουρισμός παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα και αυτά μπορούμε να τα συνοψίσουμε ως εξής:

- Σέβεται το περιβάλλον και τον πολιτισμό.
- Προβάλλει την πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου.
- Αξιοποιεί την τοπική κουζίνα και προωθεί έτσι τα τοπικά προϊόντα
- Ωφελεί και απευθύνεται σχεδόν σε όλες τις κοινωνικές τάξεις.
- Προσφέρει στους τουρίστες αρκετές ποιοτικές δραστηριότητες και εμπειρίες.
- Συμβάλλει στην επιβίωση και αναζωογόνηση της υπαίθρου.

Οι πιο γνωστές και ευρύτερα διαδομένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού δίνονται από τον Πίνακα 1⁹.

Πίνακας 1.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
1. ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	13. ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ	14. ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ	15. ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
4. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ	16. ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
5. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΘΛΗΣΗΣ	17. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
6. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΗΣ	18. ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
7. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ	19. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ
8. ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	20. ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
9. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	21. ΛΑΪΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
10. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	22. ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
11. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΩΝ ΣΠΟΡ.	23. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
12. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ	24. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

Οι συνηθέστερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που συναντούνται στην Ελλάδα παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια.

⁹ ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ, *Τουριστική Οικονομία*, Τόμος Α', Έκδοση Β', Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα 1997, σελ. 157.

2.2 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

«Ο Αγροτουρισμός είναι η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, σε μικρές μονάδες, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, συμπληρωματικά ως προς την κύρια δραστηριότητα που είναι και παραμένει η ενασχόληση με την γεωργία».¹⁰

Είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, με την οποία ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού με σεβασμό προς το περιβάλλον και την παράδοση. Επίσης η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με την φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγεί και να νιώσει την χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης.

Έτσι λοιπόν, ο αγροτουρισμός φέρνει τον κάτοικο της πόλης στο περιβάλλον του χωριού, της επαρχίας, της αγροτικής ζωής και του δίνει την δυνατότητα να ενσωματωθεί με τις τοπικές συνθήκες. Δεν δημιουργεί υποδομές και υπηρεσίες ειδικά γι' αυτόν, με την μορφή του μαζικού τουρισμού. Δεν χρησιμοποιεί μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, εμπορικά κέντρα, κέντρα διασκέδασης και όλα όσα είναι συνυφασμένα με τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα που κάθε χρόνο κατακλύζουν τα μεγάλα θέρετρα του κόσμου και τα οποία δεν επικεντρώνονται στην επαφή με τον ντόπιο πληθυσμό, με την κουλτούρα, τον πολιτισμό τα ήθη και την νοοτροπία των κατοίκων.

Σύμφωνα με τα διεθνή πρακτικά και εμπειρία, ο αγροτουρισμός ή αγροτικός τουρισμός διακρίνεται σε δυο βασικές μορφές:

- A. Σε εκείνη που καλύπτει υποδοχή και φιλοξενία τουριστών σε αγροκτήματα, όπου οι φιλοξενούμενοι συμμετέχουν στην ζωή των αγροτών και στις αγροτικές δραστηριότητες γενικότερα. Η μορφή αυτή αγροτικού τουρισμού είναι ευρύτερα γνωστή σαν διακοπές αγροικιών.
- B. Σε εκείνη που αφορά την δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και ενοικιαζομένων δωματίων σε εξωαστικούς μικροσυνοικισμούς, όχι απαραίτητα αγροτικά χαρακτήρα και την φιλοξενία τουριστών σε αυτά συνήθως με το σύστημα "κλίνη & πρόγευμα".

Τα χαρακτηριστικά του Αγροτουριστικού προϊόντος:

1. Η απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και η γνωριμία με τα χαρακτηριστικά φυσικά τοπία, τα τοπία φυσικού κάλλους και την πανίδα και την χλωρίδα των εκάστοτε περιοχών.

¹⁰ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Τουρισμός – Αγροτουρισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση Κυλαμιάτα, Οκτώβριος 2001

2. Η επαφή και η γνωριμία με την τοπική αγροτική πολιτιστική κληρονομιά, τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων, η συμμετοχή σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις κτλ.
3. Η προσφορά διαφοροποιημένων, υψηλής ποιότητας τουριστικών προϊόντων (π.χ. προσφορά βιολογικών παραδοσιακών προϊόντων).
4. Παρατήρηση, ακόμη και συμμετοχή στις γεωργικές δραστηριότητες.
5. Συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως ο αργαλειός, το κέντημα, το φτιάξιμο του κρασιού, του τσίπουρου και γενικά στην καλλιέργεια της γης και της περισυλλογής του καρπού.
6. Η άσκηση παράλληλων δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο, όπως η ορειβασία, η πεζοπορία, η ιππασία, η ποδηλασία, η κατάβαση βουνού και όλες αυτές οι μορφές δραστηριοτήτων που μπορούν να συνδυάσουν τον τουρισμό περιπέτειας με την ενεργή συμμετοχή και δράση στην φύση.

Πλεονεκτήματα του Αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός είναι μια αναπτυξιακή πρόταση η οποία μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, προσφέροντας οικονομική άνθηση και ευημερία. Και αυτό, γιατί από την αγροτουριστική δραστηριότητα απορρέουν αρκετά οφέλη και πλεονεκτήματα όπως:

1. Η ανάπτυξη του μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας, που ως γνωστόν, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού.
2. Η δημιουργία θέσεων εργασίας και κατά συνέπεια συγκράτηση πληθυσμού στην ύπαιθρο, ενισχύοντας την ευχέρεια παραμονής στον τόπο τους σε νέους ανθρώπους που συχνά υποχρεώνονται να κατευθυνθούν στα μεγάλα αστικά κέντρα αναζητώντας εργασία. Δημιουργική εργασιακή απασχόληση και χώρους για ενασχόληση με πολιτιστικά και πολιτισμικά ενδιαφέροντα που συνήθως στερούνται τα χωριά και οι κωμοπόλεις. Το πλεονέκτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε περιοχές που αντιμετωπίζουν πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση.
3. Η δημιουργία υποδομών ήπιας κλίμακας, οι οποίες εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον και συμβάλλουν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων.
4. Ο Αγροτουρισμός προσφέρει την δυνατότητα ενίσχυσης της περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς και την προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι μια τουριστική δραστηριότητα η οποία δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους.
5. Η προώθηση των γεωργικών παραδοσιακών προϊόντων στην αγορά και η αύξηση των εσόδων των ατόμων που ασχολούνται με το γεωργικό τομέα.

Στον Αγροτουρισμό είναι σαφές πως αναζητάμε την ανθεκτικότητα και την μοναδικότητα σε κάθε της μορφή και έκφραση. Η Ελλάδα διαθέτει μια

σημαντική και αξιόλογη ποικιλομορφία στα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά, που την κάνουν μια χώρα ιδανική για την ανάπτυξη του Αγροτουρισμού.

Πολλές επιχειρήσεις σ' όλη την χώρα προσφέρουν την δυνατότητα να απολαύσουμε τα μοναδικά πλεονεκτήματα της Ελληνικής υπαίθρου, μέσω ειδικών προγραμμάτων αγροτουρισμού. Τα Ιωάννινα, το Πήλιο, τα Χανιά, τα Τρίκαλα, η Αργολίδα, η Ευρυτανία, η Κορινθία είναι μερικές μόνο περιοχές που έχουν αναπτύξει σημαντική επιχειρηματική δραστηριότητα στον τομέα του αγροτουρισμού.

Πολλές ακόμη είναι οι περιοχές σ' ολόκληρη τη χώρα, που διαθέτουν όλες τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.

Τα μέσα πολιτικής όμως για την επιτυχή ανάπτυξη του θα πρέπει:

- Πρώτον να είναι προσαρμοσμένα στις δραστηριότητες και στις ανάγκες του αγροτικού κόσμου, ώστε να μην δημιουργηθούν συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ της γεωργίας και του τουρισμού σε ότι αφορά τους εδαφικούς και υδατικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό.
- Δεύτερον να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην εμπορευματοποίηση του αγροτουρισμού, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος της υποβάθμισης των πολιτιστικών παραδόσεων και του περιβάλλοντος καθώς και οι αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία υποδοχής.

2.3 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο οικοτουρισμός αποτελεί ένα πεδίο σύνδεσης του τουρισμού με την αειφόρο ανάπτυξη, ιδιαίτερα σημαντικό για τις προστατευόμενες φυσικές περιοχές. Οικοτουρισμός, λοιπόν στις προστατευόμενες περιοχές είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται στην φύση, ο οποίος αντίθετα από τον μαζικό τουρισμό, δεν υπερβαίνει την φέρουσα ικανότητα της περιοχής, ενώ ταυτόχρονα προωθεί την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς επίσης συμβάλει στην διατήρηση του κοινωνικού ιστού και της ευημερίας των τοπικών κοινωνιών.

Ο οικοτουρισμός αποτελεί μια ειδική κατηγορία εναλλακτικού τουρισμού, που αναπτύχθηκε στις αρχές τις δεκαετίας του '90. Λόγω του "νεαρού" της ηλικίας, αλλά και της φύσης του δεν έχει διαμορφωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός. Παρ' όλα αυτά, όμως, έχουν διατυπωθεί αρκετοί ορισμοί από έγκυρους φορείς και επιστήμονες, όπως:

«Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί την προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, σύμφωνα με νομικά ή άλλου τύπου αποτελεσματικά μέτρα, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού.» (Εθνικά Επιτροπή Οικοτουρισμού 2002)

«Οικοτουρισμός είναι το ταξίδι στη φύση το οποίο συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος και στην αειφόρο ανάπτυξη.» (The Ecotourism Society)

Σε αντίθεση, όμως με τον ορισμό που μπορούμε να αποδώσουμε στον οικοτουρισμό, μπορούμε εύκολα να συνοψίσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του, όπως:

1. Ο τουριστικός προορισμός είναι πάντα η φύση και περιοχές με σχετικά ανόθευτα στοιχεία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, όπου τα κίνητρα των τουριστών είναι η παρατήρηση της φύσης όπως τα εθνικά πάρκα, τα φαράγγια, τα βουνά, οι κοιλάδες, τα ποτάμια, οι υδροβιότοποι, τα δέλτα των ποταμών, οι λιμνοθάλασσες και γενικά τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.
2. Είναι έντονο το στοιχείο της προστασίας του περιβάλλοντος ενισχύοντας την πολιτιστική ταυτότητα της τοπικής κοινωνίας.
3. Συμβάλει στην προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, δίνοντας την δυνατότητα στους τουρίστες να αποκτούν γνώσεις και εμπειρίες από την εκάστοτε περιοχή.
4. Επιφέρει οικονομικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες, τους οργανισμούς και τους φορείς διαχείρισης φυσικών περιοχών, παρέχοντας εναλλακτική απασχόληση και ευκαιρίες εισοδήματος.
5. Είναι συνήθως οργανωμένος σε μικρές ομάδες από εξειδικευμένες και μικρές επιχειρήσεις. Στοιχείο που ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις πάνω στο φυσικό και κοινωνικό – οικονομικό περιβάλλον.
6. Τέλος, περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού που βασίζονται στην φύση, όπως για παράδειγμα ο Τουρισμός Υπαίθρου, ο Αγροτουρισμός,

ο Γεωτουρισμός, ο Αθλητικός Τουρισμός, ο Πολιτιστικός Τουρισμός, κ.ά.

Τα χαρακτηριστικά αυτά υπογραμμίζουν την ιδιαιτερότητα και διαγράφουν τις προϋποθέσεις για κάθε οικοτουριστική προσπάθεια. Διότι δεν νοείτε οικοτουρισμός χωρίς σημείο αναφοράς το φυσικό περιβάλλον και με κέντρο βάρους την προστασία του, χωρίς την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, χωρίς την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των εμπλεκόμενων στηριζόμενοι σε κάποιες βασικές αρχές. Ο οικοτουρισμός προκειμένου να οδηγηθεί σε αντίθετα αποτελέσματα, από τον αρχικό του στόχο, διέπεται από αρχές, μεθόδους και εργαλεία που μπορούν να εξασφαλίσουν την ορθή εφαρμογή του.

Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον, καθώς, παρά την μικρή της έκταση παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας. Χιλιάδες ακτές, επιβλητικά βουνά, σπήλαια και φαράγγια, λίμνες, ποτάμια, βιότοποι εξαιρετικής ομορφιάς και μοναδικά οικοσυστήματα «προικίζουν» την ελληνική γη με εντυπωσιακά τοπία, τα οποία σε συνδυασμό με το ήπιο κλίμα της χώρας, καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις του οικολογικού τουρισμού.

Από τα άγρια βουνά της Ηπείρου μέχρι τα επιβλητικά σπήλαια της Κρήτης, η Ελλάδα παρουσιάζει ένα ευρύ φάσμα φυσικής ομορφιάς και ασυνήθιστης ζωικής παρουσίας στους φυσιολάτρεις τουρίστες, και βέβαια να μην ξεχνάμε τα χιλιάδες ενδημικά και αποδημητικά είδη πουλιών και αμφιβίων, τους ενδημικούς πληθυσμούς μαλακίων και ψαριών, τα βοοειδή, ερπετά και τη μεγάλη ποικιλία εντόμων.

Η δασική βλάστηση με το πολυάριθμο των ειδών της και το ποικίλο των μορφών, δομών, και εναλλαγών των χρωματισμών της αποτελούν αντικείμενο μελέτης, θαυμασμού και αναψυχής. Η ποικιλία της χλωρίδας της χώρας μας είναι αρκετά πλούσια, αριθμεί περισσότερα από 6000 είδη, κάτι που κατατάσσει τη χώρα μας στη δεύτερη θέση από άποψη βιοποικιλότητας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πρόκειται για ένα πολύτιμο φυσικό κεφάλαιο, μια ανεκτίμητη φυσική κληρονομιά, και όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και για ολόκληρη την Ευρώπη. Ειδικού οικοτουριστικού ενδιαφέροντος είναι επίσης οι προστατευόμενες φυσικές περιοχές, οι οποίες χαρακτηρίζονται για τη μοναδικότητα της χλωρίδας, της πανίδας, των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών και των υδάτων που περιέχουν.

Όπως βλέπουμε, λοιπόν, η χώρα μας διαθέτει ένα ευρύ φάσμα αξιόλογων οικοτουριστικών αντικειμένων και προορισμών και μπορεί να ικανοποιήσει ποικιλία ενδιαφερόντων των οικοτουριστών είτε αυτοί ανήκουν σε φανατικούς λάτρεις της φύσης και της παράδοσης των τόπων, είτε είναι ομάδες επιστημόνων που αναζητούν τον εμπλουτισμό των παραστάσεων και των γνώσεών τους είτε είναι απλοί επισκέπτες με κίνητρα την παρατήρηση, την εκτίμηση της φύσης και την απόκτηση εμπειριών.

Λόγοι ανάπτυξης του Οικοτουρισμού

Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού σχετίζεται με την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου φυσικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο μιας διττής σχέσης: το φυσικό περιβάλλον αποτελεί το βασικό δυναμικό ανάπτυξης του οικοτουρισμού, ενώ ο οικοτουρισμός θα πρέπει ενεργητικά να συμβάλλει στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο οικοτουρισμός, εκτός των άλλων φιλοδοξεί, ώστε:

1. να αναδείξει και να προστατεύσει τον πλούτο και την αυθεντικότητα των περιοχών, παρέχοντας την δυνατότητα στους επισκέπτες να θαυμάσουν τις φυσικές περιοχές και την πλούσια πολιτισμική μας ιστορία,
2. να ικανοποιήσει επί μέρους ανάγκες και επιθυμίες ειδικών ομάδων ή κατηγοριών επισκεπτών π.χ. εκείνων που ενδιαφέρονται για την φυσική ιστορία, τη γλώσσα, ή την πολιτισμική κληρονομιά,
3. να συμπληρώσει τα εισοδήματα των κατοίκων των αγροτικών και ορεινών περιοχών μέσα από επιχειρήσεις αγροτουρισμού, ξενάγησης, χειροτεχνίας, ύπνου-πρωινού κ.λπ.
4. να επιτρέψει την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της χώρας μας ή τη μερική τουριστική ανάπτυξη περιοχών με περιορισμένα περιβαλλοντικά ή κοινωνικά όρια χωρητικότητας,
5. να συμβάλει στη διατήρηση της δομής και του μεγέθους του τοπικού πληθυσμού μέσω της αύξησης του εισοδήματος και της συνεπαγόμενης βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου ζωής επιτυγχάνοντας έτσι, την αναστροφή της ερήμωσης της υπαίθρου,
6. να προάγει τη συμμετοχή του ντόπιου πληθυσμού στις ενέργειες και αποφάσεις που αφορούν το μέλλον των περιφερειών της χώρας,
7. να αποτελέσει ένα ισχυρό μοχλό καταπολέμησης της ανεργίας στις ιδιαίτερα προβληματικές περιοχές και να προάγει την ενσωμάτωση κοινωνικών ομάδων, όπως οι γυναίκες, στην οικονομική ζωή της τοπικής κοινωνίας,
8. να αναδείξει, να αξιοποιήσει και να διασώσει την πολιτιστική παράδοση και κληρονομιά,
9. να δώσει τη δυνατότητα για περιβαλλοντική και πολιτιστική ευαισθητοποίηση των επισκεπτών μέσα από τις επισκέψεις σε τοπία εξαιρετικής οικολογικής, αισθητικής, αρχιτεκτονικής και ιστορικής αξίας,
10. να αυξήσει τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας μέσω του εισαγόμενου τουρισμού και να συγκρατήσει παράλληλα τους "δυσανεστημένους" του μαζικού τουρισμού παρέχοντας σε αυτούς τη αποζητούμενη εναλλακτική λύση, και τέλος
11. να μειώσει την εκροή συναλλάγματος, μέσα από τη συγκράτηση των ημεδαπών τουριστών, οι οποίοι αναζητούν τις φυσικές ομορφιές στην αλλοδαπή.¹¹

¹¹Τουριστική Αγορά, μηνιαίο περιοδικό για την τουριστική βιομηχανία. Τεύχος 170, Μάιος 2004.

Εύκολα, λοιπόν, μπορούμε να καταλάβουμε ότι ο οικοτουρισμός είναι δυνατός, έχει προοπτικές και επιβάλλεται η περαιτέρω ανάπτυξή του στην χώρα μας. Αναμφισβήτητα όμως, θα πρέπει να ανταποκρίνεται και να συνδέεται με την ήπια τουριστική ανάπτυξη, τη φιλικότητα προς το περιβάλλον, την κοινωνικά ισοζυγισμένη και οικονομικά δίκαιη συμπεριφορά.

Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία στην οποία εμπλέκονται πολλοί επιμέρους φορείς με διαφορετικές αρμοδιότητες, δυναμική και ενδιαφέροντα. Απαιτείται κατά συνέπεια ένα πλαίσιο συνεργασίας των φορέων αυτών, καθώς και ο καθορισμός των διαδικασιών της συνεργασίας αυτής. Στη διαμόρφωση των διαδικασιών οι Κανονισμοί Διοίκησης και Λειτουργίας και τα Σχέδια Διαχείρισης των περιοχών, με τη θεσμοθέτησή τους, μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία.

Οι φορείς που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα με τον οικοτουρισμό και διαμορφώνουν σήμερα το οικοτουριστικό προϊόν της χώρας είναι δημόσιοι και ιδιωτικοί.

2.4 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Εισαγωγή

Ο επαγγελματικός τουρισμός είναι η δραστηριότητα των ατόμων που χρησιμοποιούν τις υποδομές και τις υπηρεσίες της τουριστικής βιομηχανίας για λόγους που σχετίζονται ή προέρχονται από το εργασιακό τους περιβάλλον. Θεωρείται δε μια από τις παλαιότερες μορφές τουρισμού, αφού από τα αρχαία χρόνια ο άνθρωπος ταξίδευε σε διάφορα μέρη του κόσμου για επαγγελματικούς λόγους, οι οποίοι τότε σχετίζονταν κυρίως με το εμπόριο.

Ο επαγγελματικός τουρισμός στις μέρες μας, λόγω της διεθνοποίησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, αποτελεί σε παγκόσμιο επίπεδο ένα ιδιαίτερα δυναμικό και διαρκώς αναπτυσσόμενο τουριστικό τομέα που θα μπορούσε να αναπτυχθεί ταχύτατα στο πλαίσιο των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του ιδιαίτερα ελκυστικού ελληνικού τουριστικού προϊόντος (ήλιος, θάλασσα, νησιωτικά συμπλέγματα, απaráμιλλες φυσικές ομορφιές, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία κ.ά.) και να προσφέρει έτσι και στην χώρα μας ένα σημαντικό μερίδιο της όλο ένα αυξανόμενης «πίτας» της επαγγελματικής τουριστικής αγοράς.

Σύμφωνα με το World Travel and Tourism Council (WTTC) ο επαγγελματικός τουρισμός απέφερε το 2001 έσοδα ύψους 86,56 δισ. δολαρίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και 346,11 δισ. δολαρίων παγκοσμίως. Ο ίδιος οργανισμός υπολογίζει ότι σε μια δεκαετία τα έσοδα από τον εν λόγω τομέα θα ανέρχονται σε 174,49 δισ. δολάρια για την Ευρωπαϊκή Ένωση και σε 482,61 δισ. δολάρια παγκοσμίως.

Στην Ελλάδα παρατηρείται όντως την τελευταία δεκαετία μια έντονη προσπάθεια ανάπτυξης του επαγγελματικού τουρισμού, κυρίως χάρη στη δράση του ιδιωτικού τομέα. Πολλοί επιχειρηματίες του χώρου έχουν ήδη προχωρήσει σε σημαντικές επενδύσεις σε χώρους συνεδρίων και συναντήσεων και αρκετοί έχουν εκφράσει την πρόθεση τους να πραγματοποιήσουν στο μέλλον ανάλογες επενδύσεις.

Ο επαγγελματικός τουρισμός διακρίνεται ανάλογα με το κριτήριο του σκοπού για τον οποίο γίνεται το επαγγελματικό ταξίδι σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, τις οποίες θα αναλύσω στην συνέχεια:

- I. Τον Συνεδριακό Τουρισμό
- II. Τον Τουρισμό Εκθέσεων
- III. Τον Τουρισμό Κινήτρων

2.4.1. ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Είναι γεγονός ότι η έννοια του "συνέρχεσθαι" είναι ήδη γνωστή από την Αρχαιότητα. Οι Έλληνες, ιδιαίτερα από τον 5^ο αιώνα, κάνουν ευρεία χρήση της στην πράξη, με ανοικτές συναθροίσεις και ανοικτά θέματα πολιτικής, επιστημονικής ή φιλοσοφικής χροιάς. Έκτοτε τέτοιου είδους ανάγκες

επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων σε διάφορα πεδία επιστημονικών ή κοινωνικών πεδίων πολλαπλασιάστηκαν. Στο μέλλον δε, οι Συνεδριακές δραστηριότητες κάθε είδους θα συνεχίσουν την αυξανόμενη πορεία. Μπορεί οι νέες τεχνολογίες επικοινωνίας, όπως το internet, η teleconference, η ηλεκτρονική πληροφόρηση κ.λπ, να αλλάζουν σημαντικά τον τρόπο των καθημερινών μας συναλλαγών, αλλά πολύ λίγο θα επηρεάσουν την ανάγκη του "συνέρχεσθαι" και της ανθρώπινης επαφής. Η αμεσότητα της ανθρώπινης let-a-tet επαφής δεν είναι δυνατόν να υποκατασταθεί με την ψυχρή ηλεκτρονική τεχνολογία.

Αντίθετα, όσο η τεχνολογία απομονώνει τον άνθρωπο από την καθημερινή του επαφή με τον άνθρωπο, όπως θα συμβεί ενδεχομένως τα επόμενα χρόνια με το Ηλεκτρονικό Εμπόριο, τόσο θα αυξηθούν οι ανάγκες για παραδοσιακές και ανθρώπινες εκφράσεις του *Συνέρχεσθαι*. Οι μεγάλες εμπορικές Επιχειρήσεις θα θέλουν να συνδυάζουν διαρκώς περισσότερο τη βελτίωση των τεχνικών που εφαρμόζουν για την επίτευξη των στόχων τους, με την αναβάθμιση των ανθρώπινων σχέσεων και του εργατικού περιβάλλοντος. Κατ' επέκταση και οι διάφοροι επιστημονικοί ή κλαδικοί οργανισμοί θα αντιμετωπίζουν διαρκώς και περισσότερα επιχειρήματα για να συνέρχονται με στόχο την προώθηση και βελτίωση των γνώσεων καθώς και την καθιέρωση συγκεκριμένων πρακτικών στο χώρο τους.

Όλες αυτές οι διατυπώσεις, από τουριστικής πλευράς, σημαίνουν ότι ο Συνεδριακός και Επαγγελματικός Τουρισμός και οι ανάγκες για σχετική οργάνωση και υποδομή είναι και πρέπει να είναι στο στόχαστρο κάθε Πολιτείας, που φιλοδοξεί να αναπτύξει αξιόλογη τουριστική βιομηχανία.

Τα συνέδρια, δηλαδή τα προγραμματισμένα και οργανωμένα γεγονότα στα οποία οι παρευρισκόμενοι καλούνται να συζητήσουν ένα θέμα κοινού ενδιαφέροντος και ενδεχομένως να λάβουν κάποιες αποφάσεις, διακρίνονται σύμφωνα με τους φορείς που τα συγκαλούν στα παρακάτω βασικότερα είδη:

- α) επιστημονικά συνέδρια
- β) εμπορικά συνέδρια
- γ) συνέδρια κομματικού, κοινωνικού και πολιτικού περιεχομένου
- δ) συνέδρια διεθνών οργανισμών
- ε) συσκέψεις και
- στ) σεμινάρια.

Τα περισσότερα συνέδρια έχουν διάρκεια 4-5 μέρες, είναι μικρού μεγέθους (π.χ. στην Ελλάδα το μέσο μέγεθος των συνεδρίων δεν υπερβαίνει τα 170 άτομα. Οι εργασίες των συνεδρίων πραγματοποιούνται κατά κανόνα τις εργάσιμες μέρες σε ξενοδοχεία συνήθως που διαθέτουν τη κατάλληλη συνεδριακή υποδομή και οι σύνεδροι συχνά συνοδεύονται από τις ή τους συζύγους τους. Οι συνεδριακοί τουρίστες που, όπως είναι φυσικό, δεν προέρχονται πάντα από τον ίδιο γεωγραφικό χώρο και συνδέονται με κοινά ενδιαφέροντα και στόχους συναντιούνται, συνεδριάζουν, συσκέπτονται και συναποφασίζουν ένα κοινό τόπο για την συνάντησή τους και κάνοντας χρήση των υπηρεσιών που ανήκουν στην τουριστική βιομηχανία όπως συνεδριακοί χώροι, ξενοδοχεία, εστιατόρια κ.ά. προκειμένου να εξυπηρετηθούν.

Η μετακίνηση προς τον τόπο συνάντησης είναι τουριστική μετακίνηση, που σε συνάρτηση με τον ταξιδιωτικό σκοπό αποτελεί συνεδριακό τουρισμό.

Περίοδος αιχμής της συνεδριακής κίνησης στην Ελλάδα είναι το τρίμηνο Απριλίου-Ιουνίου (με περισσότερο από 40%). Ακολουθεί το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου (με 35% περίπου) και το τρίμηνο Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου (με 15% περίπου). Η κίνηση το τρίμηνο Ιανουαρίου-Μαρτίου είναι χαμηλή, με μερίδιο συγκρίσιμο με εκείνο του γενικού τουρισμού.

Επιλογή του τόπου διεξαγωγής ενός συνεδρίου.

Η ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού αποτελεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την χώρα που την επιτυγχάνει. Πρόκειται άλλωστε για τουρισμό "υψηλής ποιότητας και προδιαγραφών " τα πλεονεκτήματα του οποίου είναι πολλά, τόσο οι συνέδριοι όσο και οι συνοδοί τους, από την στιγμή που επισκέπτονται τη χώρα όπου διοργανώνεται το συνέδριο, δείχνουν ιδιαίτερο σεβασμό στον τόπο φιλοξενίας, ενώ παράλληλα διακατέχονται από μεγάλο ενδιαφέρον να τον γνωρίσουν όσο το δυνατόν καλύτερα.

Έχει αποδειχθεί πλέον πως ένα από τα βασικά κριτήρια επιλογής του τόπου διοργάνωσης ενός συνεδρίου είναι η ελκυστικότητα του προορισμού. Άλλωστε ένα από τα χαρακτηριστικά που συμβάλει στην επιτυχία ενός συνεδρίου είναι το τελικό ποσοστό συμμετοχής συνέδρων σε σχέση πάντα με τον αρχικό στόχο. Οι διάφοροι φορείς δείχνουν να συμφωνούν πως κατά τη διαδικασία προσέλκυσης των συνέδρων ένα από τα ισχυρότερα κίνητρα συμμετοχής γι' αυτούς που προσκαλούνται να συμμετάσχουν φαίνεται να είναι αυτό του τουρισμού.

Έτσι λοιπόν, στη διαδικασία επιλογής του τόπου διεξαγωγής ενός συνεδρίου εξετάζονται μεταξύ άλλων τα ακόλουθα:

- Η αρτιότητα στην απαιτούμενη συνεδριακή υλικοτεχνική υποδομή (σημαντικό κριτήριο για τον φορέα που θα πραγματοποιήσει το συνέδριο)
- Η εύκολη πρόσβαση σε συνάρτηση με τη χώρα ή τον τόπο προέλευσης του κυρίου όγκου των συνέδρων.
- Η χρονοαπόσταση μεταξύ του τόπου προορισμού και του τόπου προέλευσης των συνέδρων (παράγοντας που η έντασή του διαβαθμίζεται σε σχέση και με τη διάρκεια του συνεδρίου.
- Η γενικότερη υποδομή της χώρας υποδοχής.
- Η δυνατότητα συνεργασίας με το εξειδικευμένο προσωπικό που απαιτείται σε κάθε περίπτωση.
- Οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα υποδοχής κατά το χρόνο διεξαγωγής του συνεδρίου.

Ο συνεδριακός τουρισμός διεθνώς και στη Ελλάδα.

Από τα αποσπασματικά στοιχεία που υπάρχουν, συνάγεται ότι ο συνεδριακός τουρισμός καλύπτει το 3-4% του αριθμού των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών διεθνώς και το 6-7% της συνολικής εισροής τουριστικού συναλλάγματος. Σε αρκετές όμως από τις μικρότερες βορειοευρωπαϊκές και σε ορισμένες κεντροευρωπαϊκές χώρες καθώς και σε πολλές από τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και μεγαλουπόλεις, η οικονομική

σημασία του συνεδριακού τουρισμού σε σχέση με τον τουριστικό τομέα ως σύνολο φαίνεται να υπερβαίνει αρκετά τους διεθνείς μέσους όρους που προαναφέρθηκαν.

Από την άποψη εξειδίκευσης του συνεδριακού τουρισμού, με βάση τα στοιχεία τη περιόδου 1987-99, η χώρα μας φαίνεται να κατέχει μια από τις τελευταίες θέσεις στην Ευρώπη (1-2% του συνολικού αριθμού των συνεδριακών εκδηλώσεων που καταγράφονται από την International Meetings Association (ICCA) τα πρόσφατα χρόνια). Γενικά μπορεί να λεχθεί ότι ο βαθμός ανάπτυξης του συνεδριακού τουρισμού στην Ελλάδα είναι μέτριος.

Η Μεγάλη Βρετανία συγκεντρώνει το 6-7 %

Η Γερμανία και η Ισπανία το 5-6%

Η Γαλλία και η Ιταλία το 4-5 %

Αλλά και άλλες χώρες όπως η Ολλανδία, η Φινλανδία και η Σουηδία το 3-4 % των συνεδριακών εκδηλώσεων.

Η βιομηχανία των συνεδρίων, με βάση διεθνείς εκτιμήσεις, μέχρι το 2010 θα είναι η ταχύτερα αναπτυσσόμενη σε σχέση με οποιονδήποτε άλλον τομέα. Ωστόσο, παρά τις ευνοϊκές εξελίξεις, η Αθήνα (που συγκεντρώνει το 40% περίπου της συνολικής συνεδριακής κίνησης της χώρας μας) ενώ έχει προσελκύσει πολλά διεθνή και ευρωπαϊκά συνέδρια σε σχέση με το παρελθόν, δεν έχει κατακτήσει τη θέση που θα έπρεπε ως συνεδριακός προορισμός. Παρόλα αυτά η Ελλάδα, λόγω κυρίως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, είναι σε θέση, με το σωστό προγραμματισμό και την κατάλληλη υποδομή, να βελτιώσει το ρόλο της στην προέλευση διεθνών συνεδρίων.

Υπάρχουν σημαντικοί παράγοντες που καθιστούν της Ελλάδα "ελκυστική" ως συνεδριακό προορισμό. Μεταξύ αυτών είναι οι ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες, η πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της, καθώς και το γεγονός πως είναι επαρκής σε μικρές και μεγάλες αίθουσες, της τάξης των 300-500 ατόμων και των 1500-3000 ατόμων αντίστοιχα.

Παρόλα αυτά η χώρα μας δεν έχει καταφέρει ακόμα να εδραιωθεί ως συνεδριακός προορισμός. Σύμφωνα με τους επαγγελματίες του χώρου, οι αιτίες γι' αυτό θα μπορούσαν να εντοπισθούν κυρίως:

- στο σχετικό έλλειμμα προβολής και προώθησης,
- στην έλλειψη του κατάλληλα εκπαιδευόμενου προσωπικού,
- στις λανθασμένες τουριστικές πολιτικές του παρελθόντος, καθώς και στην ανυπαρξία σαφούς θεσμικού πλαισίου που να ορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν οι ασχολούμενοι με το συνεδριακό τουρισμό,
- στην απουσία μιας συνεδριακής πολιτικής σε κρατικό επίπεδο και στην συνακόλουθη έλλειψη βάσιμων στατιστικών στοιχείων (δεν υπάρχει κάποιος αρμόδιος φορέας, ο οποίος να μπορεί να καταγράψει τόσο τις υποδομές που υπάρχουν όσο και τα συνέδρια που οργανώνονται), και
- φυσικά στην ανεπαρκή συνεδριακή υποδομή.

Στην Ελλάδα η πρόοδος από την άποψη των ειδικών μέτρων και της εξειδικευμένης μέριμνας του δημοσίου για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η κρατική παρέμβαση έχει

ουσιαστικά περιοριστεί στην επιδότηση της κατασκευής συνεδριακών χώρων και εγκαταστάσεων μικρής ή μεσαίας χωρητικότητας.

Σημαντικότερη είναι η πρόοδος από την άποψη της γενικής υποδομής. Με τα έργα και τις λοιπές παρεμβάσεις που εντάσσονται στα διαδοχικά Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, εξοπλίζεται σιγά-σιγά η χώρα με σύγχρονη υποδομή και βελτιώνεται αποφασιστικά της εικόνας της από την άποψη αυτή. Ειδικότερα σε ότι αφορά την Πρωτεύουσα τα έργα για την Ολυμπιάδα του 2004 βελτιώνουν γρηγορότερα και αποφασιστικότερα την υποδομή στην ευρύτερη περιοχή, πράγμα που συμβάλει και στην αύξηση της ελκυστικότητας της Πρωτεύουσας ως τόπου διεξαγωγής συνεδρίων.¹²

Ο Συνεδριακός τουρισμός αποτελεί ένα ιδιαίτερο δυναμικό και διαρκώς αναπτυσσόμενο τμήμα της ευρύτερης τουριστικής κίνησης βιομηχανίας. Επιπλέον, έχει πλέον αποδεχθεί και στην πράξη ότι η διοργάνωση συνεδρίων συνιστά μια επιχειρηματική δραστηριότητα υψηλής έντασης εργασίας και με μεγάλη προστιθέμενη αξία, ενώ μέσω των πολλών και ποικίλων δραστηριοτήτων που περιλαμβάνει σε συμπληρωματικό ή περιφερειακό επίπεδο, έχει τη δυνατότητα να τονώσει σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα πόλεων, ευρύτερων περιοχών και ολόκληρων χωρών, δημιουργώντας παράλληλα χιλιάδες θέσεις εργασίας, αλλά και «συμπαρασύροντας» ανοδικά και τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού στην ίδια περιοχή, καθώς μάλιστα είναι δεδομένο το ότι συνδέεται άμεσα με την προσέλκυση τουριστών υψηλού οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία όλων των σχετικών διεθνών φορέων όπως είναι η Διεθνής Ένωση Συνεδρίων και Συσκέψεων (ICCA) μόνο κατά τα τελευταία δέκα χρόνια κατεγράφησαν σε παγκόσμιο επίπεδο περίπου 35000 σημαντικές συνεδριακές εκδηλώσεις, ενώ ο τζίρος των περίπου 9500 σημαντικών διεθνών συνεδρίων που καταγράφονται ετησίως σε παγκόσμιο επίπεδο υπολογίζεται ότι ανέρχεται στα 3,2 δισ. ευρώ. Επιπλέον, εκτιμάται ότι ο συνεδριακός τουρισμός αυξάνει σε μεγάλο ποσοστό, περίπου 60%, την πελατεία των ξενοδοχείων τεσσάρων και πέντε αστέρων, σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα παραπάνω στοιχεία μας αποδεικνύουν ότι πρόκειται για μια επιχειρηματική δραστηριότητα με πολύ σημαντικά πλεονεκτήματα για το τουρισμό και γενικά για τη οικονομία μιας χώρας, ενώ όλα αυτά μπορούν να λαμβάνουν χώρα και κατά την διάρκεια των «νεκρών» τουριστικών περιόδων.

Η γενικότερη αναπτυξιακή πολιτική και ειδικότερα η δημιουργία και η συντήρηση ικανοποιητικής στάθμης οικονομικής και κοινωνικής υποδομής και αποτελεσματικότερη λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού, με την βελτίωση της γενικότερης εικόνας της χώρας. Το κράτος όμως οφείλει, κατά τα πρότυπα πολλών άλλων χωρών, να συμβάλλει και με ειδικότερα μέτρα, σε όλους τους τομείς.

Κατά τα πρότυπα άλλων χωρών, είναι ανάγκη σε πρώτη φάση για την Αττική και στη συνέχεια και για ορισμένες άλλες από τις μεγάλες τουριστικές

---

¹² Τουρισμός και Οικονομία, μηνιαίο τουριστικό περιοδικό, Τεύχος 303, Ιανουάριος 2005

περιοχές της χώρας να δημιουργηθούν Γραφεία Συνεδρίων και Φιλοξενίας, η έλλειψη των οποίων αναφέρεται και από τους ξένους οργανωτές συνεδρίων ως αδύνατο σημείο της ελληνικής συνεδριακής υποδομής

Θα πρέπει να δημιουργηθούν ικανοποιητικές δομές για την κατάρτιση για τον τουρισμό γενικά και η ειδική κατάρτιση για το συνεδριακό τουρισμό να αποτελέσει οργανωτικό τμήμα τους.

2.4.2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ο τουρισμός εκθέσεων πρόκειται ουσιαστικά για μια μορφή τουρισμού, που αναπτύσσεται όλο ένα και περισσότερο. Ο τουρισμός αυτός αφορά εκθέσεις τομέων ή κλάδων της οικονομίας. Οι εκθέσεις, δηλαδή οι παρουσιάσεις προϊόντων ή υπηρεσιών στο ενδιαφερόμενο κοινό με σκοπό την πραγματοποίηση πωλήσεων ή τη γενικότερη ενημέρωση των επισκεπτών, χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις γενικές εκθέσεις που αποτείνονται στον καταναλωτή, όπως η έκθεση σύγχρονου κατοικίας, η έκθεση αυτοκινήτου κ.λπ. και τις κλαδικές εκθέσεις που απευθύνονται σε επαγγελματίες του συγκεκριμένου χώρου.

Οι εκθέσεις εντάσσονται στον τουρισμό και μάλιστα στον επαγγελματικό τουρισμό γιατί συνεπάγονται τη μετακίνηση δυο διαφορετικών ομάδων, αυτών των εκθετών που καταφθάνουν από διάφορες περιοχές προκειμένου να διαφημίσουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους και αυτών των επισκεπτών που στην περίπτωση κυρίως των κλαδικών εκθέσεων ενδέχεται να ταξιδεύουν για επαγγελματικούς σκοπούς (π.χ. για την υπογραφή εμπορικών συμφωνιών). Επιπλέον, το ταξίδι και των δυο ομάδων συνεπάγεται τη χρήση τουριστικών υπηρεσιών (ξενοδοχεία, υπηρεσίες ψυχαγωγίας κ.ά.)

Οι λόγοι τώρα που ωθούν τόσο τις επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες ή προϊόντα, όσο και τους καταναλωτές ή τους αγοραστές να συμμετέχουν σε τέτοιες εκδηλώσεις, είναι πολλοί και διάφοροι. Συγκεκριμένα οι εκθέσεις μεταξύ άλλων:

- 1) Παρέχουν την κατάλληλη ευκαιρία στην επιχείρηση να ενδυναμώσει τη σχέση της με τους πελάτες της και να εντοπίσει νέους πελάτες που ενδιαφέρονται για το προϊόν της.
- 2) Παρέχουν την ευκαιρία στην επιχείρηση να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό της αγοράς, αλλά και να αποσπάσει πληροφορίες σχετικά με τα νέα προϊόντα, την τιμολόγηση και τις στρατηγικές πώλησης των αντιπάλων της.
- 3) Προσφέρουν την δυνατότητα στην επιχείρηση να προβληθεί σε μια μεγάλη μερίδα καταναλωτών χωρίς κάποια επιπλέον δαπάνη, δεδομένου ότι οι περισσότερες εκθέσεις προσελκύουν την προσοχή του Τύπου.

- 4) Παρέχουν την ευκαιρία στους αγοραστές ή καταναλωτές να δουν από κοντά τα προϊόντα και να τα συγκρίνουν με ομοειδή προϊόντα ή υπηρεσίες, ώστε να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη άποψη για όσα προσφέρει η αγορά.
- 5) Προσφέρουν την ευκαιρία στους αγοραστές ή καταναλωτές να έλθουν σε άμεση επαφή με τους πωλητές ή τα στελέχη της επιχείρησης, αποκομίζοντας έτσι μια σφαιρική άποψη για τους προμηθευτές τους.

Αν οι επισκέπτες μιας έκθεσης πρέπει να ταξιδέψουν από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας σε άλλον τόπο που γίνεται η έκθεση, τότε οι επισκέπτες αποκτούν τουριστική ιδιότητα και κάνουν τουρισμό εκθέσεων.

Περίπτωση εκθεσιακού τουρισμού υπάρχει και για τους εκθέτες και τους συνοδούς, για τους οργανωτές των εκθέσεων και για το βοηθητικό προσωπικό όταν μετακινούνται από τον τόπο διαμονής τους για να μεταβούν στον τόπο όπου γίνεται η έκθεση.

Ο θεσμός των εκθέσεων και κυρίως των διεθνών που αποτελεί την πιο αποτελεσματική δραστηριότητα του επικοινωνιακού Marketing έχει αναπτυχθεί δυναμικά τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με την Union des Foires Internationales, τον παγκόσμιο οργανισμό εκθέσεων και συνεδρίων, υπάρχουν σήμερα πάνω από 2300 εταιρίες οργάνωσης εκθέσεων παγκοσμίως, οι οποίες απασχολούν περίπου 65.000 εργαζομένους και ο κύκλος εργασιών τους υπερβαίνει τα 9 δισ. ευρώ. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σύμφωνα με τα στοιχεία του ίδιου οργανισμού υπάρχουν 618 Οργανωτές Εμπορικών Εκθέσεων, οι οποίοι απασχολούν 18.000 εργαζομένους και ο κύκλος εργασιών τους προσεγγίζει τα 4,5 δισ. ευρώ.

Στην χώρα μας, σύμφωνα με το Σύνδεσμο Ελλήνων Οργανωτών Εκθέσεων και Συνεδρίων (ΣΕΟΕΣ), τον αρμόδιο φορέα του εκθεσιακού τουρισμού της Ελλάδας, ο συνολικός ετήσιος εκθεσιακός τζίρος αγγίζει τα 59 εκατομμύρια ευρώ.

Από αυτά, τα 44 εκατομμύρια ευρώ προέρχονται από τις μεγάλες διεθνείς και πανελλήνιες εκθέσεις, ενώ τα υπόλοιπα 15 εκατομμύρια ευρώ από εκθέσεις μικρού εμβαδού, που πραγματοποιούνται κυρίως σε ξενοδοχειακές αίθουσες.¹³

Διεθνώς ο εκθεσιακός τουρισμός αυξάνεται κατά 1-1,5% ετησίως. Οι λόγοι αυτής της αύξησης είναι δύο. Ο πρώτος είναι η σύνδεση των εκθέσεων με τα συνέδρια που ολοένα και αυξάνονται. Ο δεύτερος είναι ότι οι εκθέσεις γίνονται ελκυστικότερες και αξιοθαύμαστες, αλλά κυρίως χρησιμοποιούνται σαν εργαλείο του Marketing. Τα ποσοστά της αύξησης του Εκθεσιακού Τουρισμού στις χώρες της Ευρώπης είναι πολύ μεγαλύτερα και τη δεκαετία του 1980 έφθασε κατά μέσο όρο το 7,5% ετησίως.¹⁴

Οι συνθήκες, ωστόσο, λειτουργίας των θεσμού των εκθέσεων στην χώρα μας υστερούν πάρα πολύ ως προς τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, λόγω της έλλειψης κατάλληλων χώρων και προπαντός ενός μεγάλου υπερσύγχρονου διεθνούς συνεδριακού και εκθεσιακού κέντρου στην πρωτεύουσα. Υπάρχουν βέβαια κάποιοι σημαντικοί εκθεσιακοί χώροι όπως το Διεθνές Εκθεσιακό

¹³ Τουρισμός και Οικονομία, μηνιαίο τουριστικό περιοδικό, Τεύχος 303, Ιανουάριος 2005

¹⁴ Κριβαρίτης,Κ.Ν , Επαγγελματικός Τουρισμός, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 1992

Κέντρο HELEXPPO στη Θεσσαλονίκη που διαθέτει έναν εκθεσιακό χώρο εμβαδού 180,000 τ.μ. με 17 μεγάλα περίπτερα και δυο σύγχρονα συνεδριακά κέντρα, στο οποίο διοργανώνεται μεταξύ άλλων και η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης. Αλλά και στην Αττική υπάρχουν 5-6 βασικοί εκθεσιακοί χώροι όπως Ο.Λ.Π, Σ.Ε.Φ., Μ.Ε.Κ, κ.ά. που εξυπηρετούν μεγάλες εκθέσεις.

2.4.3. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ

Ο τουρισμός incentive (κινήτρων) αποτελεί μια ακόμη μορφή του επαγγελματικού τουρισμού. Είναι μια μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς και που υπόσχεται σημαντικά οικονομικά ωφέληματα για τις χώρες εκείνες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών.

Ενώ ο όρος είναι αρκετά σαφής, έχει σχεδόν επικρατήσει η ερμηνευτική του παράφραση: «*τουρισμός κινήτρων πωλήσεων*». Και αυτό γιατί αφορά συμμετέχοντες που προέρχονται από τον χώρο των πωλήσεων. Πολλές επιχειρήσεις, μεταξύ άλλων ηθικών και υλικών κινήτρων, έχουν υιοθετήσει και ταξίδια – δώρα προκειμένου να επιβραβεύσουν εκείνους τους εργαζόμενους αλλά και τα διευθυντικά στελέχη που καταβάλλουν ιδιαίτερες και επιτυχημένες προσπάθειες για να υπερβούν τους προκαθορισμένους επιχειρησιακούς στόχους και να βελτιώσουν κατ' επέκταση την παραγωγικότητα και την αποδοτικότητά τους. Σύμφωνα μάλιστα με την SITE (Society of Incentive Travel Executives) που ιδρύθηκε το 1973 με έδρα την Νέα Υόρκη, ως μια διεθνής μη κερδοσκοπική ένωση για την εξυπηρέτηση όλων των επαγγελματιών οι οποίοι εντάσσονται στον τουρισμό κινήτρων, η χρήση κινήτρων αυξάνει την ατομική απόδοση των υπαλλήλων κατά 27% και την ομαδική κατά 45%.

Οι λόγοι τώρα που οδηγούν τις επιχειρήσεις στην προσφορά ταξιδιών είναι πολλοί και σοβαροί. Συγκεκριμένα, το ταξίδι μεταξύ άλλων:

- 1) Συνιστά μια διέξοδο από την ρουτίνα και προπαντός από την εργασία. Όταν ταξιδεύει κανείς με συναδέλφους η ατμόσφαιρα είναι εντελώς διαφορετική απ' ότι συνήθως. Είναι περισσότερο οικεία και ζεστή, ιδιαίτερα όταν το βραβείο επεκτείνεται και σε ένα δεύτερο άτομο που μπορεί να συνοδεύει τον συμμετέχοντα.
- 2) Αποτελεί μια μοναδική εμπειρία που δεν ξεχνιέται γρήγορα, όπως άλλα υλικά αγαθά, και συνάμα δεν είναι εύκολο να τη ζήσει κανείς στηριζόμενος στις δικές του οικονομικές δυνατότητες αφού το ταξίδι κινήτρων χαρακτηρίζεται από την χλιδή, την πρωτοπορία και την υψηλή ποιότητα του προγράμματος.
- 3) Λειτουργεί ως μηχανισμός παρακίνησης των υπολοίπων στελεχών της επιχείρησης.
- 4) Αυξάνει το ηθικό των εργαζομένων και συσφίγγει τις σχέσεις, τόσο μεταξύ των συμμετεχόντων όσο και μεταξύ αυτών και της επιχείρησης.

- 5) Αποτελεί ευκαιρία διασκέδασης αλλά και ευκαιρία πρόσκτησης εμπειριών και εμπλουτισμού των γνώσεων, μετά από τις αμέτρητες ώρες σκληρής δουλειάς, την ένταση, τα ξενύχτια, τον ανταγωνισμό και το άγχος που βιώνουν τα στελέχη των επιχειρήσεων για να επιτύχουν τους επιχειρησιακούς στόχους.

Ο θεσμός των ταξιδιών «κινήτρων» πρωτοεμφανίστηκε αλλά και αναπτύχθηκε ιδιαίτερα, στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα οι εκεί μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες, αρχίζουν να χρησιμοποιούν σαν κίνητρο υψηλής απόδοσης των πωλητών τους την προσφορά ταξιδιών.

Στη συνέχεια ο θεσμός υιοθετείται πέρα από τις αυτοκινητοβιομηχανίες και από άλλες επιχειρήσεις (ασφαλιστικές εταιρίες, φαρμακοβιομηχανίες, κατασκευαστικές εταιρίες κ.α.), ενώ μεταφέρεται πριν από 35 χρόνια στην Ευρώπη, πρώτα στην Μεγάλη Βρετανία λόγω των στενών εμπορικών δεσμών της με τις ΗΠΑ και κατόπιν στη Γαλλία, στη Γερμανία και στην Ιταλία μέσω των θυγατρικών τους. Έπειτα ακολουθούν και η Ισπανία, η Αυστρία, το Βέλγιο και οι σκανδιναβικές χώρες. Σήμερα στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, ο θεσμός των ταξιδιών «κινήτρων» έχει εξελιχθεί εντυπωσιακά και αποτελεί ένα ιδιαίτερα επικερδή τομέα του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Στις ευρωπαϊκές χώρες, ειδικότερα, η συγκεκριμένη αγορά έχει σημειώσει τα τελευταία χρόνια σημαντική άνοδο.

Στην Ελλάδα επίσης θα μπορούσε να επεκταθεί αυτή η αγορά που βρίσκεται σε αρχικό στάδιο. Και αυτό γιατί η χώρα μας πληροί τις περισσότερες προϋποθέσεις (π.χ. ασφάλεια πρόσβασης, διαμονή, ευχάριστο κλίμα, ύπαρξη αξιοθέατων, δυνατότητες ψυχαγωγίας κ.ά.) βάσει των οποίων οι επιχειρήσεις που οργανώνουν διαγωνισμούς με έπαθλο ταξίδια, επιλέγουν τον προορισμό τους. Για την ανάπτυξη του τουρισμού κινήτρων, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να προσφέρεται ένας τουριστικός προορισμός που κατά προτίμηση να ξεχωρίζει από τους συνηθισμένους.

Πόσο ξοδεύουν οι εταιρείες για ένα ταξίδι κινήτρων (incentive) και πόσο συχνά διοργανώνουν τέτοια ταξίδια;

Και για τα δύο αυτά ερωτήματα η απάντηση είναι «ανάλογα με το μέγεθος της εταιρείας». Υπάρχουν εταιρείες που διοργανώνουν incentive από μία έως και πέντε φορές το χρόνο, ενώ τα ποσά που διαθέτουν ανά συμμετέχοντα κυμαίνονται από 100 € έως το «συν άπειρο».

Στοιχεία έρευνας που έγινε στις ΗΠΑ το 2003 από τον ειδικό τύπο δείχνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 28% ξοδεύουν από 1000-2000 δολάρια το άτομο, το 21% ξοδεύει από 2000-3000 δολάρια το άτομο και το 20% από 3000-4000 το άτομο για κάθε ταξίδι.¹⁵

¹⁵ Τουρισμός και Οικονομία, μηνιαίο τουριστικό περιοδικό, Τεύχος 303, Ιανουάριος 2005

Ποσά που ξοδεύονται για ένα incentive ανά συμμετέχοντα στις ΗΠΑ	
Κάτω από 1000 \$	19%
1000 \$ - 2000 \$	28%
2000 \$ - 3000 \$	21%
3000 \$ - 4000 \$	20%
4000 \$ - και πάνω	12%

Στην ελληνική αγορά τα νούμερα αυτά συνήθως είναι πολύ χαμηλότερα καθώς οι εταιρείες είναι μικρότερου μεγέθους και έχουν πολύ μικρότερες απαιτήσεις από έναν διοργανωτή ταξιδιού κινήτρων.

2.4.4. Προϋποθέσεις και πλεονεκτήματα της ανάπτυξης του επαγγελματικού τουρισμού

Οι προϋποθέσεις ανάπτυξης του επαγγελματικού τουρισμού είναι κοινές και για τις τρεις κατηγορίες του ομαδικού επαγγελματικού τουρισμού. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι:

1. Συνεδριακή και εκθεσιακή υλικοτεχνική υποδομή. Η άρτια και εξειδικευμένη υλικοτεχνική υποδομή αποτελεί τη βασικότερη προϋπόθεση προκειμένου ένας φορέας να πραγματοποιήσει ένα συνέδριο ή μια έκθεση αντίστοιχα. Η συγκεκριμένη αυτή υποδομή μπορεί να προσφέρεται ενταγμένη στην ξενοδοχειακή μονάδα ή σε αυτόνομα συνεδριακά και εκθεσιακά κέντρα.
2. Γενικότερη υποδομή του τόπου υποδοχής. Η υποδομή αυτή είναι πρωταρχικής σημασίας, καθώς σχετίζεται με το συγκοινωνιακό δίκτυο, τις επικοινωνίες και την ποιότητα γενικά όλων των προσφερόμενων υπηρεσιών (ταξιδιωτικές υπηρεσίες, ψυχαγωγία, ευχάριστο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, πολυκαταστήματα, νοσοκομεία κ.λπ.). Επίσης σημαντική θεωρείται η ποιότητα των κατοίκων και κυρίως αυτών που έρχονται σε άμεση επαφή με τους τουρίστες αυτής της κατηγορίας.
3. Εύκολη πρόσβαση από την χώρα εκκίνησης. Είναι πολύ σημαντικό η μετακίνηση να είναι ευχάριστη και ξεκούραστη. Αυτό όμως συνεπάγεται πολλά πράγματα όπως αποφυγή, όπου είναι δυνατόν, αλλαγής αεροσκάφους και ενδιάμεσων στάσεων, συνέπεια στην τήρηση των δρομολογίων και παροχή υπηρεσιών υψηλού επιπέδου κατά την διάρκεια της πτήσης, άνετη εξυπηρέτηση από τις υπηρεσίες εδάφους των αεροδρομίων κατά την άφιξη και αναχώρηση.
4. Γενικότερη εικόνα (image) του τόπου προορισμού. Η εικόνα που έχει δημιουργήσει ο τόπος ως τόπος υποδοχής και διενέργειας συνεδρίων και εκθέσεων εξαρτάται από τον βαθμό στον οποίο έχει καταφέρει να την προβάλλει στις αντίστοιχες αγορές. Ενδεικτικά, θεωρούνται θετικά στοιχεία για τον επαγγελματικό τουρισμό τα παρακάτω στοιχεία του τόπου υποδοχής: - ήσυχο και γραφικό χρώμα, πολιτιστική ή

πνευματική υπόσταση, έντονη επιστημονική έρευνα, επιχειρησιακή και εμπορική δραστηριότητα κ.ά.

5. Ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες. Οι κλιματολογικές συνθήκες, χωρίς βέβαια να αποτελούν σημαντικό καθοριστικό παράγοντα, ευνοούν στην ανάπτυξη του επαγγελματικού τουρισμού σε έναν τόπο. Η Ελλάδα ως προς το κλίμα της θεωρείται αναμφίβολα ιδιαίτερα προνομιούχος.
6. Ασφάλεια, κοινωνική ειρήνη, σταθερή πολιτική κατάσταση. Ο επαγγελματικός τουρισμός είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος στις επικρατούσες συνθήκες του κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, ο επαγγελματικός τουρισμός, επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στην Αμερική, με αποτέλεσμα να ακυρωθούν πολλές κρατήσεις για συνέδρια, εκθέσεις και ταξίδια κινήτρων κυρίως λόγω του δικαιολογημένου εν μέρει φόβου για τα ταξίδια και τις μαζικές συγκεντρώσεις που επικράτησε στη αγορά.

Πλεονεκτήματα ανάπτυξης του επαγγελματικού τουρισμού.

Ο επαγγελματικός τουρισμός, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, παρέχει περισσότερα πλεονεκτήματα στον προορισμό και στους κατοίκους του σε σύγκριση με τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού. Ειδικότερα αποφέρει μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη. Σύμφωνα με τις διεθνείς στατιστικές ο τουρίστας που ταξιδεύει για επαγγελματικούς λόγους, λόγω του υψηλού εισοδηματικού του επιπέδου, ξοδεύει όσο τρεις τουρίστες αναψυχής. Ο εν λόγω τουρίστας διαμένει κατά κανόνα σε πολυτελή ξενοδοχεία και επιλέγει «πρώτη θέση» στα μέσα μεταφοράς, σε αντίθεση με τον τουρίστα αναψυχής, ο οποίος δεν διαθέτει πάντα αυτή την οικονομική δυνατότητα. Και ακόμα, πέρα από τη συνεδριακή ή εκθεσιακή δραστηριότητα αυτή καθ' αυτή, αναπτύσσει ενδιαφέροντα για ενεργητικό τουρισμό. Έτσι επιδίδεται πριν και μετά τα συνέδρια ή τις εκθέσεις σε διάφορες δραστηριότητες (κρουαζιέρες, γκολφ, αθλητισμό, τουρισμό περιπέτειας, γαστρονομικές και οινικές απολαύσεις σε ακριβά εστιατόρια, ψώνια στα μαγαζιά, περιήγηση στα αξιοθέατα και ιδίως σε αρχαιολογικούς τόπους και μουσεία κ.ά.). Ως αποτέλεσμα όλων αυτών των δραστηριοτήτων, οι αρχικές του δαπάνες δηλαδή αυτές που σχετίζονται με τη διαμονή, τη μεταφορά, την εγγραφή π.χ στο συνέδριο, πολλαπλασιάζονται.

Σύμφωνα μάλιστα με σχετικούς υπολογισμούς παρόμοιες δραστηριότητες αυξάνουν τα έσοδα για τον προορισμό κατά 1,5 με 2,5 φορές, γεγονός που οδηγεί σε υψηλό ανταγωνισμό ανάμεσα στους προορισμούς για την προσέλκυση συνεδρίων, εκθέσεων και ταξιδιών κινήτρων.

Ο επαγγελματικός τουρισμός συνεισφέρει ταυτόχρονα στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την άμβλυση της εποχικότητας του τουριστικού προϊόντος, αφού πραγματοποιείται καθ' όλη την διάρκεια του έτους, σε αντίθεση με τον τουρισμό αναψυχής, η δραστηριότητα του οποίου, τουλάχιστον στην Ελλάδα, συσσωρεύεται τους καλοκαιρινούς μήνες.

Έτσι σε συνδυασμό με τα άλλα συνθετικά στοιχεία της τουριστικής προσφοράς ενδυναμώνει την προσπάθεια δημιουργίας χειμερινών προγραμμάτων που ενεργοποιούν ξενοδοχειακές και άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις καθώς και ανθρώπινο δυναμικό, τα οποία αναγκαστικά αργούν, ιδίως στο πεντάμηνο Νοεμβρίου- Μαρτίου.

Οι τουρίστες εξάλλου που ταξιδεύουν για επαγγελματικούς λόγους, λόγω του ανώτερου οικονομικού και κοινωνικού τους επιπέδου, συγκαταλέγονται ανάμεσα στους τουρίστες που δείχνουν σεβασμό προς το περιβάλλον. Αυτοί οι τουρίστες περνούν σχεδόν απαρατήρητοι από τους κατοίκους του τόπου διεξαγωγής του συνεδρίου ή της έκθεσης, αφού τον περισσότερο καιρό είναι κλεισμένοι μέσα σε αίθουσες και φυσικά δεν προβαίνουν σε καταστροφικές ενέργειες για το περιβάλλον.

Ο επαγγελματικός τουρισμός επίσης συμβάλει στην αυξανόμενη προβολή του τόπου διεξαγωγής του συνεδρίου ή της έκθεσης και στην προσέλκυση ως εκ τούτου νέων τουριστών, πράγμα που δημιουργεί ένα ισχυρό ανταγωνιστικό πεδίο μεταξύ κρατών, πόλεων, ξενοδοχείων, αεροπορικών εταιριών για την απόσταση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου τμήματος της ολοένα αυξανόμενης «πίτας» του επαγγελματικού τουρισμού. Ο τουρίστας που φεύγει ικανοποιημένος από το συγκεκριμένο τουριστικό προορισμό θεωρείται πρεσβευτής θετικής διαφήμισης για τον τόπο αυτό. Άλλωστε αυτοί οι τουρίστες είναι κατά κανόνα άτομα που ασκούν επιρροή ή έχουν σημαντική δύναμη στη χώρα απ' όπου προέρχονται λόγω της οικονομικοκοινωνικής τους θέσης και μπορούν, αν μείνουν ικανοποιημένοι, να αποτελέσουν φορέα πρόωθησης του τουρισμού στην πατρίδα τους.

2.4.5. Προοπτικές ανάπτυξης του επαγγελματικού τουρισμού στην Ελλάδα.

Οι προοπτικές ανάπτυξης του επαγγελματικού τουρισμού στην Ελλάδα εμφανίζονται θετικές, γιατί σύμφωνα με αντικειμενικές εκτιμήσεις διαθέτει τις περισσότερες από τις απαραίτητες προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν προηγουμένως (φυσικά δεν διαθέτει όλες όσες χρειάζονται).

Η Ελλάδα δηλαδή διαθέτει:

- Συνεχώς βελτιούμενη ξενοδοχειακή υποδομή, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά.
- Ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες και υψηλή μέση μηνιαία θερμοκρασία σε σχέση με αυτή που επικρατεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει και στην αξιολόγηση των εκτός αιχμής μηνών.
- Θετική εικόνα στις κυριότερες συναφείς τουριστικές αγορές.
- Φυσικές ομορφιές και ποικιλία αξιοθέατων με διασπορά σε όλο τον ελλαδικό χώρο
- Πλούσια πολιτιστική κληρονομιά (αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, ιστορικά κτίρια κ.ά.)
- Σημαντικές εκθέσεις- θεσμούς με κύρια τη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης

- Ευνοϊκή γεωγραφική θέση στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής καθώς και συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ένωση που δύναται να την καταστήσει σημαντικό κέντρο διοργάνωσης ευρωπαϊκών, μεσογειακών και διαβαλκανικών συνεδρίων.
- Αξιόλογο επιστημονικό και επαγγελματικό δυναμικό διεθνούς φήμης που μπορεί να επηρεάσει τους διεθνείς φορείς προκειμένου να επιλέγουν ελληνικούς προορισμούς για τις όποιες μαζικές εκδηλώσεις τους.
- Περιφφημη φιλοξενία, νυχτερινή ζωή, αγορές και πολύγλωσσο προσωπικό.
- Ειρηνικό κοινωνικό κλίμα και σταθερή πολιτική κατάσταση.

Βέβαια, ενώ όλα τα παραπάνω στοιχεία που διαθέτει η Ελλάδα είναι απαραίτητα για την προώθηση της στην αγορά του συνεδριακού τουρισμού, χρειάζονται σημαντικές βελτιώσεις στον τομέα της τεχνικής υποδομής.

Η χώρα μας, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, υστερεί σε συνεδριακά και εκθεσιακά κέντρα μεγάλης χωρητικότητας συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου όπως π.χ. η Ισπανία και η Ιταλία οι οποίες μπορούν να υπερηφανεύονται εξίσου με εμάς για τα φυσικά συγκριτικά τους πλεονεκτήματα.

Η πρόσφατη επιτυχημένη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στη χώρα μας αποτελεί, λόγω της τεράστιας διεθνούς εμβέλειας του συγκεκριμένου αθλητικού γεγονότος και κατ' επέκταση του αναμενόμενου ενδιαφέροντος για τη διοργάνωση μεγάλων συνεδρίων στην Αθήνα, μια πολύ μεγάλη ευκαιρία για να εδραιωθεί η Ελλάδα στην παγκόσμια αγορά του επαγγελματικού τουρισμού.

Έτσι, πέραν της δημιουργίας ενός μεγάλου υπερσύγχρονου διεθνούς συνεδριακού και εκθεσιακού κέντρου που χρονίζει αδικαιολόγητα, πρέπει να αξιοποιηθεί στη μεταολυμπιακή εποχή η νέα υποδομή της Αθήνας μαζί και τα ολυμπιακά ακίνητα, μετατρέπόμενα τα πλέον κατάλληλα εξ' αυτών σε συνεδριακά και εκθεσιακά κέντρα υψηλών προδιαγραφών.

Συμπεράσματα

Ο επαγγελματικός τουρισμός στην Ελλάδα πρέπει να αναπτυχθεί δυναμικά τα επόμενα χρόνια, μέσω της ορθής και χωρίς χρονοτριβή αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων από τον δημόσιο και ιδιωτικό τουριστικό τομέα (Υπουργείο Τουρισμού, ΕΟΤ, τουριστικούς φορείς και επιχειρήσεις), δεδομένου ότι αποτελεί μια ιδιαίτερα επικερδή, βάσιμη και αιεφόρο λύση για την τουριστική βιομηχανία και κατ' επέκταση την ελληνική οικονομία.

Συμπερασματικά, αν η Ελλάδα εκμεταλλευτεί σωστά την ευκαιρία που της δίνεται, μπορεί να εκτινάξει τα έσοδά της από την διοργάνωση συνεδρίων. Είναι κοινή πεποίθηση ότι η Ελλάδα έχει πλέον μεγάλες δυνατότητες για επιπλέον ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού και έχει επέλθει πλέον το πλήρωμα του χρόνου για την διεθνή καταξίωση της. Η χώρα μας εισέρχεται δυναμικά στην πιο κερδοφόρα μορφή του τουρισμού, έχοντας πλέον ως "όπλα" όχι μόνο τον ήλιο, τη θάλασσα και την Ακρόπολη, αλλά αναβαθμισμένες υποδομές και υπηρεσίες σε όλα τα επίπεδα.

2.5 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ

Ο Τουρισμός Υγείας ή Θεραπευτικός τουρισμός, όπως ονομαζόταν παλαιότερα, εξελίσσεται σε μία από τις βασικότερες μορφές τουρισμού, τα δε άτομα που μετέχουν σε αυτόν έχουν ως κίνητρο την αποκατάσταση και διατήρηση της υγείας τους, τη θεραπεία και ανάρρωσή τους από διάφορες ασθένειες.

Είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού που αποφέρει σημαντικά οικονομικά πλεονεκτήματα και που υφίσταται τις λιγότερο αρνητικές επιδράσεις από τυχόν δυσμενείς συγκυρίες δίνοντας δωδεκάμηνη τουριστική περίοδο.

Πολλά κέντρα Τουρισμού Υγείας λειτουργούν σήμερα στην Κεντρικά Ευρώπη και συγκεκριμένα στην Γερμανία, Ιταλία, Ελβετία, Αυστρία και λιγότερο στο Βέλγιο, Ισπανία, Πορτογαλία Ελλάδα, Ολλανδία, Φιλανδία, Σουηδία. Επίσης λειτουργούν πολλά τέτοια κέντρα στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης όπου ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της οικονομίας τους π.χ. Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία, Ρουμανία, Ρωσία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία.

Τα πακέτα διακοπών προορισμού σε αυτά τα κέντρα συνδυάζονται τις περισσότερες φορές και με προσφορά άλλων τουριστών υπηρεσιών αναψυχής, αναζωογόνησης, σπορ, (όπως σκι, ιστιοπλοΐα, ιππασία, τένις, κλπ.) και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της υψηλής κοινωνικής ζωής (όπως κινηματογράφος, θέατρο, φεστιβάλ μουσικής κλπ.) γιατί απευθύνονται όχι μόνο σε ασθενείς αλλά και στους συνοδούς των ασθενών, καθώς και σε άλλους επισκέπτες συνήθως ανωτέρου εισοδηματικού επιπέδου. Εξάλλου απαιτείται η μακρά παραμονή των ατόμων σε αυτά τα θέρετρα, προκειμένου να φανούν τα αποτελέσματα μιας ορισμένης θεραπείας στην οποία υποβάλλονται (όπως αντικαπνική θεραπεία, θεραπεία του άγχους, ψυχοθεραπεία, κινησιοθεραπεία, χαλάρωση, διαιτητική, εκμάθηση ύπνου, αισθητική κ.ά.).

Επομένως, η αναγκαστική παραμονή των επισκεπτών για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα στα κέντρα του τουρισμού υγείας απαιτεί να δημιουργηθεί όχι μόνο η κατάλληλη ατμόσφαιρα για την χαλάρωση και αναζωογόνηση του οργανισμού αλλά και η δημιουργία και άλλων δραστηριοτήτων και τόπων έλξης τουριστών που θα τους απασχολούν κατά τις ελεύθερες ώρες.

Έτσι δημιουργούνται συγκροτήματα που διαθέτουν όλη τη γενική και ειδική υποδομή και το κατάλληλο περιβάλλον που απαιτείται για τον τουρισμό μακράς παραμονής όπως πάρκα πρασίνου, κήποι, ποταμοί, λίμνες, κλίνες κέντρα θεραπείας, κατάλληλος εξοπλισμός, ειδικευμένοι γιατροί, στέγαση σχετική με την θεραπεία κ.λ.π που βοηθά στην αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης θεραπείας.

Στην Ελλάδα, λοιπόν, η φύση εκτός από τα σπάνια τοπία και τις ιδιαίτερες φυσικές ομορφίες, «χάρισε» και πηγές, με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές από τους αρχαίους χρόνους.

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Τα νερά αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της

θερμοκρασίας ή της γενικής τους χημικής σύστασης. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία, (θερμαλισμός). Η υδροθεραπεία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αντιμετώπιση πολλαπλών παθήσεων, όπως είναι τα αρθρικά και οι ρευματοπάθειες. Ενδέχεται να είναι δύο ειδών : η εσωτερική, που περιλαμβάνει ποσιθεραπεία, εισπνοθεραπεία, πλύσεις και η εξωτερική, που περιλαμβάνει λουτρά, υδρομαλάξεις, υδροκινησιοθεραπεία, και πηλοθεραπεία.

Στην Ελλάδα υπάρχει ήδη μια ισχυρή παράδοση στον ιαματικό τουρισμό, ο οποίος ωστόσο παραμένει ταυτισμένος με τις ανάγκες θεραπείας των ατόμων της τρίτης ηλικίας και κυρίως οι γυναίκες αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό (περίπου 60-65%).

Ο μέσος όρος παραμονής των ατόμων είναι γύρω στις 13-14 ημέρες, με μικρή διαφορά από ότι συμβαίνει και στον υπόλοιπο τουρισμό.

Από το χώρο της Κοινωνικής Ασφάλισης κάθε χρόνο επιδοτούνται προγράμματα που εξασφαλίζουν τη χρηματοδότηση δαπανών για υδροθεραπεία ενός σημαντικού αριθμού ασφαλιζομένων.

Η αύξηση του μέσου όρου ηλικίας των τουριστών σε παγκόσμιο επίπεδο σε συνδυασμό με το διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για ταξιδιωτικές - τουριστικές εμπειρίες που συνδυάζουν την αναψυχή με τις θεραπευτικές και αναζωογονητικές δραστηριότητες αποτελούν δύο από τους βασικότερους λόγους ανάπτυξης για τον ιαματικό τουρισμό. Τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, η ανάγκη για αντιστάθμιση των έντονων ρυθμών ζωής αλλά και η επικράτηση μιας περισσότερο υγιεινής και οικολογικής προσέγγισης στη ζωή που υπαγορεύει νέα πρότυπα αλλά και νέους τρόπους υγιεινής διαβίωσης, έχουν οδηγήσει τα τελευταία χρόνια στην αύξηση της ζήτησης για της υπηρεσίες του ιαματικού τουρισμού. Βεβαίως η Ελλάδα διαθέτει σημαντικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού, καθώς εκτός από το ήπιο κλίμα και το σημαντικό βαθμό κινητικότητας στους τουρίστες της τρίτης ηλικίας διαθέτει και αξιόλογους ιαματικούς πόρους, ωστόσο ο τομέας δεν έχει αναπτυχθεί όσο θα έπρεπε και σύμφωνα με όσα προβλέπουν τα διεθνή πρότυπα.

Όπως και σε χώρες του εξωτερικού, έτσι και στην Ελλάδα παρατηρείται μια φθίνουσα πορεία του ιαματικού τουρισμού, η οποία οφείλεται κυρίως στον ανταγωνισμό που προέρχεται από το χώρο της φαρμακοβιομηχανίας και την απροθυμία των γιατρών να αναγνωρίσουν την υδροθεραπεία ως ιατρική μέθοδο. Σημαντικό ρόλο, επίσης, και κυρίως στην Ελλάδα έχει παίξει η ελλείψει διαφήμισης και πληροφόρησης του κοινού από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες κλπ).

Η αξιοποίηση των ιαματικών πηγών παρουσιάζει προβλήματα, τα οποία μάλιστα σε ορισμένες πηγές είναι ιδιαίτερα οξυμένα. Η υποδομή και ο εξοπλισμός που διαθέτουν είναι ελλιπής και τεχνολογικά ξεπερασμένος, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις η συντήρηση των εγκαταστάσεων είναι ανεπαρκής. Ακόμα, παρουσιάζεται έλλειψη σε σύγχρονες και σωστά οργανωμένες ιαματικές μονάδες, ενώ οι παρεχόμενες υπηρεσίες, τόσο αυτές που συνδέονται άμεσα με τον ιαματισμό όσο και οι έμμεσα συνδεόμενες, είναι συνήθως οι ελάχιστες δυνατές. Ένα βασικό πλεονέκτημα που υπάρχει στον

ελληνικό χώρο, είναι το «φυσικό» των αναβλύσεων των ιαματικών πηγών, σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Πολιτικές κατευθύνσεις για την ανάπτυξη του τομέα.

Για την ανάπτυξη του τομέα του ιαματικού και θερμαλιστικού τουρισμού, θεωρείται αναγκαία η λήψη πολιτικών πρωτοβουλιών στον τομέα της υγείας αλλά και του τουρισμού, με την παράλληλη χρηματοδότηση των σχετικών επενδύσεων. Οι προσπάθειες για την ανάπτυξη του τουρισμού υγείας πρέπει να επικεντρωθούν τόσο στην αναβάθμιση των ιαματικών κέντρων, όσο και στη βελτίωση της εικόνας των γενικότερων υποδομών που συνδέονται με αυτά, και ειδικότερα:

- ❖ Στην αναβάθμιση της κτιριακής υποδομής και του τεχνολογικού εξοπλισμού των ιαματικών εγκαταστάσεων, προκειμένου να ανταποκρίνεται στα Ευρωπαϊκά πρότυπα, προσελκύοντας ταυτόχρονα τουρίστες από Ελλάδα και εξωτερικό.
- ❖ Στην βελτίωση της ποιότητας, της ποικιλίας και της αξιοποίησης των υπηρεσιών που παρέχουν τα ιαματικά κέντρα, μέσω της ενίσχυσης τους με εξειδικευμένο και κατάλληλα εκπαιδευμένο ιατρικό προσωπικό.
- ❖ Στην προώθηση της τουριστικής έρευνας προς την κατεύθυνση της ανάδειξης της σπουδαιότητας του ιαματικού τουρισμού και γενικά του τουρισμού υγείας, καθώς και την εκτίμηση των επιπτώσεων σε οικονομικό, αναπτυξιακό και κοινωνικό επίπεδο.
- ❖ Στην «τουριστική προβολή», με την ανάδειξη και συνεχείς προβολή των ιαματικών πηγών, υπογραμμίζοντας την ψυχαγωγική τους διάσταση και την δυνατότητα για παράλληλες δραστηριότητες.
- ❖ Στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρουν, διευρύνοντας το πεδίο των δραστηριοτήτων, ώστε να αποτελέσουν κέντρα έλξης τουριστών όλων των ηλικιών για περισσότερους μήνες του χρόνου.
- ❖ Στην σύζευξη της ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού με άλλες ειδικές μορφές τουρισμού (π.χ. οικοτουρισμός, αθλητικός τουρισμός, θαλάσσιος τουρισμός).

2.6 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πολιτιστικό τουρισμό ονομάζουμε το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που επικεντρώνεται γύρω από τα μνημεία πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αν και δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε έναν ορισμό για τον πολιτιστικό τουρισμό, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό που δίνει η Επιτροπή Καναδικού Τουρισμού (CTC).

Έτσι μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ένα είδος τουρισμού ως πολιτιστικό όταν η συμμετοχή σε πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εμπειρίες ή εμπειρίες που αναφέρονται στην πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα του ταξιδιού.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως πολιτιστικός τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό – περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πολιτιστικό τουρισμό έχουμε όταν ο επισκέπτης θέλει να κατανοήσει και να εκτιμήσει το βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του ως σύνολο, περιλαμβάνοντας:

- Την ιστορία και την αρχαιολογία
- Τον λαό και τον τρόπο ζωής του
- Την πολιτιστική εξέλιξη
- Τις τέχνες και την αρχιτεκτονική
- Το φαγητό, το κρασί και την τοπική παραγωγή
- Την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή
- Τη μορφολογία της περιοχής
- Τα διάφορα φεστιβάλ και τις εκδηλώσεις

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού εκτιμά ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό 15% τον χρόνο και ότι το 37% όλων των διεθνών ταξιδιών περιλαμβάνει ένα πολιτιστικό στοιχείο. Από το άλλο μέρος ο μαζικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό μόνο 8% τον χρόνο.

Σύμφωνα με τις έρευνες, το προφίλ των πολιτιστικών τουριστών φέρεται να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Ηλικία 45 έως 64 χρονών
- Οι γυναίκες είναι περισσότεροι από τους άνδρες
- Μετα-δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Υψηλότερο εισόδημα
- Ξοδεύουν 10 έως 15% περισσότερα για κάθε ημέρα ταξιδιού
- Ξοδεύουν περισσότερα σε καταναλωτικά προϊόντα όπως σουβενίρ, χειροποίητα είδη, ρουχισμό κ.λπ.¹⁶

Η άκρατη και εντατική εμπορική εκμετάλλευση των αρχαιολογικών χώρων, των μουσείων σχετικής κληρονομιάς ενέχει τον κίνδυνο της βλάβης

¹⁶ Τουριστική Αγορά, μηνιαίο περιοδικό για την τουριστική βιομηχανία. Μάιος 2004.

στα μουσεία και την πολιτιστική μας κληρονομιά. Από την άλλη πλευρά οι πολιτιστικοί θησαυροί αποτελούν στοιχείο γνώσης και παιδείας για τους Έλληνες, αλλά και την ευρύτερη ανθρωπότητα. Ως εκ τούτου η επισκεψιμότητα και η προσβασιμότητα στους χώρους αυτούς θα πρέπει να υποστηρίζεται και να διασφαλίζεται κάτω από συνθήκες προστασίας των θησαυρών. Η μη αξιοποίηση, ανάδειξη και συντήρηση των μνημείων συνιστά την χειρότερη εκδοχή που δικαιολογεί κάθε προβληματισμό. Ο λόγος λοιπόν, γίνεται για ένα συγκεκριμένο και περιορισμένο όριο εκμετάλλευσης που κάθε χώρος μπορεί να αντέξει. Εκτός από την ένταση της εκμετάλλευσης και της επιβάρυνσης των μνημείων, ζήτημα τίθεται και ως προς το ποιόν των δραστηριοτήτων, δεδομένου ότι οι χώροι αυτοί θεωρούνται ιεροί. Με αυτό το γνώμονα οριοθετείται κατά κάποιο τρόπο μια βέλτιστη συνισταμένη των διαφορετικών προσεγγίσεων.

Οι υποδομές του πολιτιστικού τουρισμού

Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού δεν μπορεί να γίνει απλώς με πρωτοβουλία κάποιων τουριστικών επιχειρήσεων που σχεδιάζουν μεμονωμένες δραστηριότητες. Απαιτεί τη συνεργασία του δημοσίου με τον ιδιωτικό τομέα σε τοπική βάση. Απαιτεί έναν οργανωμένο σχεδιασμό από την κοινότητα με ενεργοποίηση όλων των τοπικών παραγόντων. Ο σχεδιασμός αυτός, όμως, μπορεί και πρέπει να ενισχυθεί κεντρικά με κύριους φορείς τον ΕΟΤ και το Υπουργείο Πολιτισμού, καθώς και στην παραγωγή πολιτιστικών προϊόντων.

Βασικά εργαλεία για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού είναι οι νέες τεχνολογίες. Με σχετικά μικρό κόστος μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολύ αποτελεσματικά σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού: από την προβολή του τόπου, για την προσέλκυση τουριστών μέχρι και την παρουσίαση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και την κατασκευή πολιτιστικών τουριστικών προϊόντων.

2.7 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Θρησκευτικός Τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί το σύνολο εκείνων των τουριστικών δραστηριοτήτων το οποίο επικεντρώνεται γύρω από μνημεία και από θρησκευτικούς τόπους λατρείας όπως μοναστήρια και εκκλησίες.

Ο θρησκευτικός τουρισμός δεν αναφέρεται σε κάποια συγκεκριμένη εποχή του χρόνου, ακολουθεί πιστά το θρησκευτικό εορτολόγιο, ανεξάρτητα από την εποχή του έτους. Η μορφή αυτή του τουρισμού είναι περιορισμένης διάρκειας, συνήθως από μία έως τρεις ημέρες.

Η «πελατεία» του θρησκευτικού τουρισμού ανήκει κυρίως στα άτομα της ηλικίας αλλά και σε πιο νέους ανθρώπους. Τα άτομα αυτά επισκέπτονται τους χώρους αυτούς είτε γιατί παίρνουν μέρος σε κάποιες θρησκευτικές εκδηλώσεις είτε γιατί έχουν κάνει κάποιο τάμα (όπως πολλές φορές συναντάμε στην Παναγία της Τήνου).

Χαρακτηριστικό της μορφής αυτής του τουρισμού είναι ότι αναφέρεται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, για το λόγο ότι τα τουριστικά πακέτα για τον θρησκευτικό τουρισμό είναι σχετικά φθηνότερα από εκείνα άλλων μορφών τουρισμού. Αντίθετα τα οικονομικά ωφέληματα που αποφέρει η εναλλακτική αυτή μορφή του τουρισμού στους τόπους υποδοχής τουριστών είναι αρκετά σημαντικά.

Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της ελληνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια, τα μοναστήρια, με την αξιόλογη εικονογράφησή τους, με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και την στενή και μακραίωνη διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία. Ο θρησκευτικός τουρισμός αφορά κυρίως ευσεβείς περιηγητές, φιλέρευτους τουρίστες, αλλά και θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης, οι οποίοι, μέσα από πολιτιστικά οδοιπορικά στον ελληνικό χώρο, έρχονται σε επαφή με την πνευματικότητα της ορθοδοξίας.

Σε πολλές περιοχές θα συναντήσει κανείς κτίσματα και μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών να συνυπάρχουν σε ένα διαρκεί διάλογο, αποδεικνύοντας την πολυπολιτισμικότητα του ελληνικού χώρου. Δύσκολα θα βρούμε άλλη ανθρώπινη συνήθεια τόσο διαδεδομένη στο χώρο και τόσο ανθεκτική στο χρόνο όσο το ταξίδι σε τόπους ιερούς με στόχο το προσκύνημα. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, παραμένει σταθερή η πεποίθηση ότι η δέηση ή η τέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων είναι αποτελεσματικότερη σε κάποιους συγκεκριμένους τόπους. Στους τόπους όπου γεννήθηκαν, πέθαναν, θαυματουργήσαν, μαρτύρησαν ή απλώς εμφανίστηκαν θεοί και άγιοι στα σημεία όπου υπήρχαν αγάλματα, ναοί εκκλησίες, λείψανα αγίων ή θαυματουργικές εικόνες, στα μέρη όπου διαδραματίστηκαν τα σημαντικότερα γεγονότα της ιστορίας κάθε θρησκείας.

Ο θρησκευτικός τουρισμός χωρίζεται σε δύο κατηγορίες:

- ❖ Προσκυνητές τουρίστες, στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο. Οι τουρίστες αυτοί επισκέπτονται μια περιοχή αποκλειστικά για την επίσκεψη στο θρησκευτικό χώρο.

- ❖ Τουρισμός θρησκευτικής κληρονομιάς, του οποίου οι τουρίστες ταξιδεύουν ομαδικά και συνδυάζουν το ταξίδι τους με άλλες τουριστικές δραστηριότητες.

Η μετακίνηση για λόγους θρησκευτικούς συνεχίζει να υπόσχεται στον ταξιδιώτη κάτι πολυτιμότερο από την γνωριμία ενός ξένου τόπου, έναν ελκυστικό συνδυασμό του τερπνού μετά του ωφελίμου. Εξάλλου, κατά πολλούς, η γέννηση του σύγχρονου τουρισμού οφείλει πολλά στην παράδοση του λατρευτικού ταξιδιού. Τέσσερις αιώνες αργότερα, η εκμηδένιση των αποστάσεων έχει μετατρέψει το επικίνδυνο ταξίδι σε ανώδυνη μετακίνηση. Η μαζικότητα είναι ένα από τα αποτελέσματα της αλλαγής των συνθηκών. Περί τα δύο εκατομμύρια είναι σήμερα οι μουσουλμάνοι που επισκέπτονται κάθε χρόνο τη Μέκκα, ενώ το 1939 δεν ξεπερνούσαν ακόμη τις 60 χιλιάδες. Όσο για τους καθολικούς, στα 20-30 εκατομμύρια υπολογίζονται οι προσκυνητές που συρρέουν στο Βατικανό για εορτές. Κοινό το ταξίδι, αλλά διαφορετικοί οι τόποι προορισμού. Με την εξαίρεση των προτεσταντών που από νωρίς κατήγγειλαν την εμπορευματοποίηση (υλική και πνευματική) των προσκυνημάτων, οι υπόλοιποι χριστιανοί συνεχίζουν να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στα ταξίδια στους ιερούς τόπους, μια συνήθεια που τη διατηρούν από τον 4^ο αιώνα. Βασικό προσκύνημα τους η Ιερουσαλήμ, αλλά όχι το μοναδικό.

Η χώρα μας έχει τόση θρησκευτικότητα, τέτοια η οποία δεν υπάρχει σε όλο τον κόσμο, μετά χιλιάδες μικρά και μεγάλα ονομαστά μοναστήρια σε χώρους που ο καθένας θα επιθυμούσε να επισκεφτεί. Γι' αυτό η ανάπτυξη αυτής της μορφής του τουρισμού δεν χρειάζεται ειδική υποδομή αλλά την βασική.

Είναι, λοιπόν, αποτελεσματικό ο θρησκευτικός τουρισμός να γίνεται και να συμπληρώνεται και με άλλες δραστηριότητες ώστε να προσελκύσει και άτομα νεότερης ηλικίας και όχι μόνο της τρίτης ηλικίας, όπως συνήθως βλέπουμε. Επίσης σημαντικό είναι να μην δρα σαν μια μονοήμερη εκδρομή αλλά για περισσότερες ημέρες, γνωρίζοντας καλύτερα την περιοχή όπου επισκέπτονται οι τουρίστες.

2.8 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Αθλητικός Τουρισμός είναι μια ειδική μορφή ποιοτικού τουρισμού η οποία μας δίνει την ευκαιρία να επενδύσουμε σε μια τεράστια δυναμική αγορά αλλά και ταυτόχρονα να επιτύχουμε μια προστιθέμενη αξία στο τουριστικό μας προϊόν, μέσω της ανάπτυξής του, της διαφοροποίησής του και της αναβάθμισής του.

Ο Αθλητικός Τουρισμός τα τελευταία χρόνια άρχισε να αντιμετωπίζεται από τους αρμόδιους ως αυτόφωτο κομμάτι της τουριστικής και της αθλητικής βιομηχανίας.

Η έννοια του αθλητικού τουρισμού ορίζεται σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού ως *«όλες οι μορφές ενεργητικής και παθητικής ανάμειξης σε αθλητικές δραστηριότητες, όπου η συμμετοχή είναι τυχαία ή οργανωμένη και γίνεται για επαγγελματικούς ή ψυχαγωγικούς λόγους, με προϋπόθεση τη μετακίνηση μακριά από τον τόπο της διαμονής και εργασίας»*.

Ο τουρισμός άθλησης έχει σαν κύριο κίνητρο την άσκηση ενός αθλήματος, όπως για παράδειγμα η ποδηλασία, η ιππασία, το τένις, το γκολφ, η πεζοπορία, η ανεμοπορία, διάφορα προγράμματα γυμναστικής, κ.λπ.

Η άθληση σαν απασχόληση κατά την διάρκεια των διακοπών θεωρείται σε αυτήν την μορφή τουρισμού ο πιο σημαντικός παράγοντας, μαζί με την δυνατότητα που υπάρχει για την πραγματοποίηση εκδρομών και περιηγήσεων.¹⁷

Με βάση λοιπόν, αυτούς τους δύο ορισμούς μπορούμε να εντάξουμε τους αθλητικούς τουρίστες σε 7 κατηγορίες ανάλογα με τον βαθμό εμπλοκής τους στην αθλητική δραστηριότητα:

1. οι πρωταθλητές
2. οι αθλητές
3. οι προπονητές
4. οι ερασιτέχνες αθλητές
5. οι τουρίστες οι οποίοι αθλούνται αρκετά συχνά
6. οι τουρίστες οι οποίοι αθλούνται όταν ταξιδεύουν
7. οι θεατές – οι συνοδοί

Η Ελλάδα, χώρα όπου γεννήθηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες, είναι ιδανική για την ανάπτυξη αθλητικών δραστηριοτήτων καθώς και για την τέλεση αθλητικών αγώνων. Τις τελευταίες δεκαετίες διοργανώνονται όλο και συχνότερα μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις σε πολλά σπορ (παγκόσμια πρωταθλήματα, πανευρωπαϊκοί αγώνες, σημαντικά διεθνή τουρνουά κ.ά.) με κορυφαίο γεγονός τους Ολυμπιακούς Αγώνες 2004, στην Αθήνα.

Οι αθλητικές αυτές διοργανώσεις συνέβαλλαν σημαντικά στην κατασκευή, σε όλη την επικράτεια, πολλών σύγχρονων μεγαλύτερων ή μικρότερων αθλητικών εγκαταστάσεων, σταδίων και προπονητικών κέντρων για ένα ευρύ φάσμα αθλημάτων, όπου σήμερα οι κάτοικοι αλλά και οι επισκέπτες κάθε

¹⁷ Ν.ΠΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ – Κ.ΚΡΑΒΑΡΙΤΗΣ – Π.ΛΥΤΡΑΣ, Εισαγωγή στον Τουρισμό, Εκδόσεις Interbook, Αθήνα 1999

περιοχής έχουν την δυνατότητα να ασκηθούν στο αγαπημένο τους σπορ. Εξάλλου και πολλά ξενοδοχεία διαθέτουν ειδικές εγκαταστάσεις για τις αθλητικές δραστηριότητες των πελατών τους.

Για την υλοποίηση της ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού και για να είναι τα οφέλη του μακροπρόθεσμα χρειάζονται συντονισμένες προσπάθειες μεταξύ όλων των αρμόδιων φορέων τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα (τουριστικές επιχειρήσεις) και όχι μεμονωμένες ενέργειες. Με απαραίτητο βέβαια στοιχείο την όλο ένα και περισσότερο δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων και την ύπαρξη ειδικευμένου προσωπικού (όπως οι γυμναστές, οι εκπαιδευτές αθλημάτων κ.λπ)

2.9 ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Χειμερινός Τουρισμός περιλαμβάνει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται κατά τους χειμερινούς μήνες και μπορούμε να των διακρίνουμε σε δυο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά τις δραστηριότητες που εκδηλώνονται συνήθως σε ορεινές περιοχές και σχετίζονται άμεσα με συγκεκριμένες κλιματολογικές συνθήκες και κυρίως με το χιόνι, ενώ η δεύτερη αφορά τις τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες αναπτύσσονται κατά την διάρκεια του χειμώνα σε περιοχές που επικρατούν ευνοϊκότερες καιρικές συνθήκες.

Πολλές περιοχές, κυρίως ορεινές, προκειμένου να διαφοροποιήσουν το τουριστικό τους προϊόν, να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τους αδρανείς μήνες, προσπαθούν να αναπτύξουν την μορφή αυτή του τουρισμού, προσελκύοντας διάφορες κατηγορίες τουριστών, κυρίως υψηλής εισοδηματικής τάξης.

Ο χειμερινός τουρισμός πολλές φορές ταυτίζεται με τον ορεινό ή χιονοδρομικό τουρισμό. Η ταύτιση αυτή οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι πολλές δραστηριότητες και εγκαταστάσεις υποδομής του χειμερινού τουρισμού μπορούν να είναι επίσης δραστηριότητες και υποδομή του ορεινού, του χιονοδρομικού, αλλά και του αθλητικού τουρισμού. Θα πρέπει να σημειωθεί όμως, ότι ορεινός τουρισμός αν και συνδέεται και παρουσιάζει ομοιότητες με τον χειμερινό και το χιονοδρομικό τουρισμό, δεν ταυτίζεται, δεδομένου ότι οι τελευταίοι χαρακτηρίζονται από εποχιακούς περιορισμούς εκδήλωσης. Ενώ ο ορεινός τουρισμός περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες αναψυχής και γενικά τουρισμού που εκδηλώνονται στις ορεινές περιοχές. Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, ο ορεινός τουρισμός αποτελεί μια από τις πλέον διαδεδομένες μορφές τουρισμού, με συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση, ειδικότερα από τους κατοίκους των μεγάλων αστικών κέντρων.

Παρόλο που η χώρα μας είναι περισσότερο γνωστή ως θερινός προορισμός, έχει την δυνατότητα με την κατάλληλη στρατηγική και πολιτική να αναπτύξει και το χειμερινό τουρισμό έτσι ώστε να πετύχει το ζητούμενο, δωδεκάμηνο τουρισμό.

Η χώρα μας διαθέτει ορισμένες από τις προϋποθέσεις ανάπτυξης του χειμερινού τουρισμού, τουλάχιστον από πλευράς φυσικού πλούτου. Το έδαφος της που σε σημαντικό ποσοστό είναι ορεινό, η μεγάλη βιοποικιλότητα, πληθώρα οικοσυστημάτων και η ποικιλία κλιματικών τύπων. Όσον αφορά στην τεχνική υποδομή, στη χώρα μας υπάρχουν είκοσι χιονοδρομικά κέντρα και περίπου 65 ορειβατικά καταφύγια.

Για την ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού απαιτείται η δημιουργία μιας κατάλληλης υποδομής, όπως για παράδειγμα άρτια οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα, πίστες πάγου για παγοδρομίες και καλλιτεχνικό πατινάζ, πίστες πάγου για αγωνιστικά έλκηθρα και άλλης κατηγορίας έλκηθρα, αγωνιστικές πίστες σκι, και για παιδιά και αρχάριους και ερασιτέχνες σκιέρ, τουριστικά καταλύματα όλων των κατηγοριών, καθώς και άρτια συγκοινωνιακή σύνδεση με τα μεγάλα αστικά κέντρα.

2.10 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Θαλάσσιος Τουρισμός αναφέρεται στις δραστηριότητες εκείνες που πραγματοποιούνται στον θαλάσσιο χώρο, στις ακτές του και στα νησιά με κύριο γνώμονα τα σκάφη αναψυχής.

Αποτελεί ένα μεγάλο τμήμα της τουριστικής βιομηχανίας και λειτουργεί αλληλεπιδραστικά και σαν τροφοδότης σε άλλες κατηγορίες.

Οι πιο κερδοφόρες δραστηριότητες του θαλασσίου τουρισμού είναι αυτές της ναύλωσης σκαφών αναψυχής κάθε είδους όπως για παράδειγμα πολυτελών θαλαμηγών, ιστιοφόρων, ταχύπλων σκαφών κ.ά.

Ο Θαλάσσιος Τουρισμός ξεκίνησε στην Ελλάδα την δεκαετία του '80, κατά την οποία η χώρα μας πρωτοπορούσε στον τομέα της κρουαζιέρας. Ο όρος yachting αναφέρεται στα ταξίδια με ιδιωτικά ή ενοικιαζόμενα σκάφη και στην συνείδηση του κοινού έχει συνδεθεί με την υψηλή κοινωνική τάξη. Για το λόγο αυτό, θεωρείται ιδιαίτερα προσοδοφόρος τομέας.

Οι διακοπές με κάθε είδους σκάφος παρέχουν την δυνατότητα αξιοποίησης ενός από τα ισχυρότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, αυτό της θάλασσας και των νησιών της. Η εμπειρία που αποκομίζει ο τουρίστας, αλλά και τα οφέλη για την χώρα υποδοχής είναι αρκετά σημαντικά.

Σημείο αναφοράς σε κάθε τουριστική καμπάνια είναι η ελληνική φύση και κυρίως η θάλασσα και τα ελληνικά νησιά. Ο περίπλους της ελληνικής ακτογραμμής προσφέρει τη δυνατότητα μιας μοναδικής εξερεύνησης στη χώρα. Ειδικά όσον αφορά στα νησιά, παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης σε μέρη δύσβατα, σε παραλίες παρθένες που δεν τις έχει αλλοίωση ακόμη η διάνοιξη των δρόμων. Η ίδια η ζωή στη θάλασσα είναι εντελώς διαφορετικός τρόπος αναψυχής και μια μοναδική εμπειρία διακοπών.

Όπως ήδη έχω αναφέρει η «πελατεία» του θαλάσσιου τουρισμού είναι κατά το πλείστον τουρίστες υψηλής εισοδηματικής τάξης.

Δυνατότητες Ανάπτυξης

Το περιθώριο ανάπτυξης για τον θαλάσσιο τουρισμό είναι τεράστιο, καθώς η χώρα μας, αλλά και η μορφολογία των θαλασσών της συγκεντρώνουν αρκετές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του.

- ❖ Η Ελλάδα έχει το προνόμιο των σχετικών ήρεμων θαλασσών που δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα ακραία φαινόμενα, σε σύγκριση με τους ωκεανούς ή τις τροπικές θάλασσες. Συνεπώς, στην ελληνική θάλασσα η αναζήτηση καταφυγίου στον κόλπο ενός κοντινού νησιού σε περίπτωση ανάγκης αποτελεί δικλίδα ασφάλειας.
- ❖ Η ομορφιά του βυθού και η δυνατότητα ανάπτυξης παράλληλων δραστηριοτήτων θαλάσσιου τουρισμού, όπως οι καταδύσεις και το ψάρεμα καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό.
- ❖ Η Ελλάδα επίσης παρέχει τη μοναδική ευκαιρία εξερεύνησης της ομορφιάς των ελληνικών ακτογραμμών, καθώς και των νησιών, αφού δίνει την δυνατότητα της πρόσβασης σε μέρη απρόσιτα με άλλο τρόπο.

Βασική προϋπόθεση όμως, για την ανάπτυξη του είναι η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής, ειδικά σε ότι αφορά της κατασκευή σύγχρονων και άρτια εξοπλισμένων μαρίνων, τον ανεφοδιασμό και γενικά την εξυπηρέτηση των σκαφών αναψυχής, των επιβατών και των πληρωμάτων. Πρέπει να υπάρχουν πολλές μικρές μαρίνες ή λιμάνια ή καταφύγια περιφερειακά και κοντά στους τουριστικά πόλους έλξης, να έχουν το ανάλογο μόνιμο προσωπικό, ώστε να καθαρίζονται και να συντηρούνται συχνά. Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις ο τουρίστας θα νιώθει ασφάλεια και σιγουριά ότι θα βρίσκει πάντα ασφαλές καταφύγιο.

2.11 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Ο Τουρισμός Περιπέτειας είναι το σύνολο εκείνων των δραστηριοτήτων που χαρακτηρίζονται από το στοιχείο του απρόσμενου, της έκπληξης, του αγνώστου, της περιπέτειας και στηρίζεται στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο και πραγματοποιείται.

Ο κύριος λόγος που τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς είναι ότι καλύπτει την ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου της πόλης να εκτονωθεί από το άγχος και το στρες που δημιουργεί ο τρόπος ζωής, το εργασιακό περιβάλλον και η ρουτίνα της καθημερινότητας.

Η «πελατεία» του τουρισμού περιπέτειας είναι συνήθως νέοι άνθρωποι αλλά αρκετές φορές και σε συγκεκριμένες δραστηριότητες συναντάμε και άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Στον τουρισμό περιπέτειας περιλαμβάνονται δραστηριότητες όπως η παραμονή και διαβίωση στην φύση, η ορειβάσια, το σαφάρι, η κωπηλασία σε ορμητικούς ποταμούς, το σκι, οι καταδύσεις κ.λπ. Μερικές από αυτές είναι:

- ❖ **Trekking**: είναι η πεζοπορία μέσα σε μονοπάτια και διαδρομές στο βουνό με την συνοδεία επαγγελματιών οδηγών βουνού η οποία πραγματοποιείται καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Μοναδική ευκαιρία να απολαύσει κανείς την ομορφιά του ελληνικού τοπίου. Απαιτεί καλή φυσική κατάσταση, καθώς η πεζοπορία κρατά συνήθως 4 με 6 ώρες, με συχνές φυσικά στάσεις. Ο εξοπλισμός είναι εξειδικευμένος και ιδιαίτερα την χειμερινή περίοδο επιβάλλεται να είναι ο κατάλληλος.
- ❖ **River trekking**: είναι η πεζοπορία που πραγματοποιείται στις όχθες και σε ορισμένα σημεία μέσα στα ποτάμια. Η πεζοπορία αυτή γίνεται τους καλοκαιρινούς μήνες.
- ❖ **Kayak ποταμού**: είναι η κατάβαση ποταμού με μονοθέσιο σκάφος, Kayak, ευέλικτο στα αφρισμένα νερά, και με τη συνοδεία επαγγελματία οδηγού.
- ❖ **Rafting**: είναι η κατάβαση ποταμού με φουσκωτή βάρκα 6-8 ατόμων. Αποτελεί το πιο διασκεδαστικό σπορ σε ποτάμι. Οι βάρκες 6-8 ατόμων, εξοπλισμένων με ένα κουπί ο καθένας αφήνονται στο ρεύμα του ποταμού. Η διαφορά σε σχέση με το **monocraft** είναι ότι η κατάβαση γίνεται με βάρκα για ένα και μόνο άτομο.
- ❖ **Canoe Kayak**: είναι η περιήγηση σε λίμνες και ήρεμα ποτάμια, με διαθέσιμο κανό, χρησιμοποιώντας διπλό κουπί για τις μαγικές βόλτες.
- ❖ **Αναρρίχηση- canyoning**: γίνεται σε βράχους και αναρριχητικά πεδία και με επιλογή του βαθμού δυσκολίας ανάλογα με τις δυνατότητες των συμμετεχόντων. Η ανάβαση γίνεται πάντα με καθοδήγηση έμπειρων συνοδών.

- ❖ **Rappel:** είναι η κατάβαση απότομων βράχων με τη χρήση αναρριχητικού εξοπλισμού. Συνήθως συνδυάζεται με την αναρρίχηση, αλλά πραγματοποιείται και σε φαράγγια ή σε απότομες πλαγιές μικρών λόφων. Απαιτεί καλή φυσική κατάσταση και σχετική διαβάθμιση της δυσκολίας των βράχων καθώς και αυξημένη προσοχή κατά την κατάβαση.
- ❖ **Mountain bike:** Ποδηλασία σε δασικές διαδρομές, με ποδήλατα 28 ταχυτήτων με δισκόφρενα και πλήρη ανάρτηση.
- ❖ **Ski & snowboard:** κατάβαση με ειδικά πέδιλα σε χιονισμένες πλαγιές. Σε πολλά χιονοδρομικά κέντρα υπάρχουν σχολές σκι.
- ❖ **Ιππασία:** με εκπαιδευμένα άλογα ακολουθώντας προκαθορισμένες δασικές διαδρομές με την συνοδεία επαγγελματιών εκπαιδευτών.
- ❖ **Κατάδυση:** Υποβρύχιες εξερευνήσεις με τον απαραίτητο καταδυτικό εξοπλισμό και τη συνοδεία έμπειρου εκπαιδευτή – δύτη στον υπέροχο κόσμο της θάλασσας και του βυθού.
- ❖ **Parapente:** πρόκειται για την απογείωση από βουνά που πληρούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις και πτήση με αλεξίπτωτο προς συγκεκριμένο χώρο προσγείωσης. Οι εταιρίες διοργάνωσης παρέχουν σχετικά μαθήματα, τα οποία πραγματοποιούνται σε ειδικό διθέσιο αλεξίπτωτο που το οδηγεί επαγγελματίας εκπαιδευτής.

Στην Ελλάδα ο τουρισμός περιπέτειας αποκτά όλο και περισσότερους λάτρεις λόγω του ότι η ελληνική φύση προσφέρει μεγάλες δυνατότητες για την ανάπτυξή του και εξαιτίας της αυξανόμενης προσφοράς προγραμμάτων τουριστών περιπέτειας από εξειδικευμένα τουριστικά γραφεία και διάφορους φυσιολατρικούς συλλόγους.

2.12 ΓΕΩΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Γεωτουρισμός είναι μια μορφή πολιτιστικού – περιβαλλοντικού τουρισμού που μπορεί να αναπτυχθεί σε περιοχές που διαθέτουν σημαντικά γεωλογικά μνημεία, τα οποία αποτελούν πόλο προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος. Στηρίζεται στην σύνδεση του φυσικού περιβάλλοντος με την γεωλογική κληρονομιά κάθε τόπου, τα πολιτιστικά μνημεία και τις παραδόσεις του. Μετά την σύνδεση αυτή, της φύσης και του πολιτισμού ο γεωτουρισμός μπορεί να δώσει την ευκαιρία για νέες αναζητήσεις στον τουρισμό και να συμβάλει έτσι στην διάδοση και ανάπτυξη πολλών περιοχών της Ελλάδας.

Είναι μια δραστηριότητα τοπικής κλίμακας όπου ο καθένας μοιράζεται κάτι με άλλους. Δένεται αρμονικά με την κύρια απασχόληση των κατοίκων των περιοχών, κυρίως των πρωτογενή τομέα και δρα συμπληρωματικά, δεν δημιουργεί ανταγωνισμούς σε ότι αφορά τους φυσικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό.

Είναι μια ακόμη μορφή που ενσωματώνεται στον οικολογικό και κοινωνικό ιστό των τοπικών κοινωνιών, προσαρμόζεται στις ανάγκες και τις δυνατότητες της κοινωνίας, καθώς ευνοεί την επαφή με την φύση και την σύσφιξη σχέσης Πόλης – Υπαίθρου. Μία από τις λειτουργίες του γεωτουρισμού, πέρα από την ανάδειξη και διαχείριση της γεωλογικής κληρονομιάς, μπορεί να θεωρηθεί και η προώθηση των τοπικών προϊόντων κάθε περιοχής.

Η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους χώρους ανάπτυξης, καθώς διαθέτει πλήθος οικολογικών και πολιτιστικών αποθεμάτων και είναι διάσπαρτη από μοναδικής αξίας και σπουδαιότητας φυσικά γεωλογικά μνημεία που ονομάζονται Γεωτόποι.

Συγκεκριμένα Γεωτόποι, χαρακτηρίζονται τα ηφαίστεια, τα σπήλαια, τα φαράγγια, οι απολιθωματοφόρες θέσεις, τα μεγάλα γεωλογικά ρήγματα, τα αρχαία μεταλλεία και τα λατομεία.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια καταγραφής, ανάδειξης και αξιοποίησης πολλών γεωλογικών μνημείων στην Ελλάδα με σημαντικά αποτελέσματα. Το απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου, τα φαράγγια της Σαμαριάς στην Κρήτη, του Βίκου και του Αώου στην Ήπειρο, τα σπήλαια της Αλιστράτης και των Πετραλώνων στη Μακεδονία, του Δυρού και των Λιμνών στην Πελοπόννησο, οι γεωμορφές των Μετεώρων, τα ηφαίστεια της Σαντορίνης και της Νισύρου, απολιθωματοφόρες θέσεις στο Πικέρμι Αττικής, στην Τήλο και στη Σάμο αποτελούν λίγα μόνο παραδείγματα.¹⁸

Η ανάπτυξη του Γεωτουρισμού απαιτεί τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών όπως για παράδειγμα, ενημερωτικό υλικό, σήμανση διαδρομών, δημιουργία Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ενημέρωση από κάθε είδους πηγή πληροφόρησης, ενημερωτικοί οδηγοί κλπ.

¹⁸ «Πολίτης», Τοπική Εφημερίδα, 1 Αυγούστου 2005

2.13 ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Κοινωνικός Τουρισμός πραγματοποιείται από τα μέλη του κοινωνικού συνόλου, με κύριο σκοπό του να δώσει την δυνατότητα να κάνουν τουρισμό και οι ασθενέστερες οικονομικές τάξεις, μέσω ειδικών παροχών.

Για τις περισσότερες χώρες, οι παροχές αυτές είναι υποχρέωση κάθε κράτους, και δίνεται κυρίως με προγράμματα από τον, Ε.Ο.Τ, την Εργατική Εστία, τα Κ.Α.Π.Η, την Γ.Γ Νέας Γενιάς κ.λπ.

Ο κοινωνικός τουρισμός είναι μια αρκετά δημοφιλείς μορφή τουρισμού που υπάρχει σαν έννοια εδώ και αρκετά χρόνια, προσπαθώντας να αμβλύνει το πρόβλημα της ανισότητας μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Ο βασικός του στόχος είναι οι φθηνές διακοπές για άτομα με χαμηλά εισοδήματα και ειδικές κατηγορίες ατόμων.

Για την ανάπτυξή του όμως, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η χορήγηση επιδομάτων διακοπών, η ύπαρξη επιχορηγούμενων προγραμμάτων για ειδικές κατηγορίες ατόμων, όπως για τους σπουδαστές, τους στρατιώτες, συνταξιούχους καθώς και η κατάλληλη υποδομή, η κατασκευή ειδικών καταλυμάτων που να ανταποκρίνονται στην οικονομική δυνατότητα της «πελατείας» του κοινωνικού τουρισμού.

2. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Μορφωτικός ή Εκπαιδευτικός τουρισμός ως μία ακόμη μορφή τουρισμού δίνει την δυνατότητα της συμμετοχής σε πολιτιστικές και εκδηλώσεις. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει τη επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους, σε μουσεία, σε πινακοθήκες, παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων ή μουσικών συναυλιών κ.λπ.

Ο μορφωτικός τουρισμός πραγματοποιείται από άτομα κάθε ηλικίας και τον συναντάμε καθημερινά με οποιαδήποτε μορφή, είτε ως εκδρομές, οι οποίες διοργανώνονται άνω ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς, είτε ως σχολικές εκδρομές που πραγματοποιούνται αποκλειστικά από μαθητές κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας.

Η μορφή αυτή του τουρισμού συνδέεται άμεσα και με άλλες μορφές, όπως για παράδειγμα τον πολιτιστικό τουρισμό, τον γεωτουρισμό, τον θρησκευτικό τουρισμό, κ.ά.

Για την ανάπτυξη όμως, της μορφής αυτής, πέραν από την βασική υποδομή που χρειάζεται, απαιτεί και κάποια ειδική υποδομή όπως για παράδειγμα η ύπαρξη διεθνούς φήμης θεάτρων, εκθεσιακών κέντρων, μουσείων, και γενικά αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων.

Ο μορφωτικός τουρισμός ο οποίος, και εμφανίζει ανοδικές τάσεις, εάν αναπτυχθεί σωστά, μπορεί να αποτελέσει μέσω για την περαιτέρω τουριστική και οικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας υποδοχής τουριστών.

3. ΓΚΟΛΦ

Αν θα θέλαμε με κάποιο τρόπο να προσδιορίσουμε το είδος εκείνο του τουρισμού που φαίνεται να κυριαρχεί στις προτιμήσεις του κοινού των μεγάλων αγορών, τότε σίγουρα ο καθένας θα μπορούσε σκεφτεί το γκολφ. Φαίνεται πως αυτό το άθλημα, αν και έχει ρίζες εδώ και αρκετά χρόνια, κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος, κατακτώντας μια υψηλή θέση στο πάνθεον των δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου.

Ο Τουρισμός γκολφ μπορεί να ενταχθεί στις ειδικές, εναλλακτικές μορφές του τουρισμού, χαρακτηριστικό που του προσδίδει στις μέρες μας ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Θεωρείται από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους κλάδους του τουρισμού παγκοσμίως, παρά το γεγονός ότι στην χώρα μας εμφανίζει μια υστέρηση στην ανάπτυξή του. Σε όλο τον κόσμο υπάρχουν 32,000 γήπεδα γκολφ, ενώ οι παίκτες υπερβαίνουν τα 37 εκατομμύρια. Οι μισοί ταξιδεύουν 1,4 έως 2,1 φορές το χρόνο και συνήθως στην εκτός αιχμής περίοδο για να απολαύσουν το αγαπημένο τους σπορ. Οι γκόλφερ προτιμούν την εναλλαγή προορισμών, γεγονός που ευνοεί τα νέα γκολφ, που ανοίγουν σε διάφορες περιοχές.¹⁹

Στην χώρα μας υπάρχουν 6 γήπεδα γκολφ από τα οποία τα 5 είναι υψηλών προδιαγραφών (διαθέτουν 18 οπές) και βρίσκονται στην Αθήνα, τη Κέρκυρα, τη Χερσόνησο της Κρήτης, τη Χαλκιδική και στη Ρόδο, το έκτο βρίσκεται στην Ελούντα της Κρήτης και διαθέτει 9 οπές.

Δυστυχώς, στη χώρα μας δεν έχει αξιοποιηθεί και αναγνωριστεί αρκετά η αξία αυτού του είδους τουρισμού.

Η επιτυχής προσέλκυση των τουριστών αυτής της κατηγορίας προϋποθέτει τις απαραίτητες υποδομές και τις αντίστοιχες υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, αφού πρόκειται για μια μορφή τουρισμού η οποία απευθύνεται σε τουρίστες με υψηλά standards.

4. ΟΙΝΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Οινοτουρισμός αλλά και ο γαστρονομικός τουρισμός εν γένει είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα, με τάση να γίνει της μόδας, μορφή τουρισμού, ιδιαίτερα βέβαια δημοφιλής στο εξωτερικό. Επιπλέον, είναι μια ενδιαφέρουσα μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ιδιαίτερα για την χώρα μας που έχει μεγάλη γαστρονομική και αμπελουργική παράδοση. Το κρασί είναι συνυφασμένο με την υψηλή ποιότητα ζωής. Με αυτό το σκεπτικό και ο οινοτουρισμός μπορεί να απευθύνεται σε εκλεπτυσμένο κοινό, με ιδιαίτερες προτιμήσεις, που να αναζητά εναλλακτικές εμπειρίες.

Ο οινοτουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί παράλληλα και με άλλες μορφές τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός ή ο οικοτουρισμός κ.α. Για παράδειγμα η περιοχή της Νεμέας ή οι Καρυές της Λακωνίας που και φημίζονται για την ποιότητα του κρασιού τους αλλά ευνοούν και στην ανάπτυξη άλλων μορφών τουρισμού.

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας, ως τουριστικού προορισμού, είναι το φυσικό περιβάλλον και η πολιτισμική κληρονομιά, παράμετροι που

¹⁹Τουριστική Αγορά, μηνιαίο περιοδικό για την τουριστική βιομηχανία.
Τεύχος 167, Φεβρουάριος 2004.

αποτελούν σημαντικές συνιστώσες για την επιτυχημένη εξέλιξη του οινοτουρισμού.

5. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Κλείνοντας το δεύτερο κεφάλαιο, θα ήθελα να αναφέρω για αυτό το είδος τουρισμού, τον σεξουαλικό τουρισμό, που ίσως να μην είναι ευρέως γνωστός, όμως υπάρχει και είναι μια παράνομη μορφή τουρισμού που ωστόσο αναπτύσσεται ραγδαία.

Η ταξιδιωτική και η σεξουαλική βιομηχανία μοιράζονται πολλά κοινά συμφέροντα στην εξέλιξη του κόσμου σε γιγάντιο πάρκο αναψυχής. Με τις ρίζες του στο αρχαίο σύμπαν της πορνείας, ο σεξουαλικός τουρισμός επεκτείνεται ανάλογα με το ρυθμό αύξησης της τουριστικής παγκοσμιοποίησης. Στις χώρες όπου η σταθερά μεταβλητή είναι η φτώχεια έχει επιπτώσεις σε εκατοντάδες ανθρώπινα πλάσματα, ένα μέρος των οποίων είναι παιδιά.

Μετά τον κλασικό τουρισμό, είναι τώρα ο σεξουαλικός τουρισμός που γνωρίζει τον «εκδημοκρατισμό».

Η «τουριστική» πορνεία πλήττει ιδιαίτερα τις χώρες του Νότου: τα κορίτσια ή τα αγόρια είναι φτωχά και ελάχιστα μορφωμένα, επομένως εύκολα εκμεταλλεύσιμα.²⁰

Ο σεξουαλικός τουρισμός ακολουθεί σχεδόν όλες τις διαδικασίες με οποιαδήποτε άλλη μορφή τουρισμού, ωστόσο μπορεί να είναι από τις λίγες, μορφές τουρισμού που όχι μόνο δεν πρέπει να αναπτυχθεί σε μεγαλύτερο βαθμό αλλά θα πρέπει να ληφθούν και αυστηρά μέτρα για την αντιμετώπιση του «τουριστικού» αυτού φαινομένου.

---

²⁰ Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 3 Σεπτεμβρίου 2006 Νο 445

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Περιγραφή του νομού Αιτωλοακαρνανίας.

3.1. Εισαγωγή

Η δυτική πλευρά της χώρας μας, από τα νησιά μέχρι το ηπειρωτικό κομμάτι, πάντα έκρυβε κάτι το διαφορετικό, κάτι το μαγικό. Ίσως η αύρα του Ιονίου Πελάγους, ίσως η διαφορετική κουλτούρα, ή ιστορία, το μόνο σίγουρο είναι ότι σε κάθε περίπτωση, η Δυτική Ελλάδα αποπνέει ένα στυλ γραφικό, όμορφο και διαφορετικό.

Η Αιτωλοακαρνανία, ένας από τους μεγαλύτερους νομούς της χώρας μας, δεν αποτελεί εξαίρεση στην παραπάνω εντύπωση. Έτσι θα προσπαθήσω να δείξω την πραγματική διάσταση του νομού από άποψη τουριστικού ενδιαφέροντος και συγκεκριμένα για την περιοχή της Αιτωλίας, τις τρεις δηλαδή Επαρχίες (Μεσολογγίου, Τριχωνίδας και Ναυπακτίας).

Με πρωτεύουσα το Μεσολόγγι, ο νομός Αιτωλοακαρνανίας συγκεντρώνει ποσοστό 2,2% του πληθυσμού της χώρας και παράγει ποσοστό 1,6% του Ακ. Εθνικού Προϊόντος. Η τάση μείωσης του πληθυσμού είναι εμφανής, αφού είναι ένας από τους 35 νομούς στους οποίους σημειώθηκε το 1997 φυσική μείωση του πληθυσμού (υπεροχή γεννήσεων/1000 κατοίκους: -0,5), και για δεύτερη συνεχή χρονιά. Με κατά κεφαλή προϊόν 2,4 εκατ. δρχ. ή ποσοστό 73% του μέσου όρου της Ελλάδος, η σχετική θέση του νομού ως προς το μέσο της χώρας υποχώρησε ελαφρά σε διάστημα μιας 11ετίας (77% το 1988).

Πίνακας 2.

Αριθμός κατοίκων ανά Δήμο	
Ιερή Πόλη Μεσολογγίου: 18000	Αγρίνιο: 54.253
Ναύπακτος: 18000	Θέρμο: 9299
Αγγελόκαστρο: 2761	Θεστιάων: 7087
Αιτωλικό: 7216	Ινάχου: 6199
Αλυζία: 3744	Κεκροπία: 4494
Αμφιλοχία: 12834	Μακρυνεία: 5241
Ανακτορίου: 8830	Μεδεώνος: 5050
Αντίρριο: 2375	Μενίδι: 2442
Αποδοτία: 2598	Χάλκεια: 2863

Αράκυνθος: 6397	Νεάπολη: 5052
Αστακός: 7252	Οινιάδες: 10227
Παραβόλα: 4482	Παναϊτωλικό: 1853
Παρακαμπύλια: 2757	Πλάτανος: 1775
Πυλλήνη: 2000	Στράτος: 6438
Φυτείες: 2721	

* πηγή: www.29dytika.

Οι κάτοικοί του καταναλώνουν μόνο το 63% του οικιακού ρεύματος του μέσου Έλληνα, τους αναλογούν μόνο 9 αυτοκίνητα ανά 100 κατοίκους (μέσος όρος χώρας 25), αλλά στους δρόμους του γίνονται αναλογικά πολύ περισσότερα τροχαία ατυχήματα (2,2 ανά 1000 κατοίκους το 1997 με μέσο όρο χώρας 2,4). Με δηλωθέν εισόδημα 2,4 εκατ. δρχ. ανά φορολογούμενο ή 780 χιλ. ανά κάτοικο το 1998 και καταθέσεις 900χιλ.δρχ. ανά κάτοικο, οι Αιτωλοακαρνανές πλήρωσαν το 1996 κατά μέσο όρο άμεσους φόρους 52 χιλ. δρχ., περίπου το ένα τέταρτο του μέσου όρου για τη χώρα (218χιλ.δρχ). το ποσοστό ανεργίας τον Δεκέμβριο 1998 ήταν 12%, αυξημένο κατά 3 μονάδες σε σχέση με το προηγούμενο έτος και με μέσο όρο Ελλάδος 10,4%. Είναι η πρώτη παραγωγός καπνού περιοχή της χώρας, η 3^η στην παραγωγή τυριού και η 5^η στην παραγωγή κρέατος.

3.2. ΤΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

Η Αιτωλοακαρνανία είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση νομός της Ελλάδας και ένας από τους πλουσιότερους από πλευράς φυσικού περιβάλλοντος, με υδάτινο δυναμικό οκτώ λιμνών, δύο λιμνοθαλασσών και τριών ποταμών.

Διοικητική Διάρθρωση

Οδικώς διασχίζεται από τον άξονα της Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα – Αντίρριο – Αργίριο – Αμφιλοχία – Άρτα – Γιάννενα, με την υπόλοιπη δε στερεά Ελλάδα συνδέεται με τους άξονες Λαμία – Καρπενήσι- Αργίριο και Λιβαδειά- Ναύπακτο- Μεσολόγγι. Οδικώς συνδέεται επίσης με την Λευκάδα και με φεριμπότ από τον Αστακό με την Κεφαλονιά και την Ιθάκη, από το Άκτιο με την Πρέβεζα και από την Αμφιλοχία με την Πρέβεζα, τους Παξούς και την Κέρκυρα. Αεροπορικά εξυπηρετείται από το αεροδρόμιο του Ακτίου.

Διοικητικά διαιρείται σε πέντε Επαρχίες (Μεσολογγίου, Τριχωνίδας, Ναυπακτίας, Βόνιτσας και Ξηρόμερου και Βάλτου), δεκαέξι Δήμους, περισσότερες από διακόσιες Κοινότητες και πεντακόσιους περίπου οικισμούς, που φιλοξενούν έναν πληθυσμό 228,000 κατοίκων.

Οικονομία

Ο νομός είναι ουσιαστικά αγροτικός. Υπάρχουν μεγάλες, κατά το πλείστον αρδευόμενες, καλλιεργήσιμες εκτάσεις στις πεδιάδες και τις εκβολές των

ποταμών. Οι περιοχές Άνω και Κάτω Αχελώου, Βόνιτσας-Μοναστηρακίου, η παραλίμνια ζώνη της Τριχωνίδας, οι περιοχές Αμφιλοχίας – Λουτρού και οι εκβολές του Ευήνου ευνοούν τη γεωργία.

Τα προϊόντα που καλλιεργούνται είναι κυρίως ελιές, καλαμπόκι, τριφύλλια, βαμβάκι, εσπεριδοειδή και καπνός, παραδοσιακή καλλιέργεια του νομού, που από τις αρχές του αιώνα αποτέλεσε προϊόν στο οποίο στηρίχθηκε η τοπική οικονομία.

Σημαντικότερη θέση ακόμη έχει στο νομό η κτηνοτροφική παραγωγή. Τα βοσκοτόπια καταλαμβάνουν πάνω από 45% των εκτάσεων του νομού. Κυριαρχεί η παραδοσιακής μορφής, μικρή οικογενειακής εκμετάλλευση. Οι μεγάλες εκτάσεις που κατέχουν τα βοσκοτόπια, το ήπιο κλίμα και η ντόπια παραγωγή ζωοτροφών δίνουν στον νομό σημαντική θέση σε σχέση με την εκτροφή αιγοπροβάτων, βοοειδών και χοίρων. Ταυτόχρονα υπάρχουν ακμάζουσες τυροκομικές μονάδες, ιδίως στην περιοχή της Αμφιλοχίας, που παράγουν εξαιρετικής ποιότητας τυρί και τροφοδοτούν τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας.

Ο αλιευτικός στόλος του νομού είναι μικρός. Υπάρχουν μικρά κυρίως σκάφη παράκτιας αλιείας με κυριότερα αλιευτικά κέντρα τον Αστακό, το Μύτικα, τη Ναύπακτο, την Πάλαιρο, τον Άγιο Νικόλαο Βόνιτσας, την Βόνιτσα, την Αμφιλοχία, το Μεσολόγγι και το Αιτωλικό.

Αντίθετα, μεγάλο δυναμισμό παρουσιάζει στο νομό η ανάπτυξη των ιχθυοκαλλιεργειών. Οι εκτεταμένες υδάτινες εκτάσεις, λιμνοθάλασσες, λίμνες προφυλαγμένοι κόλποι και κολπισμοί ευνοούν την ανάπτυξη όλων των μορφών υδατοκαλλιέργειας, από τις παραδοσιακές εκτατικές μέχρι τις πλέον σύγχρονες εντατικές.

Ψάρια των γλυκών νερών, πέστροφες, κυπρίνοι, θαλασσινά ψάρια, τσιπούρες και λαυράκια, αλλά και χέλια και μύδια αποτελούν τυπικό μέρος της παραγωγής του νομού.

Και βέβαια στην παραγωγή αυτή πρέπει να προσθέσει κανείς το φημισμένο αυγοτάραχο, το οποίο συλλέγεται από τον Αύγουστο ως το Σεπτέμβριο από τις μπάφες, τους θηλυκούς κεφάλους και αφού λιαστεί με αλάτι λίγες μέρες τυλίγεται με αγνό κερί.

Τέλος, σε ένα νομό που καλύπτεται σε μεγάλο ποσοστό από δάση δεν θα μπορούσε να λείπει η δασική παραγωγή. Στρογγύλη ξυλεία, στρογγύλια, καυσόξυλα, πάσσαλοι είναι μερικά τυπικά δασοκομικά προϊόντα. Σημαντική είναι επίσης και η παραγωγή σε κάρβουνο.

Η μεταποιητική δραστηριότητα στο νομό δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Κυριαρχούν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, κυρίως ειδών διατροφής, οι οποίες είναι συγκεντρωμένες στην επαρχία Τριχωνίδας και στα τέσσερα μεγαλύτερα αστικά κέντρα του νομού, στον άξονα Ναυπάκτου- Μεσολογγίου- Αργινίου – Αμφιλοχίας.

Κοινωνική και Πολιτιστική Υποδομή

Από πλευράς κοινωνικών και πολιτιστικών υποδομών στο νομό λειτουργούν σχολεία όλων των βαθμίδων, νηπιαγωγείων, δημοτικά, γυμνάσια, λύκεια γενικά και τεχνικά, το Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Μεσολογγίου και η Πανεπιστημιακή Οικονομική Σχολή του Αγρινίου. Στο σύνολο αυτό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων φοιτούν 40,000 περίπου παιδιά και νέοι.

- Το Αθλητικό Κέντρο Αγρινίου διαθέτει κολυμβητήριο, γήπεδα βόλεϊμπολ, μπάσκετ, και τένις με ελεύθερη είσοδο.
- Βιβλιοθήκες λειτουργούν στο Αγρίνιο, στο Μεσολόγγι, στη Ναύπακτο, στο Θέρμο, και στην Αμφιλοχία.
- Πολυάριθμοι τοπικοί σύλλογοι φροντίζουν για την διατήρηση της παράδοσης στις πέντε αιτωλοακαρνανικές επαρχίες.
- Στο νομό λειτουργούν δύο νοσοκομεία - ένα στο Αγρίνιο και ένα στο Μεσολόγγι - τρεις ιδιωτικές κλινικές στο Αγρίνιο, οκτώ κέντρα υγείας, δυο υγειονομικοί σταθμοί και αγροτικά ιατρεία.

3.3. ΜΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΑΠΟ ΠΟΤΑΜΙΑ, ΛΙΜΝΕΣ, ΒΟΥΝΑ ΚΑΙ ΚΑΜΠΟΥΣ

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας έχει μια ποικιλία τοπίων, που σπάνια μπορεί να τη συναντήσει κανείς συγκεντρωμένη στο γεωγραφικό πλαίσιο ενός νομού. Τρία εκτενή ορεινά συγκροτήματα καταλαμβάνουν το βόρειο, δυτικό και κεντρικό τμήμα του νομού και ταυτόχρονα διατρέχονται από τρεις μεγάλους ποταμούς: τον Αχελώο, τον Εύηνο, και τον Μόρνο. Στους πρόποδες των βουνών, οι πεδιάδες βρίσκονται είτε στις λεκάνες και τα δέλτα των ποταμών, είτε κινούνται παράλληλα με τον μεγάλο αύλακα Μεσολογγίου-Αμφιλοχίας που φιλοξενεί και τη σειρά των ακαρνανικών λιμνών. Τρεις τεχνητές λίμνες στον κάτω ρου του Αχελώου συμπληρώνουν τις εσωτερικές υδάτινες επιφάνειες του νομού, που φθάνουν έτσι τα 266 τετ. χλμ. Στην παραλιακή ζώνη, οι κλειστές θάλασσες του Μεσολογγίου και του Αμβρακικού θεωρούνται δύο από τους σημαντικότερους υγρότοπους της Μεσογείου. Τέλος μια μακρύτατη ακτογραμμή βρέχεται από τα κύματα του Κορινθιακού και του Πατραϊκού κόλπου και του Ιονίου πελάγους.

Τα δάση καταλαμβάνουν το ένα πέμπτο της έκτασης του νομού και συγκροτούνται από δρύες (31%), θαμνώδη αείφυλλα και πλατύφυλλα (50%) και έλατα (19%). Οι καλλιέργειες εκτείνονται στην πεδινή κυρίως ζώνη και μαζί με τις πεζούλες, που καλύπτουν τμήμα της ορεινής και ημιορεινής ζώνης, φθάνουν να καταλαμβάνουν το ένα πέμπτο του νομού. Τέλος, τα βοσκοτόπια, δηλαδή εκτάσεις με χαμηλή ή ψηλή θαμνώδη βλάστηση και αραιά δάση, καλύπτουν το μισό νομό και κυριαρχούν στα τοπία του Ξηρόμερου, του Βάλτου και της ημιορεινής Ναυπακτίας.

Με βάση φυσιογραφικά κριτήρια διακρίνονται πέντε γεωγραφικές περιοχές, που ταυτίζονται με τις επαρχίες του νομού Αιτωλοακαρνανίας.

Η Ακαρνανία συντίθεται από δύο μεγάλες ενότητες το Ξηρόμερο και τον Βάλτο.

Στην Αιτωλία, οι τρεις γεωγραφικές περιοχές που οριοθετούνται με βάση τους άξονες των ποταμών και τις κορυφογραμμές, είναι η *Ναυπακτία*, η *Τριχωνίδα* και η περιοχή του *Μεσολογγίου*.

Η Ναυπακτία έχει βορειοανατολικό όριο την κορυφή του βουνού Οξυά (1926μ.), ανατολικό μια ασαφή γραμμή που κατηφορίζει μέσα από ορεινά τοπία και συναντά τον ποταμό Μόρνο, τον οποίο ακολουθεί μέχρι τη θάλασσα, και δυτικό την κοίτη του Εύηνου. Η Ναυπακτία είναι σαφώς δισυπόστατη, ορεινή και βραχώδης από τη μια, πεδινή και παράλια από την άλλη.

- Η πεδινή και παράλια Ναυπακτία περιλαμβάνει τις προσχωσιγενείς πεδιάδες γύρω από τις εκβολές του Μόρνου, τη λουριδα εύφορης πεδινής γης του Αντιρρίου και τον όρμο της Ναυπάκτου.
- Στα δυτικά, η παράλια ζώνη έχει πιο άγρια όψη, με τους συμπαγείς όγκους της Κλόκοβας, της Ανάληψης και το βράχο της Βαράσοβας, που υψώνονται ανάμεσα στο Αντίρριο και τις εκβολές του Ευήνου. Από τους τρεις αυτούς όγκους, η Βαράσοβα είναι εκείνη που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, με τις ονομαστές ορθοπλαγίες, τις υποθαλάσσιες πηγές και τα μοναστήρια και τα ασκήτρια χαμένα στις σπηλιές και τις απόκρημνες πλαγίες της.
- Η ορεινή Ναυπακτία υψώνει πάνω από τα ήσυχα τοπία της παραλίας ένα πολυσχιδές και ταραγμένο ανάγλυφο, γεμάτο κορυφές και ρεματιές, που κορυφώνεται στην Οξυά. Δύο είναι τα βασικά δομικά στοιχεία του τοπίου της ορεινής Ναυπακτίας: το νερό και οι ορεινές μάζες. Το κυρίαρχο υδάτινο στοιχείο είναι ο ποταμός Εύηνος, που αφού αυλακώνει τις πετρώδεις μάζες των απόκρημνων κορφών, απορρέει στα δυτικά όριά της. Εξίσου χαρακτηριστικό στοιχείο είναι οι κατάγραφες πλαγίες των Ναυπακτιακών βουνών, σμιλεμένες από την παραδοσιακή οικονομία, σε χαραγμένα από γιδόστρατες βοσκοτόπια και χωράφια σε πεζούλες.

Η επαρχία Τριχωνίδας καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα του νομού. Τα βόρεια όρια της επαρχίας διατρέχουν την κορυφογραμμή του Παναιτωλικού, εφάπτονται της λίμνης Κρεμαστών και κατηφορίζουν με τον Αχελώο, ενώ τα νότια διχοτομούν τις λίμνες Λυσιμαχεία και Τριχωνίδα και την πεδινή έκταση που προέκυψε από την αποξήρανση των βάλτων ανάμεσα στις δυο αυτές λίμνες. Η ποικιλόμορφη επαρχία Τριχωνίδας έχει τρία πρόσωπα:

- Την ορεινή περιοχή του Παναιτωλικού, που περιλαμβάνει μια μακρύτατη κορυφογραμμή από τη Δομνίστα (Ευρυτανία) έως την τεχνητή λίμνη Κρεμαστών. Η κορυφογραμμή αυτή κορυφώνεται στον κύριο όγκο, το Παναιτωλικό (1921μ.).
- Τους λόφους της περιοχής του Αγίου Βλασίου, που στέκουν σαν προσκέφαλο του κάμπου του Αγρινίου.

- Τις λίμνες Τριχωνίδα (η μεγαλύτερη λίμνη της Ελλάδας, με έκταση 95.480 στρεμμάτων) και Λυσιμαχίας (με έκταση 13.085 στρεμμάτων), αλλά και του Στράτου, Καστρακίου και Κρεμαστών.

Η επαρχία του Μεσολογγίου περικλείει μεγάλη ποικιλία τοπίων. Αν και συχνά θεωρείται ότι περιορίζεται στη λουριδα των πεδιάδων του Μεσολογγίου και στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα, στην πραγματικότητα περιλαμβάνει μια πολύ μεγάλη ορεινή ενότητα, τα βουνά του Αράκυνθου (Ζυγός), που απλώνουν τα κυματιστά ανάγλυφά τους ανάμεσα στην Τριχωνίδα και τον Πατραϊκό κόλπο. Η επαρχία έχει όρια τον Εύηνο, την Τριχωνίδα και τον Αχελώο, και προς το νοτιά ανοίγει ένα μέτωπο στο σύστημα λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου και Αιτωλικού, μια ρηχή και πλούσια σε αλιεύματα έκταση υφάλμυρου νερού. Τρία χαρακτηριστικά τοπία ξεχωρίζουν και συνθέτουν τη φυσιογνωμία της επαρχίας:

- Το σύμπλεγμα των λιμνοθαλασσών του Μεσολογγίου, (Λ/Θ Αιτωλικού, Κλείσοβας, Μεσολογγίου, συνολικής έκτασης 145.000 στρεμμάτων) με τις νησίδες Θολή, Προκοπάνιστος, Σχοινιάς, Αγ. Σώστης, Βασιλάδι και Τουρλίδα (που έχει ενωθεί με τη μικρή χερσόνησο του Μεσολογγίου με τεχνητή λουριδα γης).
- Το ορεινό ανάγλυφο του Αράκυνθου. Ο Αράκυνθος (ή Ζυγός) είναι ένα εκτεταμένο συγκρότημα με μέγιστο υψόμετρο 984μ. Η νότια όψη του είναι απότομη και βραχώδης, ενώ η βόρεια κατάφυτη με πλούσιο θαμνοτόπι και ελαιόδεντρα. Υπάρχουν ακόμη υπολείμματα των αρχαίων δασών καστανιάς.
- Το αγροτικό τοπίο της Παραχελωίτιδας, ένα τμήμα της οποίας ανήκει στη επαρχία Μεσολογγίου. Αν και το τοπίο των προσχωσιγενών ζωνών είναι συνήθως επίπεδο, στις εκβολές του Αχελώου, ο λόφος Κουτσιλάρης προσφέρει εξαιρετική θέα του δέλτα και των ελωδών εκτάσεων του.

3.4. ΓΕΩΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ

Το γεωλογικό υπόστρωμα του νομού διαφοροποιείται σε τρεις επιμήκειες ζώνες με διεύθυνση ΒΒΔ/ΝΝΑ. Η δυτικότερη, που περιλαμβάνει τα Ακαρνανικά βουνά, συγκροτείται από ασβεστόλιθους διάφορων ηλικιών και εμφανίζει αρκετά ρήγματα. Η μεσαία, που διατρέχει τα όρη Βάλτου και το βουνό Αράκυνθος, καλύπτεται από φλύσχη, ενώ στο νότιο άκρο της εμφανίζονται δυο μικροί ασβεστολιθικοί όγκοι, η Βαράσοβα και η Κλόκοβα.

Η ανατολική ζώνη εμφανίζει τους χαρακτηριστικούς γεωλογικούς σχηματισμούς της Πίνδου, δηλαδή εναλλαγές ασβεστόλιθων και φλύσχη με πολλές πτυχώσεις και επωθήσεις, και δημιουργεί τα εντυπωσιακά τοπία του Παναιτωλικού και της ορεινής Ναυπακτίας. Υπάρχουν, τέλος μεγάλες ζώνες αλλουβιακών προσχώσεων στις εκβολές του Ευήνου και του Αχελώου και γύρω από τις λίμνες Τριχωνίδα, Λυσιμαχία, Οζερός και Αμβρακία, μικρότερες

δε στην περιοχή των λιμνών του ΒΔ άκρου του νομού, ενώ οι τεχνητές λίμνες Κρεμαστών και Καστρακίου έχουν σχηματιστεί πάνω σε φλύσχη.

Τα υπόγεια νερά είναι άφθονα. Τέλος, άφθονα είναι και τα νερά από πηγές, με πιο γνωστές αυτές του Θέρμου, του Κεφαλόβρυσου (από όπου υδρεύεται το Αιτωλικό), τις παράκτιες και υποθαλάσσιες πηγές της Βαράσοβας στο Κρουονέρι και στο Γρίμποβο (Ναύπακτος).

Κλίμα

Το κλίμα της Αιτωλοακαρνανίας χαρακτηρίζεται από ήπιους χειμώνες, αυξημένες βροχοπτώσεις (γύρω στα 1000 χιλ. ετησίως) και πιο ομοιόμορφα κατανεμημένες μέσα στη χρονιά σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, σύντομες περιόδους καλοκαιρινής ξηρασίας και μεγάλη ηλιοφάνεια.

3.5 ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Βλάστηση

Οι πεδινές εκτάσεις καταλαμβάνονται στο μεγαλύτερο τους μέρος από γεωργικές καλλιέργειες, βαμβάκι, καλαμπόκι, καπνά και μηδική. Νησίδες φυσικής βλάστησης εμφανίζονται κυρίως στις υγροτοπικές περιοχές. Οι κύριοι παράγοντες, που επηρεάζουν τη μορφή και τη σύνθεση της βλάστησης στις περιοχές των υγροτόπων, είναι η υγρασία και η αλατότητα των εδαφών.

Μεγάλα δάση καλύπτουν τα ορεινά των επαρχιών Τριχωνίδας, Ναυτακτίας και Βάλτου. Αυτά αποτελούνται κυρίως από έλατα, οξυές, και καστανιές. Χαμηλότερα συναντώνται βελανιδιές και διάφορα άλλα είδη. Στο ΒΑ άκρο του νομού, υπάρχουν δάση με οξυές και στους ασβεστολιθικούς όγκους (Ακαρνανικά όρη και Παναιτωλικό) μεγάλη εξάπλωση έχει το πουρνάρι. Υπάρχουν ακόμη κάποια υπολείμματα παλιών δασών ήμερης βελανιδιάς (π.χ Πετροχώρι) άλλων φυλλοβόλων δρυών και γαύρου.

Η μακία βλάστηση.

Η μακία είναι μορφή βλάστησης, που προέρχεται από την υποβάθμιση της δασικής βλάστησης λόγω πυρκαγιών, υλοτομίας κ.λπ. Αποτελείται κυρίως από ψηλούς σκληρόφυλλους, αείφυλλους θάμνους ή μικρά δένδρα που δημιουργούν ένα πυκνό, σχεδόν αδιαπέραστο σύμπλεγμα, ύψους 2-3 μ. ευδοκιμεί δε σε σχετικά υγρές τοποθεσίες και προτιμά τις περιοχές με φλύσχη. Στη μακία βλάστηση κυριαρχούν είδη, όπως οι Κουμαριές, οι Αγριοκουμαριές, οι Αριές, οι Κοκκορεβιθιές, οι Μυρτιές, το Χρυσόξυλο, τα Ρείκια, οι Κουτσουπιές και οι Χαρουπιές.

Ανάμεσα σ' αυτούς τους θάμνους αναπτύσσονται και μερικά αναρριχητικά φυτά, όπως η *Rosa sempervirens*, η *Lonicera etrusca*, η *Clematis flammula*, τα *Rubus* sp. κ.ά. που επωφελούνται από τις οικολογικές συνθήκες που επικρατούν εκεί.

Η φρυγανώδης βλάστηση.

Είναι η πιο διαδεδομένη νανώδης θαμνώδης βλάστηση των ξηρών πλαγιών και λόφων της Αιτωλοακαρνανίας. Τα φρύγανα προτιμούν ασβεστολιθικά εδάφη.

Στη φρυγανώδη βλάστηση κυριαρχούν τα είδη:

Anthylis hermanniae (αλογοθύμαρο), *Sarcopoterium spinosum* (στουβιά), *Coridothymus capitatus* (θρούμπι), *Phlomis fruticosa* (ασφάκα), *Cistus creticus* (λαδανιά), *Teucrium polium* (στομαχοβότανο), *Origanum heracleoticum* (ρίγανη), *Helichrysum stoechas* (αμάραντο), κ.ά.

Τα οικοσυστήματα αυτά φαίνονται πολύ φτωχά, αλλά στην πραγματικότητα είναι πολύ πλούσια σε αριθμό και ποικιλία ειδών. Ανάμεσα στα φρύγανα αναπτύσσονται πολλά ποώδη φυτά, που βρίσκουν εκεί προστασία, όπως είναι: οι ανεμώνες, τα κυκλάμινα, οι κρίνοι, πολλά ορχεοειδή κ.ά.²¹

Πανίδα

Ο νομός της Αιτωλοακαρνανίας χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία στην πανίδα του (πουλιά, θηλαστικά, αμφίβια, ψάρια). Αυτό οφείλεται στα βασικά χαρακτηριστικά της περιοχής, στην μορφολογία του εδάφους, τα άφθονα νερά και το κλίμα που ευνοούν στην ανάπτυξη της βλάστησης και της πανίδας της περιοχής. Για παράδειγμα, ο ποταμός Αχελώος, η νερομάνα της δυτικής Στερεάς διασχίζει και ποτίζει το νομό από Βορρά προς Νότο.

Εξάλλου η ύπαρξη εκτεταμένων υγροτόπων, όπως είναι οι Λιμνοθάλασσες Μεσολογγίου, Αιτωλικού, Κλείσοβας, οι εκβολές των ποταμών Αχελώου και Εύηνου, ο Αμβρακικός Κόλπος, ο μεγάλος αριθμός των λιμνών και η εναλλαγή τους με τους ορεινούς όγκους αποτελούν ιδανικές τοποθεσίες, με ιδανικές οικολογικές συνθήκες, για την ανάπτυξη μιας μεγάλης ποικιλίας φυτικών και ζωικών ειδών.

Σπάνια και μεγάλη σε ποικιλία είναι η ορνιθοπανίδα στο νομό Αιτωλοακαρνανίας. Πάνω από 280 είδη πουλιών έχουν παρατηρηθεί στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και πάνω από 200 είδη στη λίμνη Τριχωνίδα, στις διάφορες εποχές του έτους. Πολλά απ' αυτά ανήκουν στα απειλούμενα με εξαφάνιση είδη και γι' αυτό είναι προστατευόμενα από την Κοινοτική νομοθεσία.

Για το ξεχειμώνασμα των υδρόβιων πουλιών η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και το Δέλτα του ποταμού Αχελώου θεωρούνται από τις σημαντικότερες περιοχές.

Θηλαστικά

Η Βίδα, είδος που απειλείται με εξαφάνιση, βρίσκει ασφαλές καταφύγιο και καλές συνθήκες διατροφής στο νομό Αιτωλοακαρνανίας και ειδικότερα στις λίμνες Λυσιμαχία, Τριχωνίδα, στο δάσος του Φράξου, στη Λιμνοθάλασσα του

²¹ Τριχωνίδα, Υδάτινες Ανταύγειες Γρηγόρης Τσούνης εκδόσεις Παπαστράτος ΑΒΕΣ Αθήνα 1996

Μεσολογγίου. Άλλα είδη που συναντώνται στο νομό Αιτωλοακαρνανίας είναι το Τσακάλι, ένα θηλαστικό αρκετά γνωστό που δυστυχώς αρχίζει να εξαφανίζεται, το Αγριογούρουνο, το Ζαρκάδι στην ορεινή Ναυπακτία, ο Αγριόγατος στην ορεινή Ναυπακτία και στο Παναιτωλικό, ο Σκίουρος στα ορεινά δάση του νομού, ο Σκαντζόχοιρος, αλλά και ο Λαγός, ο Ασβός, η Αλεπού, το Κουνάβι και η Νυφίτσα. Συχνά ο Λύκος, το Αγριογούρουνο, το Ζαρκάδι, ο Αγριόγατος, η Αλεπού, ο Σκίουρος, το Κουνάβι, η Νυφίτσα κ.ά. βρίσκουν και αυτά καταφύγιο στους "παραδείσους" των ορεινών όγκων του νομού.

Ψάρια

Σπάνια είδη ψαριών του γλυκού νερού, όπως η Γουρνάρα, η Τσερούκλα, το Στρωσίδι, η Τριχωνοβελονίτσα, το Γλανίδι, ο Νανογωβιός, κ.ά. έχουν καταγραφεί στα υδάτινα συγκροτήματα του νομού.

Στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου έχουν παρατηρηθεί 40 είδη ψαριών και αλιεύονται Κεφαλοειδή 50%, Τσιπούρες 20%, Λαυράκια 10%, Χέλια 10% και διάφορα άλλα όπως Γοβιοί, Γλώσσες, Μπαρμπούνια 10% κ.λπ.²²

3.6 Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

Η Αιτωλία και η Ακαρνανία, περιοχές με πλούσια βλάστηση, μεγαλειώδη βουνά, σημαντικά ποτάμια και πολλές λίμνες, ήταν τόποι όπου συναντήθηκαν, έζησαν, βασίλεψαν και συγκρούσθηκαν θεοί, ημίθεοι και ήρωες. Αιτωλία ονομάστηκε η χώρα από τον πρώτο βασιλιά Αιτωλό, εγγονό του Δευκαλίωνα.

Ακαρνανία λέγανε τη γειτονική χώρα, από τον Ακαρνάνα, εγγονό του περίφημου μάντη Αμφιάραου και γιου του Αλκμέωνα από το Άργος και της Καλλιρρόης, κόρης του Αχελώου.

Οι πρώτοι κάτοικοι της Αιτωλίας ήταν Κουρήτες²³, αλλά μετά ήρθαν οι Επειοί²⁴ με τον Αιτωλό και τους έδιωξαν προς τα βόρεια και προς την Ακαρνανία.

Ανάμεσα στις δύο πόλεις αναπτύχθηκαν φιλίες και έχθρες, δεσμοί και πόλεμοι.

3.6.1 Η ιστορία του νομού

Με όλες τις ιστορικές περιόδους, στη χώρα μας ο ανθρώπινος πολιτισμός αναπτύχθηκε σε άμεση γεινίαση με τους υγρότοπους και τις πεδινές εκτάσεις. Οι μεγάλες πόλεις, οι πιο σημαντικοί πολιτισμοί, οι πιο αιματηρές διεκδικήσεις έγιναν στην πεδινή ζώνη. Η ορεινή ζώνη, φειδωλή σε πόρους και συνδεδεμένη με προβλήματα στην οίκηση και την επικοινωνία, έχει μικρή ανθρώπινη παρουσία στις ειρηνικές περιόδους.

²² Τριχωνίδα, Υδάτινες Ανταύγειες Γρηγόρης Τσούνης εκδόσεις Παλαστράτος ΑΒΕΣ Αθήνα 1996

²³ Κουρήτες, Αρχαίοι κάτοικοι της Αιτωλίας, γνωστοί και από τον Όμηρο

²⁴ Οι Επειοί ήταν αρχαίος λαός πελασγικής καταγωγής που κατοικούσε στην δυτική Πελοπόννησο και στην δυτική Αχαΐα.

Απόλυτα εναρμονισμένη με την πιο πάνω διαπίστωση, η Αιτωλοακαρνανία, παρ' όλη την απέραντη ορεινή ζώνη της, είδε την πρώτη οργανωμένη ανθρώπινη δραστηριότητα να εμφανίζεται στην περιοχή του Μεσολογίου και στις προσχωσιγενείς ζώνες του κάτω ρου του Αχελώου. Ο Αχελώος, άλλωστε, ήταν πλωτός κοντά στις εκβολές του και μία από τις σημαντικότερες αιτωλικές πολιτείες, οι Οινιάδες, ιδρύθηκε και αναπτύχθηκε κοντά στις όχθες του. Η αφθονία βραχυδών εξάρσεων μέσα στις πεδινές ζώνες διευκόλυνε την εγκατάσταση οχυρών και τη διατήρηση των οικισμών στις παραποτάμιες εκτάσεις

Κατά τη διάρκεια της αρχαιότητας, οι οικισμοί στην Αιτωλία συγκεντρώθηκαν κυρίως γύρω από τη λίμνη Τριχωνίδα (Φύταιο, Τριχώνιο, Βουκάτιο, Θέστιο, Θέρμο) και στα νότια παράλια προς τον Κορινθιακό κόλπο (Πλευρών, Καλυδών, Χαλκίς, Μακύνεια, Μολύκρειο). Στην Ακαρνανία τα οικιστικά κέντρα βρίσκονταν στη δυτική προς το Ιόνιο παραλία (Σόλιο, Αστακός, Πάλαιρος, Αλυζία), στα παράλια του Αμβρακικού κόλπου (Ανακτόριο, Θύρρειο, Εχίνος) και περί τον Αχελώο και τις εκβολές του (Στράτος, Οινιάδες, Κόροντα). Στο στενό της Λευκάδας, οι Κορίνθιοι αποικιστές κατασκεύασαν θαλάσσιο δίαυλο, με σκοπό να βελτιώσουν την επικοινωνία του βόρειου Ιονίου πελάγους με τον Πατραϊκό κόλπο. Το κανάλι απέκοψε το σημερινό νησί από την Αιτωλοακαρνανία, με την οποία ενωνόταν με μια σειρά από βάλτους και νησίδες.

Με τη διαμόρφωση και την ισχυροποίηση της Αιτωλικής Συμπολιτείας, οι οχυρώσεις και τα τειχίσματα που περιφρουρούσαν τη χώρα έγιναν ταυτόχρονα και οικισμοί που συσπείρωσαν πληθυσμούς από τις γύρω πεδινές εκτάσεις. Οι ακαρνανικές πολιτείες δέχτηκαν αφενός την επίδραση εποικισμού στα παράλια και αφετέρου εξελίχθηκαν ή παρήκμασαν ακολουθώντας την ιστορική μοίρα, άλλοτε συμμαχώντας και άλλοτε υπαγόμενες στις δυνάμεις των Ηπειρωτών, των Αιτωλών και, τέλος, των Ρωμαίων. Οι πρώτοι δρόμοι ακολουθούσαν τα σημερινά περάσματα, αλλά έμεναν κοντά στην παράλια ζώνη και κατά μήκος των ποταμών.

Η ίδρυση της Νικόπολης το 30 π.Χ. είναι σημαντικό γεγονός για την κατανομή των πληθυσμών και την οικονομία σε ολόκληρη την Αιτωλοακαρνανία: η μετοίκηση είναι υποχρεωτική για τη γύρω περιοχή, αλλά και πολλοί Αιτωλοί συρρέουν στη νέα πόλη σε αναζήτηση καλύτερης τύχης. Ο Στράβων, αναφερόμενος στην πυκνότητα του πληθυσμού της Αιτωλοακαρνανίας στα μέσα του 1ου αιώνα, την ονομάζει «ερημιά». Από την άλλη μεριά σημαντικό μέρος του πληθυσμού των ανατολικών πόλεων κατέφυγε στην Άμφισσα.

Επί Τραϊανού ολόκληρη η Ακαρνανία υπάγεται στην αυτοκρατορική επαρχία της Ηπείρου, που έχει έδρα τη Νικόπολη. Αργότερα, η Νικόπολη ανακηρύσσεται έδρα της επαρχίας Παλαιάς Ηπείρου από τον Διοκλητιανό, στην οποία περιλαμβάνεται και η σημερινή Αιτωλοακαρνανία. Έκτοτε η Αιτωλοακαρνανία ακολουθεί τις τύχες της βυζαντινής αυτοκρατορίας, στην οποία ανήκει.

Η συνέχεια της κατοίκησης στη βυζαντινή περίοδο ανιχνεύεται μέσα από μνημεία-καθρέπτες της οικιστικής και οικονομικής οργάνωσης. Οι κύριοι οικισμοί στη ρωμαϊκή περίοδο είναι το Ανακτόριο, ο Στράτος, οι «νέες» Οινιάδες, η Πάλαιρος, η Αλυζία, η Καλυδών, το Αμφιλοχικό Αργός, το Θύρρειο, η Πλευρών, το Τριχώνιο. Η πρώιμη βυζαντινή περίοδος

χαρακτηρίζεται από την ειρηνική διείσδυση των Σλάβων και τη διασπορά τους στο πεδινό και ημιορεινό χώρο. Αργότερα, οι Βλάχοι και οι Αλβανοί συνεισφέρουν στη διαμόρφωση ενός μωσαϊκού οικισμού

Στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού συγκεντρώνεται σε λίγες μεγάλες πόλεις. Μικρότεροι πυρήνες οικιστικής και οικονομικής δραστηριότητας αποτελούν τα μοναστήρια, πολλά από τα οποία αναπτύσσονται σε νέες θέσεις, μακριά από τα υφιστάμενα αστικά κέντρα (μοναστηριακά συγκροτήματα Κλόκοβας, Βαράσοβας και Αράκυνθου). Στη μέση και νεώτερη βυζαντινή περίοδο νέοι πυρήνες αναπτύσσονται στους οικισμούς Σταμνά, Κατοχή, Παλαιοκατούνα, Αγγελόκαστρο, Πρεβέντζα. Οι σημαντικότερες πόλεις της παλαιότερης και νεώτερης βυζαντινής περιόδου είναι το Αγγελόκαστρο (σημαντική πόλη του κράτους της Ηπείρου), η Καβουρολίμνη (Κάτω Βασιλική) και η Ναύπακτος (που διατήρησε το όνομα Έπαχτος στην περίοδο αυτή). Πολύτιμες πληροφορίες για το σύστημα οικιστικής οργάνωσης παίρνουμε από τον τρόπο οργάνωσης των εκκλησιαστικών δομών εξουσίας (Επισκοπή Μάστρου, Όχθια, Επισκοπή Ευρυτανίας). Το δίκτυο επικοινωνιών στην περίοδο αυτή αποτελεί εξέλιξη του αρχαίου δικτύου που καθορίζεται και από τη θέση των νέων πόλεων και των αμυντικών κατασκευών.

Τα περισσότερα στοιχεία, τόσο μέσα από τα κείμενα όσο και από τα σημάδια που διαβάζουμε στο τοπίο, τα έχουμε για την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η διάταξη των οικισμών και η προσαρμογή του συστήματος παραγωγής στις δυνατότητες και τους περιορισμούς του ορεινού ανάγλυφου που, πέρα από την παροχή καταφυγίου, είχε λιγοστές άλλες χάρες, μαρτυρούν μια ιδιαίτερα καλή γνώση της λειτουργίας του ανάγλυφου και των δυνατοτήτων των πόρων.

Οι κυρίες πόλεις της περιόδου της Τουρκοκρατίας είναι το Μεσολόγγι, η Ναύπακτος, το Βραχώρι (Αγρίνιο), το Ανατολικό (Αιτωλικό), η Βόνιτσα, ο Αστακός και η Αμφιλοχία, δηλαδή οι πόλεις που συγκεντρώνουν και σήμερα το κύριο δυναμικό του νομού. Κάθε πόλη ήταν το κέντρο διοίκησης και εμπορίου της περιφέρειας της, που είχε ακτίνα περίπου μισή μέρα πορείας με υποζύγιο (5-8 ώρες). Στις πόλεις κατέβαιναν οι πληθυσμοί των χωριών για να πωλήσουν το πλεόνασμα της αγροτικής παραγωγής ή να το ανταλλάξουν με βιοτεχνικά είδη ή άλλα οικιακά και διατροφής.

Η ανάπτυξη των πρώτων πολιτισμών γύρω από τις πεδινές ζώνες συνοδεύτηκε από επεμβάσεις στη ζώνη των υγρότοπων και ειδικά των λιμνοθαλασσών και των ελώδων εκτάσεων. Από την αρχαία εποχή έγιναν μικρά ή μεγαλύτερα έργα για τη διευθέτηση των νερών των μεγάλων ποταμών και τον περιορισμό των πλημμυρικών νερών, έργα που μεταφέρονται μέσα από το μύθο σαν μάχες ηρώων κατά των στοιχείων της φύσης. Για παράδειγμα, οι Αιτωλοί ήλεγξαν τις πλημμύρες του Αχελώου με διάφορα τεχνικά έργα και οι Κορίνθιοι άνοιξαν το κανάλι που χωρίζει τη Λευκάδα από την Αιτωλοακαρνανία, όταν κατέκτησαν ή ίδρυσαν τη Λευκάδα.

Τα έργα αυτά συνεχίστηκαν και στη βυζαντινή περίοδο, όπου πλέον τα έλη και οι βάλτοι είχαν περιοριστεί σημαντικά. Στη διάρκεια του 20ού αιώνα, έγιναν σημαντικές αλλαγές στις ελώδεις εκτάσεις ανάμεσα στις λίμνες Τριχωνίδα και

Λυσιμαχία, με αποτέλεσμα να εξαφανιστεί το εκτεταμένο δάσος πλατάνων και άλλων υδροχαρών δέντρων.

3.6.2 Τα Μνημεία και τα Κάστρα του νομού

Μνημεία

Από τους ιστορικούς τόπους της αρχαιότητας, τα ιερά και τις πόλεις της Αιτωλίας και της Ακαρνανίας, ελάχιστοι έχουν ανασκαφεί συστηματικά. Από τους οικισμούς που υπήρχαν εκτός των τειχών δεν έμειναν ίχνη, και μόνο οι διάσπαρτοι τάφοι τους μαρτυρούν. Οι οχυρωμένες ακροπόλεις είναι από τα πιο αξιοθέατα μνημεία και όχι μόνο του τόπου αυτού. Το αρχαιολογικό ενδιαφέρον συγκέντρωσαν κυρίως τα μεγάλα κοινά ιερά, ο Θέρμος και ο Στράτος, που έγιναν κέντρα, ο πρώτος της Αιτωλικής Συμπολιτείας, ο δεύτερος του Κοινού των Ακαρνάνων. Ανασκάφηκαν επίσης εν μέρει και άλλοι τόποι, γνωστοί από τους μύθους και την ιστορία (Καλυδών, Οινιάδες). Η μεγαλύτερη και παλιότερη ανασκαφή είναι του Θέρμου.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται συγκεντρωτικά όλα τα παλαιότερα και νεότερα πολιτιστικά μνημεία της Αιτωλοακαρνανία, καθώς επίσης και τα μουσεία του νομού.

Πίνακας 3.

Νομός ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ		
Μουσεία	Αρχαία και Βυζαντινά Μνημεία	Νεώτερα Μνημεία
1 <u>Αρχαιολογικό Μουσείο Αγρινίου</u>	A1 <u>Λαφρσίον - Ιερό Λαφρίας Αρτέμιδος και Απόλλωνος Λαφρίου</u>	N1 <u>Ωρολόγιο - Κωδωνοστάσιο Ναυπάκτου</u>
2 <u>Αρχαιολογικό Μουσείο Θυρρείου</u>	A2 <u>Ηρώο Καλυδώνος</u>	
3 <u>Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης Δήμου Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου</u>	A3 <u>Ναός Διός Στράτου</u>	
4 <u>Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου</u>	A4 <u>Αρχαίος Θέρμος</u>	
5 <u>Λαογραφικό Μουσείο Αιτωλοακαρνανίας</u>	A5 <u>Αρχαιολογικός Χώρος Οινιάδων</u>	
6 <u>Οικία Παλαμά (Μεσολόγγι)</u>	A6 <u>Αρχαιολογικός Χώρος Πλευρώνος</u>	
	A7 <u>Ρωμαϊκές Θέρμες Αγίου Θωμά Μεσολογγίου</u>	
	B1 <u>Γναξιιώτισσα</u>	
	B2 <u>Κάστρο Ναυπάκτου</u>	

Κάστρα

Χάρη στη γεωφυσική διαμόρφωση της και στην πολυτάραχη ιστορία της, η Αιτωλοακαρνανία είναι ο μόνος νομός της Ελλάδας που έχει να επιδείξει ένα τόσο μεγάλο πλήθος από φυσικά οχυρά που αξιοποιήθηκαν και ενισχύθηκαν από τους κατοίκους της για την υπεράσπιση της γης τους, από τους προϊστορικούς χρόνους ως την Ελληνική Επανάσταση αλλά και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον ελληνικό Εμφύλιο.

Πάνω στις διαβάσεις και στους άξονες επικοινωνίας, που συνεχίζουν μέχρι σήμερα να είναι το ίδιο λειτουργικοί και αναγκαίοι, και πάντοτε σε στρατηγική θέση από όπου ήλεγχαν όλα τα περάσματα, τα κάστρα αυτά στέκουν σήμερα φρουροί του παρελθόντος και της ιστορικής μνήμης του λαού.

Στην αρχαία Αιτωλία ήκμασαν ισχυρές ακροπόλεις στην προϊστορική εποχή, και πόλεις σημαντικές στα αρχαία χρόνια. Τα ερείπια τους και τα κατεστραμμένα πολιίσματα και οι οχυρώσεις των βυζαντινών χρόνων είναι σκορπισμένα σε όλη την περιοχή.

Οι Ακαρνάνες, λαός τραχύς και πολεμικός, ήταν ειδικοί στις οχυρώσεις. Πάμπολλα τειχίσματα σώζονται διάσπαρτα στη δυτική πλευρά του νομού. Από τα μεσαιωνικά και νεώτερα χρόνια τα ερείπια των φρουριών και των οχυρώσεων δεν υπολείπονται σε μέγεθος και σημαντικότητα.

Τα σημαντικότερα εκ των οποίων είναι:

- **Ναύπακτος:** Μοναδικό, επιβλητικό, εντυπωσιακό κάστρο με πέντε επάλληλα οχυρωματικά αμυντικά διαζώματα, από την κορυφή του λόφου (Ιτς-Καλέ) μέχρι το λιμάνι. Το κάστρο της Ναυπάκτου ποτέ δεν κατακτήθηκε, η παράδοση του ήταν αποτέλεσμα πάντα διαπραγματεύσεων και συνθηκών. Από την αρχαιότητα η Ναύπακτος υπήρξε οχυρωμένη πόλη. Στα χρόνια του κράτους της Ηπείρου χτίστηκε το μεσαιωνικό κάστρο στην πρώτη του μορφή.
- **Βουκάτιο (κάστρο Παραβόλας):** Στη βόρεια όχθη της λίμνης Τριχωνίδας, κοντά στην Παραβόλα, πάνω σε ένα ύψωμα δίπλα στο σύγχρονο νεκροταφείο και τη βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας του Κάστρου(Κοίμηση της Θεοτόκου), δεσπόζουν επιβλητικά τα τείχη της αρχαίας πόλης. Τα τείχη είναι κτίσματα του 4 ου αι. π.Χ. ενώ οι ημικυκλικοί και τετράγωνοι πύργοι είναι των βυζαντινών χρόνων.
- **Εμπεσσός:** Το κάστρο του Εμπεσσού βρίσκεται πάνω σ' ένα λόφο νότια από το σημερινό χωριό με το ίδιο όνομα. Απέναντι του έχει την υψηλή κορυφή του βουνού Κανάλα (1.560 μ.). Κάστρο χτισμένο από τους Αγγελο-δουκάδες Κομνηνούς του κράτους της Ηπείρου, πρέπει να εγκαταλείφθηκε μετά το 1449 με την πτώση των Τόκκων. Τα τείχη που σώζονται σήμερα έχουν ελλειπτικό σχήμα, ενώ σώζονται ερειπωμένοι ένας προμαχώνας και ένας πύργος.
- **Αγγελόκαστρο:** Στην κορυφή χαμηλού κωνικού λόφου των δυτικών απολήξεων του Ζυγού, δυτικά από τη λίμνη Λυσιμαχία και κοντά στον Αχελώο, προβάλλει το ερειπωμένο φρούριο του Αγγελόκαστρου.

Στρατιωτικό κέντρο και οχυρή στρατηγική βάση στην αιτωλική πεδιάδα, κτίσμα του 13ου αιώνα και πιο πλούσιο σε ιστορία από τα εναπομείνοντα σήμερα ερείπια. Τα σωζόμενα σήμερα τμήματα δίνουν την εντύπωση μεγαλοπρεπούς πύργου, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για ορθή γωνία μέρους των τειχών.

3.7. Οι Επαρχίες της Αιτωλίας.

Όπως, έχω ήδη αναφέρει και στην αρχή του κεφαλαίου ο νομός Αιτωλοακαρνανίας, χωρίζεται σε δύο μεγάλα γεωγραφικά τμήματα (περιοχές), την περιοχή της Ακαρνανίας και την περιοχή της Αιτωλίας. Κυρίαρχο στοιχείο και ο κύριος συντελεστής στην φυσική διαμόρφωση του νομού είναι ο ποταμός Αχελώος. Η περιοχή που βρίσκεται δυτικά του ποταμού είναι η Ακαρνανία και στα ανατολικά του είναι η Αιτωλία.

Στην περιοχή της Αιτωλίας οριοθετούνται τρεις επαρχίες:

- η επαρχία της Ναυπάκτου,
- η επαρχία της Τριχωνίδας και
- η επαρχία του Μεσολογγίου.

Το οικολογικό ενδιαφέρον της περιοχής σε συνδυασμό με τα πολλά αρχαιολογικά μνημεία και τα σημαντικά μοναστήρια της, προκαλούν το ενδιαφέρον κάθε επισκέπτη.

Μερικά από τα σημαντικότερα αξιοθέατα που μπορεί να συναντήσει κάθε επισκέπτης σε αυτές της τρεις επαρχίες της Αιτωλίας αναλύονται ξεχωριστά στην συνέχεια.

3.7.1 Η Επαρχία της Ναυπάκτου

Ναύπακτος

Η Ναύπακτος, η μεγαλύτερη πόλη της επαρχίας αυτής, είναι και μία από τις ωραιότερες πόλεις της Ελλάδας. Το βενετσιάνικο καλοδιατηρημένο κάστρο της με τις αλλεπάλληλες σειρές τειχών στην κορυφή του λόφου, ένα από τα ομορφότερα κάστρα της Ελλάδας, καθώς και το γραφικό της λιμάνι αποτελούν πραγματικά στολίδια για την πόλη, που γοητεύουν κάθε επισκέπτη.

Η πόλη αυτή αποτελεί έναν συνδυασμό όλων εκείνων των στοιχείων που συγκροτούν αυτό που ονομάζουμε γραφικό. Πολύ πράσινο, άφθονα νερά, γιγάντια αιωνόβια πλατάνια, καθαρή θάλασσα, πεντακάθαρες αυλές και όμορφους κήπους με άγρυπνο φύλακα το μεσαιωνικό της κάστρο, είναι μερικά από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την Ναύπακτο.

Οι παραλίες της Ναυπάκτου είναι απίστευτης ομορφιάς, κάτι που μένει αξέχαστο σε κάθε τουρίστα.

Ένα ακόμη από τα χαρακτηριστικά της πόλης της Ναυπάκτου είναι ο παραδοσιακός της χαρακτήρας που έχει καταφέρει να διατηρήσει με το πέρασμα των χρόνων. Ο παραδοσιακός αυτός χαρακτήρας είναι εμφανής στα πολλά παραδοσιακά κτίρια που υπάρχουν στην πόλη. Όπως το Δημαρχείο, η Εθνική τράπεζα, η Οικία Τζαβέλα, το κτίριο "Ναυπακτία" στο λιμάνι, που προσδίδουν μια ξεχωριστή αίσθηση στην πόλη.

Η Ναύπακτος ως μία παραδοσιακή πόλη διατηρεί επίσης, με το πέρασμα των χρόνων τα ήθη και τα έθιμά της και προσπαθεί κάθε χρόνο να τα

διατηρήσει ζωντανά στις συνειδήσεις των πολιτών της αλλά και των επισκεπτών της, μέσα από εορταστικές εκδηλώσεις που γίνονται σε αντίστοιχες ημέρες γιορτής. Για παράδειγμα ξεχωριστή θέση κατέχει στις εορταστικές εκδηλώσεις ο εορτασμός της Μ. Παρασκευής, η επέτειος της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου (7 Οκτωβρίου 1571), η απελευθέρωση της πόλης από τους Τούρκους (18 Απριλίου 1829), ενώ κάθε δυο χρόνια, με επιτυχία, διοργανώνεται το Διεθνές Χορωδιακό Φεστιβάλ Ναυπάκτου «Μίκης Θεοδωράκης».

Σήμερα η όμορφη και φιλόξενη πόλη με αρκετά ενδιαφέροντα αξιοθέατα, παρέχει όλες τις ανέσεις σε κάθε επισκέπτη. Καθημερινή και πυκνή συγκοινωνία συνδέει την Ναύπακτο με τα ορεινά θέρετρα της Ελάτους και του Πλάτανου, με τα ιαματικά λουτρά Στάχτης καθώς και με τις κυριότερες πόλεις στην χώρα.

Ορεινή Ναυπακτία

Η Ορεινή Ναυπακτία αποτελεί την κατάληξη του Πίνδου και πρόκειται για ένα από τα ομορφότερα κομμάτια της Ελλάδας. Τα δάση της Ορεινής Ναυπακτίας, δίνουν ένα ξεχωριστό χρώμα, πλημμυρισμένη από πράσινο και με κύριο χαρακτηριστικό της την αφθαρσία των χωρίων, μεταδίδουν την γαλήνη και την ηρεμία σε κάθε επισκέπτη.

Η περιήγηση ενός επισκέπτη μπορεί να ξεκινήσει από τη μεγάλη γέφυρα του Μόρνου και να φτάσει στην πανέμορφη Άνω Χώρα, που είναι πνιγμένη μέσα στα έλατα. Κοντά στο σημείο αυτό βρίσκεται το ιστορικό μοναστήρι της Βαρνάκοβας (του 1707) με σπάνια με σπάνια κειμήλια και ένα καταπληκτικό ψηφιδωτό δάπεδο.

Η ανοδική (σε υψόμετρο) συνέχεια της διαδρομής, οδηγεί στην Τερψιθέα με τα πρώτα έλατα να κάνουν την εμφάνισή τους ενώ 6 χιλ. μετά βρίσκεται η Ελατού ένας οικισμός με πολύ ιστορία που άλλοτε έσφυζε από ζωή. Η Ελατού είναι ένα όμορφο χωριό, ανάμεσα στα έλατα με υπέροχο ξενώνα, μαγευτική θέα, απόλυτη γαλήνη και καθαρή ατμόσφαιρα.

Το επόμενο κεφαλοχώρι είναι η Άνω Χώρα της Ναυπακτίας κτισμένο στους πρόποδες της οροσειράς "Σύρτα" σε υψόμετρο 990μ. μέσα σε καστανιές και έλατα. Έχει χαρακτηριστεί τουριστικός τόπος και διαθέτει αγορά, υπηρεσίες, Κέντρο Υγείας, και ξενώνες. Το χωριό έχει κεντρικό υδραγωγείο, όμορφη πλατεία με μαρμάρινο σιντριβάνι, γήπεδο ποδοσφαίρου και μπάσκετ. Δέχεται πολλούς επισκέπτες, οργανώνονται διάφορες πολιτιστικές οργανώσεις καθώς και το ονομαστό παραδοσιακό πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής.

Κοντά βρίσκεται και το μοναστήρι της Παναγίας της Αμπελακιώτισσας του 1455 στο οποίο φυλάσσεται το χέρι του Αγίου Πολυκάρπου και άλλα κειμήλια. Μετά από περίπου 50 χιλιόμετρα (και αρκετές στροφές σε μια ορεινή διαδρομή) ο δρόμος καταλήγει στον καταπράσινο οικισμό του Πλάτανου που είναι κτισμένο σε μια πλαγιά με υψόμετρο 850 μέτρων. Ένα χωριό με έντονα τοπικά στοιχεία, μια όμορφη κεντρική πλατεία με το χαρακτηριστικό γέρικο πλάτανο.

Τα **Λουτρά Στάχτης**, γνωστά και με το όνομα «Λουτρά Καλλιρρόης», από το όνομα, κάποιας βασίλισσας, βρίσκονται στην Ορεινή Ναυπακτία. Πολλοί μύθοι συνοδεύουν αυτό το ξεχωριστό τοπίο με τα πλατάνια και την ιδιαίτερη

υφή του χώματος, που γίνεται «σαν στάχτη», προφανώς από την ιδιοσυστασία του νερού. Λένε ότι ακόμα κι η Κλεοπάτρα της Αιγύπτου ήρθε εδώ. Εκείνο πάντως που έπεισε τους νεότερους για τις ξεχωριστές θεραπευτικές ιδιότητες της πηγής, αλλά και της λάσπης ήταν ένα κοπάδι γουρουνιών, που είχαν αρρωστήσει και το δέρμα τους είχε γεμίσει φλύκταινες και εκζέματα. Λοιπόν, εκεί που κατά τη γουρουνίσια συνήθειά τους κυλιόντουσαν μέσα στην λάσπη της πηγής, θεραπεύτηκαν κι έδωσαν έτσι το μήνυμα του εκπληκτικού θαύματος. Όμως το γεγονός αναφέρεται προφανώς στην ανακάλυψη εκ νέου της πηγής, μετά από κάποια περίοδο παρακμής. Γιατί κατά τον ιστορικό Στράβωνα (65 π.Χ.- 23 μ.Χ.) «είναι τα Λουτρά του Ηρακλέους, η πηγή της βασίλισσας Καλλιρρόης», που αναφέρονται ακόμα και στον Όμηρο.

Τα Λουτρά Στάχτης προσφέρουν τη δυνατότητα λουτροθεραπείας σε ατομικούς και κοινούς λουτήρες, για τη θεραπεία παθήσεων του δέρματος, αρθρίτιδες και ποσιθεραπεία για όσους έχουν νεφρικές διαταραχές ή λοιμώξεις του ουροποιητικού συστήματος.

Διαθέτουν ξενώνα, εστιατόριο, καφενείο και λειτουργούν τους καλοκαιρινούς μήνες.

Στην **Επαρχία Ναυπάκτου**, μπορεί κανείς να επισκεφτεί:

- ✓ Το **Ενετικό Κάστρο Αντιρρίου** όπου μαζί με το απέναντι κάστρο του Ρίου, εξασφάλιζε την είσοδο του Κορινθιακού κόλπου. Χρονολογείται από την εποχή της εκστρατείας του Φ. Μοροζίνι, Αρχιστράτηγου της Βενετικής Δημοκρατίας στην Ελλάδα το 1686.

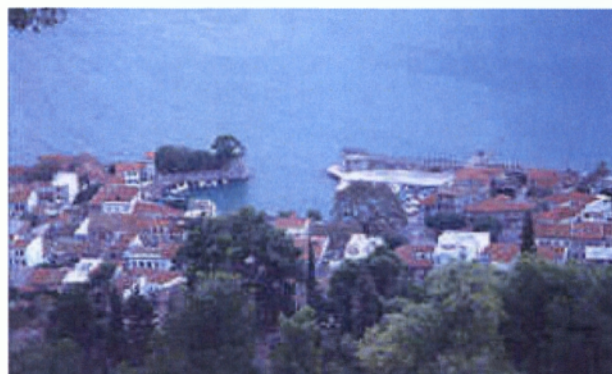

- ✓ Το περίφημο **Ενετικό κάστρο της Ναυπάκτου** (με τα πέντε περιζώματα-γραμμές αμύνης του) που έχτισαν οι Βενετοί όταν κατέλαβαν την πόλη το 1407.

- ✓ Το **Βενετσιάνικο λιμανάκι της πόλης** που είναι το μικρότερο και το ωραιότερο της Μεσογείου με τον ανδριάντα του πυρπολητή Γ. Ανεμογιάννη, που βρήκε μαρτυρικό θάνατο στη πολιορκία της πόλης το 1821.

- ✓ Τον **Πύργο του Μπότσαρη** που αποτέλεσε οχυρή κατοικία των μπέηδων στην τουρκοκρατία .
- ✓ Την **Παπαχαραλάμπειο Βιβλιοθήκη**.
- ✓ Την ιδιωτική **συλλογή κειμηλίων του 1821** στην πλατεία Αγνώστου Στρατιώτη.
- ✓ Την **Αρχαιολογική Συλλογή Ναυπάκτου** κοντά στο παλιό λιμάνι .
- ✓ Στην ορεινή Ναυπακτία τις **Μονές του Αγίου Ιωάννη Βομβοκούς** όπου χρονολογείται από το 1695, **Αμπελακιώτισσας** και **Μεταμόρφωσης του Σωτήρα**.
- ✓ Το **ξωκλήσι του Αϊ Λιά** που βρίσκεται στην κορυφή του κάστρου της Ναυπάκτου και χτίστηκε στα ερείπια παλαιότερης εκκλησίας της Βυζαντινής περιόδου. Στην ευρύτερη περιοχή σώζονται ερείπια ενός άλλου κτιρίου το οποίο πιστεύεται ότι λειτουργούσε ως λουτρό.

Δραστηριότητες στην επαρχία της Ναυπάκτου.

Για τους υπερδραστήριους, ένα σωρό εναλλακτικές δραστηριότητες, περιτριγυρίζουν την περιοχή της Ναυπακτίας δίνοντας έντονο το ενδιαφέρον της παραμονής. Μπορεί κανείς να κάνει Rafting στον Εύηνο ποταμό, ορειβασία, Jeep Safari, πεζοπορία και διάφορα άλλα extreme sports.

Η πυκνή βλάστηση της Ορεινής Ναυπακτίας, οι φυσικές πηγές με το κρυστάλλινο παγωμένο νερό, αλλά και τα μοναδικά ορεινά μονοπάτια είναι ότι ιδανικότερο για τους λάτρεις της φύσης και της πεζοπορίας. Εντυπωσιακές διαδρομές μπορεί να απολαύσει κανείς, όπως στην Άνω Χώρα, στη Λιμνίτσα, και στις όχθες του ποταμού Εύηνου, που δίνουν την δυνατότητα της πεζοπορίας.

Η ανάπτυξη του τουρισμού τα τελευταία χρόνια στην περιοχή ενισχύει ακόμη περισσότερο το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

Στην Ναύπακτο ο επισκέπτης μπορεί να βρει ηρεμία, φυσικές ομορφιές, φιλόξενους και φιλικούς ανθρώπους. Ένας περίπατος στα γραφικά δρομάκια της πόλης, γύρω από το λιμάνι καθώς και στις δυο παραλίες (Ψανή και Γρίμποβο) πείθουν κάθε επισκέπτη. Στην πόλη λειτουργούν αρκετά ξενοδοχεία, έτοιμα να ικανοποιήσουν κάθε απαίτηση του επισκέπτη, καθώς και πολλά εστιατόρια, ταβερνάκια και μεζεδοπωλεία.

Ο επισκέπτης μπορεί να κολυμπήσει στα κρυστάλλινα και καταγάλανα νερά των δύο οργανωμένων παραλιών που βρίσκονται στην πόλη καθώς και στις παραλίες που βρίσκονται ανατολικά της.

Η γεωγραφική θέση της Ναυπακτίας ευνοεί εκτός από εκδρομές στο ιστορικό τρίγωνο Ολυμπία – Ναύπακτος – Δελφοί και τις περιηγήσεις από απαιτητικούς τουρίστες που αναζητούν διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Για τους φυσιολάτρης που επιθυμούν να συνδυάσουν τις διακοπές τους με μια επιστροφή στη φύση ή επιζητούν την άσκηση μαζί με την αναψυχή, η Ορεινή Ναυπακτία είναι ένας παράδεισος για τέτοιου είδους δραστηριότητες.

Πολλοί παραδοσιακοί ξενώνες και καλά οργανωμένα ξενοδοχεία λειτουργούν όλο το χρόνο στην Ορεινή Ναυπακτία, που προσελκύουν πλήθος τουριστών, ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες. Το τοπίο είναι μοναδικό, και όπως έχω πει και πιο πάνω, πλούσια είναι η χλωρίδα και η πανίδα της περιοχής.

3.7.2. Η Επαρχία του Μεσολογγίου

Μεσολόγγι

Το Μεσολόγγι είναι μία όμορφη και ήρεμη πόλη, με ιδιαίτερο χρώμα και χαρακτηριστική γραφικότητα, που είναι χτισμένη πλάι στην λιμνοθάλασσα, ανάμεσα στις εκβολές των δυο ποταμών του Εύηνου και του Αχελώου και μαζί με τις αξιόλογες κοινότητες αποτελεί μια σημαντική ευρύτερη Οικιστική Ενότητα.

Η πόλη του Μεσολογγίου, η οποία είναι και η πρωτεύουσα του νομού της Αιτωλοακαρνανίας, είναι αρκετά λειτουργική, με ορθή πολεοδομική διαρρύθμιση, προικισμένη με πολλά ενδιαφέροντα οικοδομήματα παραδοσιακής τέχνης. Το αρχοντικό των Τρικούπηδων, του Παλαμά, η Βάλβειος Βιβλιοθήκη, η Πινακοθήκη Σύγχρονης Τέχνης δίνουν την σφραγίδα της πνευματικότητας και μεγαλείου που ανέκαθεν χαρακτήριζε το Μεσολόγγι. Το Μουσείο Ιστορίας και Τέχνης στεγάζεται σ' ένα νεοκλασικό κτίριο στη πλατεία Μ. Μπότσαρη και φιλοξενεί πίνακες διασήμων Ελλήνων και ξένων ζωγράφων που εμπνεύστηκαν από τον Αγώνα του Μεσολογγίου.

Το Μεσολόγγι με Νομοθετικό Διάταγμα του 1937, έχει ανακηρυχθεί σε "Ιερή Πόλη", έναν τίτλο που του είχε απονεμίσει από το Ναύπλιο ο Πολυζωίδης, είναι γνωστό σε όλους κυρίως για την ιστορική Έξοδο των πολιορκημένων

κατοίκων του το 1826, αλλά όχι μόνο γι' αυτό. Υπήρξε τόσο προεπαναστατικά (όσο και κατά την επανάσταση πρωτεύουσα της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, κυβερνητική έδρα και είχε πανεπιστήμιο, ναυπηγείο, εμπορικό και πολεμικό στόλο αλλά και μετεπαναστατικά έδωσε στην Ελλάδα 5 πρωθυπουργούς. Είναι μια πόλη χτισμένη στις εκβολές δυο ποταμών: Του Εύηνου και του Αχελώου. Όμως, εκτός από την ιστορία του, το Μεσολόγγι είναι γνωστό για την περίφημη λιμνοθάλασσα του, η οποία αποτελεί ένα σημαντικό ιχθυοπαραγωγικό κέντρο.

Σ' όλη την πόλη έχει κάνει την ευκαιρία να δει αποτυπωμένη όλη την ιστορία του Μεσολογγίου, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στην Έξοδο. Μπαίνοντας στο Μεσολόγγι θα δείτε την πύλη της Εξόδου και τον Κήπο των Ηρώων όπου βρίσκεται και ο τάφος του Μ. Μπότσαρη. Στην ίδια περιοχή μπορεί να δει και το τείχος του Μεσολογγίου. Ο γνωστός φιλέλληνας Λόρδος Βύρωναξ έζησε και πέθανε το 1824 στο Μεσολόγγι. Η καρδιά του είναι θαμμένη μέσα στον κήπο των Ηρώων μαζί με τα κόκαλα των αγωνιστών του Μεσολογγίου αλλά και των φιλελλήνων που αγωνίστηκαν και έπεσαν γι' αυτό. Τα αξιοθέατα του Κήπου των Ηρώων συμπληρώνονται από τον Τύμβο των Πεσόντων δεκάδες προτομές και γλυπτικές συνθέσεις, κανόνια κ.λ.π.

Το σημερινό Μεσολόγγι εκτός από τα αξιοθέατα που έχει να προσφέρει, είναι και μια πόλη στην οποία μπορεί ο επισκέπτης να διασκεδάσει, πολύ έντονα μάλιστα. Το χαρακτηριστικό του Μεσολογγίου είναι ότι, όποια εποχή και αν αποφασίσει κανείς να το επισκεφτεί, σίγουρα θα βρει κάποια ενδιαφέρουσα εκδήλωση να παρακολουθήσει ή κάποια γιορτή. Τον Αύγουστο για παράδειγμα μια σειρά εκδηλώσεων που οργανώνει ο δήμος κάθε χρόνο, δίνουν μια εορταστική ατμόσφαιρα στην πόλη. Αν επισκεφτεί κανείς το Μεσολόγγι το Πάσχα, θα έχει την ευκαιρία να γιορτάσει την Λαμπρή με τον ρουμελιώτικο τρόπο, που προϋποθέτει πολύ γλέντι. Λίγες μέρες πριν από το Πάσχα και συγκεκριμένα κάθε χρόνο το Σάββατο του Λαζάρου και την Κυριακή του Λαζάρου κορυφώνονται οι εορταστικές εκδηλώσεις για την ηρωική Έξοδο.

Και το καλοκαίρι η παραλία της Τουρλίδας όπου βρίσκεται σε ένα δρόμο 5 χιλιομέτρων μέσα στη θάλασσα, είναι ιδανική. Μια βόλτα στο δρόμο αυτό το απόγευμα με το μοναδικό ηλιοβασίλεμα της Τουρλίδας μπορεί ο επισκέπτης να απολαύσει ένα δροσερό αναψυκτικό στο Τουριστικό περίπτερο του Δήμου, ενώ στην ψαροταβέρνα που υπάρχει θα γευτεί φρέσκο ψάρι. Τις ίδιες απολαύσεις μπορεί να τις έχει και στο γραφικό λιμάνι. Μοναδικής ομορφιάς είναι και η πλειάδα των ιστορικών νησίδων (Βασιλάδι, Κλείσοβα κ.λ.π.) που μπορεί να επισκεφτεί με μια βάρκα που με χαρά οι γνωστοί για την φιλοξενία τους Μεσολογγίτες θα προσφέρουν.

Το Μεσολόγγι έχει υπέροχες φυσικές ομορφιές, όπως η Λιμνοθάλασσα και το καταπληκτικό ηλιοβασίλεμα, ενώ τα λουτρά στην λιμνοθάλασσα είναι ιαματικά.

Η ρηχή λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου στην Αρχαιότητα ονομαζόταν Κυνία, και κατά τον Στράβωνα, είχε μήκος 27.300 μ. και πλάτος 14.80 μ. Δημιουργήθηκε από τις προσχώσεις των ποταμών Αχελώου και Εύηνου.

Τα κυριότερα είδη ψαριών που υπάρχουν στη Λιμνοθάλασσα είναι ο Κέφαλος (*Mugil cephalus*), το Μυξινάρι (*Mugil aurata*), ο Γάστρος (*Mugil*

saliens), ο Λαυκίνος (*Mugil labeo*), η Βελάνισσα (*Mugil chelo*), το Λαυράκι (*Dicentrarchus labrax*), η Τσιπούρα (*Sparus aurata*), ο Σπάρος (*Diplodus annularis*), τα Χέλια (*Anguilla anguilla*), ο Γοβιός (*Gobius niger*) κ.ά.

Η ποικιλία των βιοτόπων και η σπανιότητα των πουλιών που ζουν σ' αυτά τα μέρη, κάνουν το Μεσολόγγι μια απ' τις πιο ενδιαφέρουσες περιοχές της χώρας, από ζωολογικής και βοτανικής πλευράς.

Παρά τις μεγάλες επεμβάσεις που έγιναν στην περιοχή, (αλυκοποιήσεις, αποξηράνσεις κ.λπ.), το Μεσολόγγι παραμένει ένας απ' τους σημαντικότερους υγρότοπους της χώρας και η ορνιθολογική του αξία είναι πάρα πολύ μεγάλη, γιατί η περιοχή είναι σημαντικός σταθμός για ξεκούραση και διατροφή, κατά τη διάρκεια της αποδημίας. Είναι επίσης χώρος σημαντικός για το φώλιασμα πολλών υδροβίων πουλιών. Πάνω απ' όλα όμως η Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και το Δέλτα του Αχελώου είναι μια απ' τις πιο σημαντικές περιοχές για το ξεχειμώνασμα των υδροβίων πουλιών της Ευρώπης, στην Ελλάδα.

Ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος έγραφε στο βιβλίο του *"Μορφές της Ελληνικής Γης"*.

"Οι λιμνοθάλασσες της Αιτωλίας, η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και η λιμνοθάλασσα του Αιτωλικού, έχουν ένα ιδιαίτερο λυρικό νόημα, που πρέπει κανείς να το κατακτήσει από κοντά, για να καταλάβει για ποιο λόγο οι τόποι τούτοι φτέρωσαν το νεοελληνικό τραγούδι κι έδωσαν στο Έθνος ένα πλήθος πεζογράφων και ποιητές. Εδώ, χωρίς αμφιβολία, γεννιέται ο ποιητής. Μπροστά στις λιμνοθάλασσες, αντίκρυ στα πρόσχαρα χαμηλά βουνά, ο άνθρωπος στοχάζεται με την καρδιά. Αισθάνεται να λειώνουν μέσα του οι στοχασμοί και οι φροντίδες όλα γίνονται πάθος - κι η χαρά της ζωής κι η ευφροσύνη του πνεύματος και η εγκαρτέρηση και ο ηρωισμός και οι μεγάλοι ενθουσιασμοί και οι πληγωμένοι ταπεινοί πόθοι. Ότι επιθυμεί το επιθυμεί με τα όλα του, χωρίς υποχώρηση και χωρίς συμβιβασμό".

Μέσα στην λιμνοθάλασσα σχηματίζονται οι γραφικές νησίδες Κλείσοβα, Βασιλάδι και Ντολμάς.

Αιτωλικό

Μια πέτρινη γέφυρα μήκους 300 μέτρων, η οποία κατασκευάστηκε το 1898, συνδέει το νησάκι του Αιτωλικού που βρίσκεται μέσα στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου, με την ξηρά. Τα κυριότερα αξιοθέατα του Αιτωλικού είναι δύο ιστορικές εκκλησίες. Η πρώτη είναι η Εκκλησία των Ταξιαρχών, η οποία είχε καταστραφεί το 1823, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του Αιτωλικού από τον Κιουταχή. Στην αυλή αυτής της εκκλησίας βρίσκεται ο τάφος της κυρα Βασιλικής, η οποία σύμφωνα με όσα λέγονται ήταν ο μεγάλος έρωτας του Αλή Πασά. Η δεύτερη εκκλησία είναι αυτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Σ' αυτή την εκκλησία πραγματοποιήθηκαν οι δύο πρώτες Εθνοσυνελεύσεις των αντιπροσώπων της Ρούμελης και η δίκη του Καραϊσκάκη.

Οι Αιτωλικιώτες αποκαλούν τη μικρή τους πόλη «Βενετία της Ελλάδας». Πραγματικά έχει κανείς την εντύπωση ότι αναδύθηκε από τη θάλασσα. Μια μικρή πόλη αλλά με το δικό της πρόσωπο και τόσο γραφική. Στην εκκλησία της Παναγίας φυλάσσεται επιτάφιος ανεκτίμητης αξίας, ακριβό κειμήλιο. Το Αιτωλικό είναι διάσημο για την υφαντική οικοτεχνία και τις υφάντρες του. Το παραδοσιακό κιλίμι εξακολουθεί να υφάινεται.

Στις 23 Αυγούστου όλη η πόλη βρίσκεται στο πόδι για το πανηγύρι της Αγιαγάθης. Κι εδώ οι αρματωμένοι με τους ζουρνάδες και τα νταούλια πρωτοστατούν. Τα μαγέρικα που θυμίζουν παλιές εποχές, προσφέρουν θαυμάσιες σπεσιαλιτέ από τα δώρα της λιμνοθάλασσας.

Βαράσοβα

Ανατολικά του Μεσολογγίου προβάλλει ο πέτρινος όγκος της τρίκορφης Βαράσοβας. Η Βαράσοβα είναι το βουνό του θρύλου. Εξαιρείται για την άγρια ομορφιά του και για τα σημαντικά του μνημεία.

Η Βαράσοβα θεωρείται το Άγιος Όρος της Αιτωλοακαρνανίας, γιατί κατά την βυζαντινή εποχή, δημιουργήθηκαν σύμφωνα με μαρτυρίες 72 εκκλησίες, μονές και ασκητήρια. Σήμερα όμως στην περιοχή υπάρχουν πολλά ερείπια, απ' αυτά τα μνημεία. Μερικά μνημεία σώζονται ακόμη όπως ο Άγιος Δημήτριος της βαράσοβας στην Κ. Βασιλική και η Παναγία η Παναξιώτισσα της Γαβρολίμνης. Επίσης η Βαράσοβα συνδέεται και με την Ελληνική Επανάσταση γιατί εδώ έγιναν μάχες κατά των Τούρκων από διάφορους αρματολούς.

Η Βαράσοβα θεωρείται επίσης το βουνό των αναρριχητών, που μπορεί κανείς να ανεβεί είτε με την συνοδεία κάποιου ντόπιου ή έμπειρου ορειβάτη.

Κλεισούρα

Η Κλεισούρα είναι ένα από τα δραματικότερα και μεγαλοπρεπέστερα τοπία της νότιας Αιτωλίας. «Λαβωματιά της γης» το χαρακτήρισε στοχαστικός ταξιδιώτης, θέαμα αποκαλυπτικό και απόκοσμοι αντίλαλοι προκαλούν το δέος στο διαβατικό. Σε ένα μικρό βουνό τον Αράκυνθο ή Ζυγός (984μ.), σφηνωμένο στο βράχο του βρίσκεται το εκκλησάκι της Παναγίας Ελεούσας, το μοναστήρι και πλάι οι προτομές του Κοσμά Αιτωλού και του τραγικού Γιάννη Γούναρη, «ο καλόγερος της Κλεισούρας», ο άνθρωπος που έσωσε το Μεσολόγγι το Δεκέμβριο του 1822..

Στο δρόμο προς το Αγρίνιο, υψώνεται το επιβλητικό βουνό Αράκυνθος. Χωρίζεται στη μέση από το φαράγγι της Κλεισούρας, το οποίο είναι αποτέλεσμα μιας σειράς γεωλογικών αναδιαμορφώσεων. Υπάρχουν πολλοί λόφοι και λοφάκια αλλού γυμνά και αλλού δασωμένα με χαμηλή βλάστηση, καθώς και τα πέτρινα τείχη της Κλεισούρας.

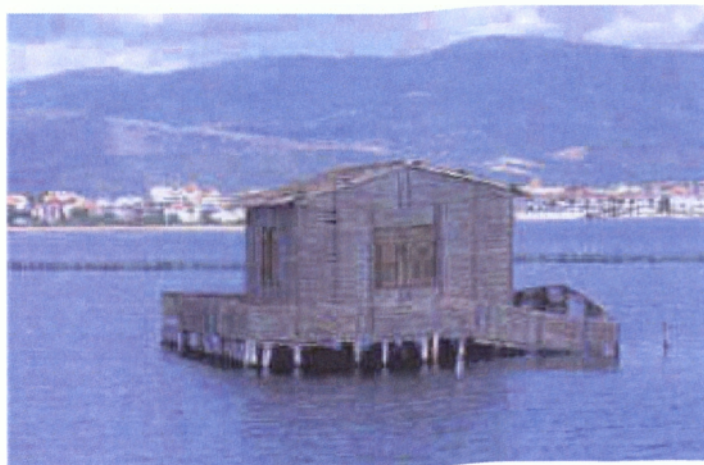
Η παρουσία σπάνιων πουλιών και ειδικά αρπακτικών στην περιοχή υποδηλώνει οικοσύστημα ακόμη πλούσιο σε ζωή και ισορροπημένο. Για τη μεγάλη τους οικολογική σημασία ο Αράκυνθος και τα στενά της Κλεισούρας, ανήκουν στις περιοχές Natura 2000.

Στην **Επαρχία Μεσολογγίου**, μπορεί κανείς να επισκεφτεί:

- ✓ Τη **Δημοτική Πινακοθήκη** όπου βρίσκονται η συλλογή πορτρέτων, όπλων και προσωπικών αντικειμένων των πρωτεργατών της επανάστασης του 21 στη Δυτική Ελλάδα, αντίγραφο του περίφημου πίνακα της Εξόδου του Θ. Βρυζάκη "Η υποδοχή του Βυγον στο Μεσολόγγι", αντίγραφο του πίνακα του Ντελακρουά (1823) " Η Ελλάς στα ερείπια του Μεσολογγίου ", και άλλα εικαστικά έργα.
- ✓ Τον **Κήπο των Ηρώων** όπου κτίστηκε τη δεκαετία του 1860 από τον λοχαγό Κουρκουτσάκη. Εκεί, βρίσκονται συγκεντρωμένα τα οστά των ανώνυμων νεκρών (σε μικρό τύμβο) και των ηγετών της πολιορκίας.
- ✓ Την **οικία Τρικούπη**.

- ✓ Την **οικία Κωστή Παλαμά**.
- ✓ Την **Βάλβειο Βιβλιοθήκη**.
- ✓ Την **Τουρλίδα** με τη λιμνοθάλασσα και τις καλύβες των ψαράδων (πελάδες).

- ✓ Στους πρόποδες του Αράκυνθου, το **Μοναστήρι του Αη Συμιού** (του 1740), που αποτέλεσε καταφύγιο των διασωθέντων της Φρουράς του Μεσολογγίου μετά την Έξοδο.
- ✓ Βορειοδυτικά του Μεσολογγίου βρίσκονται τα ερείπια της σπουδαιότερης αρχαίας πόλης της Αιτωλίας της **Πλευρώνας**.
- ✓ Το **Αιτωλικό**, όπου χωρίζει τις λιμνοθάλασσες του Αιτωλικού και του Μεσολογγίου και συνδέεται με την ξηρά μέσω δύο γεφυριών.

- ✓ Το **Μοναστήρι της Αγίας Αγάθης** κοντά στα Σταμνά.

3.7.3. Η Επαρχία της Τριχωνίδας.

Αγρίνιο

Στην κορυφή του «μεγάλου Αιτωλικού πεδίου» αναπτύχθηκε η πόλη του Αγρινίου, η μεγαλύτερη πόλη της Αιτωλοακαρνανίας με πληθυσμό 54.253 κατοίκων σύμφωνα με την απογραφή του 2001. Κατά την μυθολογία χτίστηκε από τον Βασιλιά Άγριο, γιο του Θεστία.

Το Αγρίνιο έλαβε μέρος στην επανάσταση του 1821. Πήρε πάλι το όνομά του το 1925, αφού κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας λεγόταν Βραχώρι.

Το Αγρίνιο είναι χτισμένο στους ακραίους πρόποδες του Παναιτωλικού Όρους, στην άκρη μιας εύφορης προσχωματικής πεδιάδας, μέρος της οποίας αρδεύεται από τον ποταμό Αχελώο, χάρη στο ονομαστό φράγμα το οποίο κατασκευάστηκε 12χλμ. έξω από την πόλη.

Η Ιερά Πόλη του Μεσολογγίου είναι, για λόγους ιστορικούς η πρωτεύουσα του νομού αλλά το Αγρίνιο αποτελεί το οικονομικό, πολιτιστικό, πνευματικό και συγκοινωνιακό κέντρο του νομού.

Έχει αναπτύξει μεγάλη οικονομική δραστηριότητα και είναι το κέντρο συλλογής και επεξεργασίας του καπνού και της βρώσιμης ελιάς. Η οικονομική ευρωστία της πόλης οφείλεται στο γεγονός ότι εξυπηρετεί εμπορικά αρκετούς δήμους της Τριχωνίδας (Μακρυνεία, Αράκυνθο, Παραβόλας, Θεσιέων) και του Αχελώου (Νεάπολης, Αγγελόκαστρου, Στράτου, Φυτειών).

Αποτελεί επίσης εκπαιδευτικό κέντρο, διαθέτοντας 25 δημόσια δημοτικά σχολεία, 7 γυμνάσια, 8 Λύκεια και αρκετά νηπιαγωγεία και παιδικούς σταθμούς καθώς και την Πανεπιστημιακή Σχολή του Αγρινίου που λειτουργεί υπό την επίβλεψη του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων.

Η καθημερινή ζωή των αγρινιωτών διανθίζεται από πλήθος κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων. Διοργανώνονται πολλά προγράμματα εκδηλώσεων από το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου, της Γυμναστικής Εταιρίας, του Συλλόγου Γυναικών, τις εκθέσεις της Παπαστράτειας Αίθουσας Τέχνης, τις παραστάσεις του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου, και άλλα πολλά.

Στο Αγρίνιο μπορεί κανείς να επισκεφτεί το Αρχαιολογικό Μουσείο το οποίο περιλαμβάνει ευρήματα από την προϊστορική ως και τη ρωμαϊκή εποχή από ολόκληρο σχεδόν τον νομό.

Επίσης μεγάλο ενδιαφέρον σε κάθε επισκέπτη παρουσιάζει το Λαογραφικό Μουσείο Αιτωλοακαρνανίας, το οποίο ιδρύθηκε το 1977 από τον "Παναιτωλοακαρνανικό Σύλλογο Γυναικών" και καλύπτει στο σύνολό του, μια χρονική περίοδο 100 περίπου ετών, από το 1821 μέχρι το 1920.

Τριχωνίδα

Μια από τις ωραιότερες και μαγευτικές διαδρομές είναι ο γύρος της Τριχωνίδας. Στο στεφάνι της μαγευτικής λίμνης αναπτύχθηκαν στην αρχαιότητα πάμπολλοι οικισμοί που μαρτυρούν το υψηλό οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο του τόπου.

Δεκαπέντε χιλιόμετρα ανατολικά του Αγρινίου βρίσκεται το σημερινό χωριό Παράβολα. Σε λόφο που δεσπόζει της περιοχής διαγράφονται τα τείχη του αρχαίου Βουκατίου με τους ωραίους κυκλικούς και τετράγωνους πύργους. Στην κορυφή του λόφου σώζεται η παλαιοχριστιανική Βασιλική-τρικλιτη αρχικά, μονόκλιτη σήμερα - ένα από τα σημαντικά μνημεία της περιοχής.

Γύρω από την λίμνη της Τριχωνίδας, πηγαίνοντας προς το Θέρμο, βλέπει κανείς όμορφα χωριά πνιγμένα στο πράσινο, με ασπρισμένα ή πέτρινα παραδοσιακά σπίτια και πλούσιους ανθόκηπους. Χωριά τα οποία είναι πνιγμένα στα νερά, στα πλατάνια, στα λιστάσι και λεμονιές και πορτοκαλιές. Προς τη διαδρομή αυτή συναντάει κανείς το Παναιτώλιο, την Παραβόλα, την Παντάνασσα, την το Δουγρή και τα Λουτρά Μυρτιάς. Σκαρφαλωμένα στους λόφους βρίσκονται η Μυρτιά, η Αγία Σοφία και το Θέρμο.²⁵

Τα **Λουτρά της Μυρτιάς** βρίσκονται στη βορειοανατολική παραλία της Τριχωνίδας κι είναι γνωστά με τ' όνομα «Κόκκινο Στεφάνι». Ο κόκκινος βράχος δίπλα τους, που δεσπόζει στο παραλίμνιο τοπίο, έδωσε τ' όνομά του στην πηγή. Στην κατοχή, Ιταλοί ειδικοί, που έψαξαν τον τόπο, βρήκαν κι άλλη πηγή μέσα στη λίμνη και έλεγαν ότι, αν είχαν μια τέτοια πηγή στην Ιταλία, θα είχαν χτίσει ολόκληρη Λουτρόπολη. Το μαρτυρούν παλιοί ψαράδες, των οποίων οι βάρκες είχαν επιστρατευθεί για την έρευνα. Οι κάτοικοι πάντως διηγούνται ακόμα και θεραπείες παράλυτων. Τους πήγαιναν δεμένους πάνω στ' άλογα και, ύστερα από τη λουτροθεραπεία τους, έφευγαν περπατώντας! Κάποια στιγμή όμως έκαναν εμβάθυνση στο πηγάδι και το νερό, που χρησιμοποιείται σήμερα, καθώς λένε, έχει δεχθεί ποσότητες νερού από τη λίμνη και δεν έχει τις ίδιες θαυματουργές ιδιότητες, όπως κάποτε. Η πηγή βρίσκεται στη ρίζα ενός ασβεστολιθικού λόφου, οι εσωτερικοί θύλακες του οποίου συγκεντρώνουν το νερό της βροχής. Αυτή η διήθηση του νερού, που συγκεντρώνεται στους θύλακες και βρίσκει διέξοδο στην πηγή – μέσα από τις φλέβες του βράχου, πηγή που προφανώς δεν είναι η μόνη, αποτελεί τη μεταφορά των συστατικών, που καθιστούν το νερό θεραπευτικό και παλιότερα θαυματουργό.

Έχουν γίνει σχέδια και μελέτες για δημιουργία Λουτρόπολης.

Η τοποθεσία είναι εκπληκτικής ομορφιάς κι η προοπτική μιας τέτοιας ιδέας θαυμάσια, όχι μόνο για την ανακούφιση ειδικών ασθενειών και τη θεραπεία τους (προς τούτο, η συλλογή του νερού από υψηλότερα σημεία είναι επιβεβλημένη), αλλά και ως μια αναπτυξιακή αντίληψη, που θ' άλλαζε δυναμικά τα οικονομικά δεδομένα της περιοχής.

Στα Λουτρά της Μυρτιάς λειτουργεί υδροθεραπευτήριο με είκοσι δύο ατομικούς λουτήρες, καθώς και ξενώνας. Ενεργούν θεραπευτικά σε παθήσεις όπως ισχιαλγίες, ρευματισμούς, εκζέματα, φλεγμονές του δέρματος, ψωρίαση, ακμή, διάφορες δερματίτιδες, σαλπινγίτιδες, φλεγμονές οργάνων της μήτρας κλπ.

²⁵ Τριχωνίδα, Υδάτινες Ανταύγειες Γρηγόρης Τσοϊνής εκδόσεις Παπαστράτος ΑΒΕΣ Αθήνα 1996

Λίμνη Τριχωνίδας

Η λίμνη Τριχωνίδα βρίσκεται στην καρδιά του Αιτωλικού Πεδίου και είναι η μεγαλύτερη, η γραφικότερη και η πιο άγνωστη της Ελλάδας. Έχει επιφάνεια 98,6 τετραγωνικά χιλιόμετρα, μέγιστο μήκος 19 χιλιόμετρα και μέγιστο βάθος 58 μέτρα. Βρίσκεται σε κρυπτοβύθισμα, αφού το βαθύτερο τμήμα της λιμναίας λεκάνης της βρίσκεται κάτω από τη μέση στάθμη της επιφάνειας της θάλασσας. Η περιοχή από την οποία συλλέγει τα νερά της έχει έκταση 215 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Τα οικοσυστήματα της Τριχωνίδας βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση με τα γειτονικά οικοσυστήματα του Παναιτωλικού, του Αράκυνθου, των βουνών της Ναυπακτίας, του κάμπου του Αγρινίου, της Μακρυνείας και της λίμνης Λυσιμαχίας. Κάθε μεταβολή σε κάποιο από τα γειτονικά οικοσυστήματα, έχει επίδραση και στο οικοσύστημα της λίμνης.

Διατηρεί τον φυσικό και υδατικό της πλούτο και παρά τις πιέσεις που δέχεται (γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες, αστικά απόβλητα) κατορθώνει να αντεπεξέρχεται, επειδή ανανεώνει γρήγορα τα νερά της, τα οποία είναι σημαντικά σε όγκο, έχουν μεγάλη διαφάνεια, καλή οξυγόνωση και περιορισμένες συγκεντρώσεις θρεπτικών. Η λίμνη χαρακτηρίζεται ως ολιγοτροφική.

Με τα νερά της αρδεύονται περί τα 200.000 στρέμματα. Καλλιεργούνται κυρίως καπνά, εσπεριδοειδή, ελαιόδενδρα, μηδική. Έχει σημαντική ιχθυοπαραγωγή.

Παλαιότερα, γύρω από την Τριχωνίδα και τη Λυσιμαχία υπήρχαν πλούσια παραλίμνια δάση, τόσο πυκνά που ήταν δύσκολο να τα διαβεί κανείς. Αποτελούνταν από φράξους, ιπιές, πλατάνια, σκλήθρα, λεύκες, λυγαριές και πρόσφεραν καταφύγιο σε πολλά σπάνια είδη ζώων και πουλιών. Η περιοχή ήταν από παλιά τόπος κυνηγιού για τους ντόπιους, αλλά και περιηγητές, Έλληνες και ξένοι, είχαν κυνηγήσει εδώ

" Κατά τη διάρκεια της διαδρομής το ρίχναμε στο κυνήγι, καθώς περνούσαμε από πλούσια κυνηγοτόπια", γράφει ο Τούρκος περιηγητής Εβλία Τσελεμπί, που πέρασε από τις λίμνες τον 17ο αιώνα.

Μονή Μυρτιάς

Σπουδαίο κόσμημα της Μυρτιάς είναι το παλαιό μοναστήρι της. Χτισμένο στον 12ο αι. - καθώς μαρτυρεί το παλαιότερο στρώμα των τοιχογραφιών-είχε την εύνοια να αγιογραφηθεί στα 1491 από τον σπουδαίο αγιογράφο Ξένο Διγενή «Εκ Μορέως». Το έργο του έχει μεγάλη σημασία για την ιστορία της τέχνης. Στοιχεία της Παράδοσης, αλλά και των νέων τότε καλλιτεχνικών ροπών συνάπτονται σ' αυτό για να δώσουν έτσι ένα ακμαίο δείγμα θρησκευτικής ζωγραφικής λίγο μετά την Άλωση.

Στα 1539 ικανοί ζωγράφοι της Κρητικής Σχολής τοιχογραφούν το νέο καθολικό του.

Το μοναστήρι στην Μυρτιά είναι ένα έξοχο χτίσμα με θαυμάσιες αναλογίες. Η ανέγερση της αποδίδεται στην δραστήρια και νουνεχή Βασίλισσα Άννα Παλαιολογίνα την Καντακουζηνή (1296-1318).

Θέρμο – Αρχαίος Θέρμος

Χωμένο μέσα σε ένα καταπράσινο οροπέδιο βρίσκεται το Θέρμο. Ο Θέρμος ήταν στην αρχαιότητα το θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Σήμερα υπάρχει ο εκτεταμένος αρχαιολογικός του χώρος, όπου διακρίνονται τα ελλειψοειδή προϊστορικά του κτίσματα, οι ναοί του Θερμίου Απόλλωνος, του Λυσίου Απόλλωνος και της Αρτέμιδος, το Βουλευτήριο, η μακρά στοά και πλήθος από βάθρα αγαλμάτων. Τα αγάλματα κατέστρεψε ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος Ε' κατά τη γνωστή του επιδρομή (218 π.χ.). Στον αρχαιολογικό χώρο υπάρχει το Μουσείο με πολύ σημαντικά, επιγραφικά κ.ά. ευρήματα.

Στην κεντρική πλατεία της κωμόπολης βρίσκεται το κεφαλόβρυσο, το οποίο καλύπτεται από αιωνόβια πλατάνια που δημιουργούν μια όαση δροσιάς. Εδώ βρίσκεται και το άγαλμα του Δάσκαλου του Γένους Κοσμά του Αιτωλού.

Δύο χιλιόμετρα βόρεια του Θέρμου συναντά κανείς το χωριό Μεγαδέντρο, γενέτειρα Κοσμά του Αιτωλού (1714-1779) και Ευγένιου Αιτωλού «του Μεγαλοδρυϊτού» (1590-1682), μεγάλων μορφών και αγίων της Εκκλησίας. Για τη μελέτη των ιστορικών τεκμηρίων Κοσμά του Αιτωλού και Ευγένιου Αιτωλού λειτουργεί σήμερα στο Μεγαδέντρο «Κέντρο Ιστορικών και Λαογραφικών Μελετών».

Το μοναστήρι της *Αγίας Παρασκευής* είναι ένα πραγματικό ησυχαστήριο και το παλαιότερο της περιοχής. Βρίσκεται βορειοανατολικά του Θέρμου στο κέντρο ενός μικρού οροπεδίου ανάμεσα σε πανύψηλα βουνά και σε μικρή απόσταση από το συνοικισμό Μάνδρα. Η θέση του είναι προνομιακή και δεν εμποτεύεται εύκολα. Για το λόγο αυτό στους πριν αλλά και μετά την επανάσταση χρόνους υπήρξε πολιτικό και στρατιωτικό κέντρο της περιοχής.

Η ντόπια παράδοση τοποθετεί την ίδρυσή του στο 16ο αιώνα. Η παλαιότερη χρονολογική ένδειξη που υπάρχει είναι το 1771, όταν ζωγραφίστηκαν δυο χρονολογημένες εικόνες του τέμπλου: του Χριστού και του Προδρόμου.

Το καθολικό του ναού όπως χαρακτηριστικά αναγράφεται σε μια επιγραφή στην πρόσοψή του, ανακαινίστηκε το έτος 1831. Εδώ στα χρόνια της σκλαβιάς, λειτουργούσε, κατά την παράδοση, Κρυφό Σχολείο. Μοναδική στο είδος της είναι η κρύπτη του μοναστηριού κάτω από τη γη, ανάμεσα στα κυπαρίσσια όπου ο επισκέπτης σήμερα έχει την ευκαιρία να δει την αναπαράσταση των κέρινων ομοιωμάτων των μαθητών και του καλογεροδασκάλου. Στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής δίδαξε ο ιεροδάσκαλος Προκόπιος Γιαννέλος ο Αιτωλός από το Δρυμώνα (Μπερίκο), ο οποίος μάλιστα, σύμφωνα με την παράδοση υπήρξε και ο πρώτος δάσκαλος του Κοσμά του Αιτωλού.

Μονή Αγ. Παρασκευής: Κρυφό Σχολείο - Κέρινα ομοιώματα

Στην **Επαρχία Τριχωνίδας**, μπορεί κανείς να επισκεφτεί:

- ✓ Το Παπαστράτειο Αρχαιολογικό Μουσείο Αργινίου.

- ✓ Την Παπαστράτειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Αργινίου.

- ✓ Το Πάρκο Αργινίου

- ✓ Την **Γλυπτοθήκη Χρήστου Καπράλου**.
- ✓ Το **Λαογραφικό Μουσείο Αγρινίου**.
- ✓ Τον **Ιερό Ναό της Αγ. Τριάδας**, όπου υπάρχει το μνημείο των 120 πατριωτών που εκτελέστηκαν την Μεγάλη Παρασκευή του 1944 από τους Γερμανούς.
- ✓ Τον **Ιερό Ναό της Αγ. Τριάδας του Μαύρικα**, σε σχήμα ελεύθερου σταυρού, που είναι μισοβυθισμένος στο νερό και χρονολογείται τον 9ο – 10ο αιώνα.
- ✓ Στο δήμο Θεστιέων (Καινούργιο), υψώνεται ο **κώνος του Βλοχού** που αποτέλεσε την ακρόπολη των Θεστιέων στην αρχαιότητα.
- ✓ Το **κάστρο της Παραβόλας**, όπου σώζονται τα ερείπια του οχυρού του αρχαίου Βουκάτιου.

- ✓ Τις λίμνες **Τριχωνίδα και Λυσιμαχία**.

- ✓ Το **Μοναστήρι της Μυρτιάς** στο Θέρμο.
- ✓ Τον **αρχαίο Ναό του Θερμίου Απόλλωνος** στο Θέρμο.
- ✓ Το **Αρχαιολογικό Μουσείο Θέρμου**.

- ✓ Στο χωριό Μέγα Δένδρο το πατρικό σπίτι του Άγιου Κοσμά του Αιτωλού και το «Κέντρο Ιστορικών και Λαογραφικών Μελετών».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΙΤΩΛΙΑ

4.1 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ

Ο νομός έχει μικρή τουριστική ανάπτυξη. Οι επισκέπτες είναι κυρίως Έλληνες εκδρομείς, περαστικοί ή ντόπιοι. Η κίνηση είναι πάντα πιο έντονη το καλοκαίρι, αλλά δεν εμφανίζει τα φαινόμενα της συμφόρησης που βλέπουμε στις τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές στο δίμηνο Ιούλιο- Αύγουστο.

Τα ξενοδοχεία είναι μικρού και μεσαίου μεγέθους (από 26 έως 75 κλινών), τα περισσότερα ανήκουν σε μεσαίες κατηγορίες, και σε ποσοστό 75% συγκεντρώνονται στα αστικά κέντρα. Στην παραλιακή ζώνη Ναυπάκτου- Αντιρρίου και κυρίως στις ακτές του Ιουνίου, βρίσκει κανείς ενοικιαζόμενα δωμάτια και λίγα κάμπινγκ.

Στο νομό υπάρχουν επίσης τουριστικά πρακτορεία, γενικού και εσωτερικού τουρισμού, και καταστήματα που μπορούν να ικανοποιήσουν τις ανάγκες του τουρίστα.

Κατά τα άλλα, οι λοιπές τουριστικές εξυπηρετήσεις περιλαμβάνουν τη δυνατότητα αγκυροβολήσεις τουριστικών σκαφών στον Αστακό, Μεσολόγγι, Ναύπακτο, Μύτικα, Πάλαιρο, Βόνιτσα και Αμφιλοχία, λουτρικές εγκαταστάσεις για τους επισκέπτες στο Αιτωλικό, στην Τριχωνίδα και το Στράτο, ενώ στις παραλίες της Ναυπάκτου, του Αντιρρίου, του Αστακού, της Αμφιλοχίας, της Παλαίρου και του Μενιδίου μπορεί να ενοικιάσει κανείς κανό, θαλάσσια ποδήλατα και σανίδες για σερφινγκ.

Αν και η τουριστική υποδομή είναι ελλιπής, το πλούσιο πολιτιστικό και οικολογικό ενδιαφέρον της Αιτωλοακαρνανίας, σε συνδυασμό με το φυσικό της κάλλος, την καθιστά ιδιαίτερα κατάλληλη για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

4.2 ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΙΤΩΛΙΑ

Η περιοχή της Αιτωλίας αποτελεί έναν ιδανικό προορισμό για κάθε επισκέπτη που θέλει να γνωρίσει την πολιτισμική της ταυτότητα, να θαυμάσει την ομορφιά της φύσης της, να επισκεφτεί τα ιστορικά της μνημεία, τις εκκλησίες και τα μοναστήρια της καθώς και τα μουσεία και τα κάστρα που διαθέτει.

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο η περιοχή της Αιτωλίας έχει πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και κάθε επισκέπτης μπορεί να γοητευτεί από τα άγρια δάση της, τις πράσινες κοιλάδες, τα απόκρημνα φαράγγια, τους

χειμάρους, τις ήρεμες λίμνες και την άγρια ζωή κατ μήκος της Ε4 Ευρωπαϊκής διαδρομής.

Μπορεί η περιοχή της Αιτωλίας, όπως και ολόκληρος ο νομός της Αιτωλοακαρνανίας να έχει σχετικά μικρή τουριστική κίνηση, έχει όμως όλες τις προδιαγραφές για την ανάπτυξή του. Μέχρι τώρα, αξιοποιείται πλήρως μόνο η περιοχή της Ναυπάκτου που διαθέτει αξιόλογες τουριστικές μονάδες.

Αντίθετα, όμως και οι υπόλοιπες περιοχές της Αιτωλίας διαθέτουν αφθονία και ποικιλία φυσικών πόρων, οι οποίες δίνουν την δυνατότητα εκμετάλλευσης πολλών μορφών εναλλακτικού τουρισμού. Υπάρχει η δυνατότητα ανάδειξης και ανάπτυξης του θαλάσσιου, ιαματικού, χειμερινού, πολιτιστικού, θρησκευτικού και συνεδριακού τουρισμού καθώς και η δυνατότητα του αγροτουρισμού και του οικοτουρισμού.

Αν ληφθεί υπόψη, πως η εθνική ομάδα του θαλάσσιου σκι προπονείται στη λίμνη του Στράτου, ενώ ο Εύηνος ποταμός θεωρείται μια από τις καλύτερες περιοχές για ραφτιγκ στην χώρα, εύκολα μπορεί κανείς να συμπεράνει τι δυνατότητες υπάρχουν για την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων.

Παράλληλα με την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η οποία θα συμβάλει και στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, θα υπάρξει μια ζωηρή δραστηριοποίηση για την ανάπτυξη και την βελτίωση της σχετικής υποδομής.

Στην περιοχή της Αιτωλίας, ο επισκέπτης συναντά τις εξής κοινές εναλλακτικές μορφές τουρισμού με λιγότερο ή περισσότερο οργανωμένες παρεχόμενες δραστηριότητες:

Θρησκευτικός Τουρισμός

Όλες οι εκκλησίες και τα μοναστήρια που διαθέτουν οι τρεις επαρχίες της Αιτωλίας μπορούν να συνδεθούν με την δραστηριότητα που αφορούν τον θρησκευτικό τουρισμό.

Πολιτιστικός Τουρισμός

Από την αναφορά των παλαιότερων και νεότερων μνημείων και μουσείων σε ολόκληρο το νομό, φαίνεται η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής που ο κάθε επισκέπτης μπορεί να έρθει σε επαφή με την λαϊκή δεξιοτεχνία και φιλοσοφία.

Ιαματικός Τουρισμός

Όσον αφορά τον ιαματικό τουρισμό, θα ήθελα να αναφέρω ότι σε ολόκληρο το νομό λειτουργούν τα ακόλουθα ιαματικά λουτρά:

- Ιαματικά Λουτρά Τρύφου
- Ιαματικά Λουτρά Μουρσιάνου
- Ιαματικά Λουτρά Κρεμαστών
- Ιαματικά Λουτρά Στάχτης
- Ιαματικά Λουτρά Μυρτιάς.

Στην περιοχή της Αιτωλίας ανήκουν οι δυο τελευταίες ιαματικές πηγές, που με την αξιοποίησή τους μπορούν να αποτελέσουν ισχυρό πόλο έλξης πολλών τουριστών, κάθε ηλικίας.

Τα Λουτρά της Μυρτιάς με την ιδανική τοποθεσία τους μπορούν να συντελέσουν όχι μόνο στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού αλλά και σε πολλές τουριστικές δραστηριότητες όπως ο οικοτουρισμός, καθώς και στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Το ίδιο ισχύει και για τα Λουτρά της Στάχτης που μπορούν να συμβάλουν και στην ανάπτυξη άλλων μορφών τουρισμού όπως, ο αγροτουρισμός, ο γεωτουρισμός κ.ά.

Θαλάσσιος Τουρισμός

Ο θαλάσσιος τουρισμός βρίσκει κυρίως χώρα τις επαρχίες της Ναυπάκτου και στην περιοχή του Μεσολογγίου, με όλες τις δραστηριότητες που μπορεί να πραγματοποιήσει στις όμορφες παραλίες, όπως το κολύμπι στις καθαρές και κατά γαλανές θάλασσες, το θαλάσσιο σκι, το ψάρεμα και η προσέγγιση τουριστικών σκαφών.

Οικοτουρισμός

Μια σημαντική μορφή τουρισμού που μπορεί να προσφέρει η περιοχή της Αιτωλίας, είναι ο οικοτουρισμός. Η σπάνια και η μεγάλη ποικιλία της χλωρίδας και της πανίδας που διαθέτει η φύση της Αιτωλίας αποτελεί μια ενδιαφέρον πρόταση σε κάθε επισκέπτη.

Στην περιοχή της λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου και του Αιτωλικού έχουν καταγραφεί 23 τύποι οικοτόπων που περιλαμβάνονται στην οδηγία 92/43 της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η λίμνη Τριχωνίδα συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των προτεινόμενων περιοχών για ένταξη στο Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο Natura 2000. Γεγονός που αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική εξέλιξη για την περιοχή, δίνοντας την ευκαιρία και την δυνατότητα για την ανάπτυξη βιώσιμου και ποιοτικού τουρισμού στην περιοχή.

Αγροτουρισμός

Στην περιοχή της Αιτωλίας ο επισκέπτης θα βρει φιλόξενους και ευγενικούς οικοδεσπότες από τους οποίους μπορεί να μάθει πως γίνονται οι καλλιεργητικές εργασίες και η περιποίηση των ζώων μέσα σ' ένα βιολογικό αγρόκτημα, πώς να ζυμώνει ψωμί, πώς να φτιάχνει παραδοσιακά τοπικά προϊόντα (μαρμελάδες, τυρί, κρασί) και πολλά άλλα που θα τον φέρουν σε επαφή με τους ανθρώπους και την φύση.

Για τον επισκέπτη που θέλει να ξεφύγει ένα Σαββατοκύριακο από τον σύγχρονο τρόπο ζωής, τότε ο αυτόνομος οικισμός Ξένιος στην Κάτω Χώρα Ναυπακτίας, ο ξενώνας Ελατού στην Ελατού της ορεινής Ναυπακτίας, το Αλωνάκι, κ.ά. αποτελούν ιδανικό προορισμό που προσφέρουν απόλυτη χαλάρωση.

Γεωτουρισμός

Συνδέοντας δημιουργικά τη φύση της Αιτωλίας και την πολιτιστική της κληρονομιά, ο γεωτουρισμός στη περιοχή, δίνει στον επισκέπτη απάντηση στην αναζήτηση για εναλλακτικό τουρισμό.

Διασχίζοντας δασικούς δρόμους, πανέμορφα μονοπάτια και μέσα από πολλά παραδοσιακά χωριά κάτω από πανύψηλα δένδρα και τα πλατάνια πάνω από γέφυρες με τη δική τους ιστορία, ακολουθώντας τα ίχνη άγριων ζώων, μπορεί ο επισκέπτης να ανακαλύψει πολλά φυσικά γεωλογικά μνημεία και ασχοληθεί με πολλές δραστηριότητες.

Τουρισμός Περιπέτειας

Ο επισκέπτης στην περιοχή της Αιτωλίας μπορεί να απολαύσει διάφορα extreme sports, κυριαρχώντας το στοιχείο της περιπέτειας και του απρόβλεπτου.

Η ποικιλόμορφη βλάστηση, η εναλλαγή τοπίων, οι ορεινοί όγκοι, ο Αχελώος, ο Εύηνος και οι εύφορες κοιλάδες, δημιουργούν ένα μοναδικό σκηνικό για υπαίθριες δραστηριότητες.

Συγκεκριμένα ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει:

- *Rafting* στον Εύηνο ποταμό, μεταξύ της γέφυρας του Πόρου και της γέφυρας του Μπανιά, μια απολαυστική κατάβαση, από έμπειρους οδηγούς και πλήρη εξοπλισμό, σε πανέμορφα περάσματα.
- *Cayak* στον Εύηνο ποταμό.
- *Ποδήλατο βουνού* με ορειβατικό ποδήλατο 21 ταχυτήτων στην Ορεινή Ναυπακτία.
- *Ιππασία* στο Τρίκορφο Ναυπακτίας και σε άλλες παρθένες δασικές εκτάσεις.
- *Αναρρίχηση και Ορειβασία* στην επιβλητική Βαράσοβα. Ο καλύτερος τρόπος να αποκτήσει κανείς μια ολοκληρωμένη αίσθηση του ορεινού όγκου
- *Jeep Safari* στην Ορεινή Ναυπακτία, σε χωμάτινους δρόμους, διασχίζοντας τα ποτάμια και τα μικρά χωριουδάκια της περιοχής.
- *Parapente* (Αλεξίπτωτο Πλαγιάς) στην Αερολέσχη Αγρινίου.
- *Trekking* στην Ορεινή Ναυπακτία, στην Βαράσοβα, στο Φαράγγι της κλεισούρας. Έχει ανιχνευθεί και αποτυπωθεί ένα δίκτυο τεσσάρων πεζοπορικών διαδρομών που βασίζεται στον παλιό συνδετικό ιστό μονοπατιών ανάμεσα στα χωριά Άνω Χώρα, Κάτω Χώρα, Πόδος, Αμπελακιώτισσα και Κρυονέρια. Οι διαδρομές περνούν μέσα από δάση με έλατα, καστανιές και πλατάνια, ενώ η παραποτάμια βλάστηση εντυπωσιάζει.

4.3 Παραδείγματα οργανωμένων μορφών Εναλλακτικού Τουρισμού – Καταλύματα στη περιοχή της Αιτωλίας.

Οργανωμένες επιχειρήσεις- Εναλλακτικού Τουρισμού

Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά μερικά παραδείγματα οργανωμένων επιχειρήσεων και συλλόγων που προωθούν Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού, που μπορούν να αποτελέσουν πρότυπο ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε ολόκληρη την περιοχή της Αιτωλίας και από περισσότερες επιχειρήσεις.

Παράδειγμα 1^ο

ΑΕΡΟΛΕΣΧΗ ΑΓΡΙΝΙΟΥ

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 η φρενίτιδα που κυριεύει την Ευρώπη όλη λέγεται «parapente» το οποίο στα Γαλλικά σημαίνει Αλεξιπτωτο πλαιγιάς. Η εξάπλωσή του παίρνει τη μορφή παλιρροιακού κύματος που δεν αργεί να σαρώσει και την Ελλάδα.

Μέσα στις πρωτοπόρους λέσχες Πανελλαδικά η αερολέσχη Αγρινίου δεν άργησε να δημιουργήσει ένα πολύ δραστήριο τμήμα, με τη συνεχή και επιτυχημένη διοργάνωση αγώνων και συναντήσεων πρώτα στη θρυλική απογείωση της Παλαιοκαρυάς και τα τελευταία χρόνια στη παγκοσμίου επιπέδου απογείωση της Καλάνας στην επαρχία Βάλτου του νομού. Η αερολέσχη Αγρινίου, από τις παλαιότερες στον Ελλαδικό χώρο σύντομα καθιερώνεται μέσα από τις επιτυχίες της και τη δυναμική της πορεία στο αεράθλημα του **αλεξιπτώτου πλαιγιάς**.

Περιοχές Απογειώσεων:

- [Παλαιοκαρυά \(Τριχωνίδας\)](#)
- [Βλαχέρνα \(Αγρινίου\)](#)
- [Παραβόλα \(Τριχωνίδας\)](#)
- [Εμπεσός](#)
- [Μενίδι & Περναντί](#)

Οι παραπάνω περιοχές πτήσεων αποτελούν μια ολοκληρωμένη προπόνηση για τους αθλητές της αερολέσχης Αγρινίου αλλά και πολλές εναλλακτικές λύσεις για τους επισκέπτες και φίλους συναθλητές από Ελλάδα και εξωτερικό.

Αρκετές περιοχές στο νομό Αιτωλοακαρνανίας είναι υποψήφιος για μελλοντικές απογειώσεις αλεξιπτωτών πλαγιάς, αποδεικνύοντας τον φυσικό πλούτο του Νομού που στο μέλλον ίσως αποδειχθεί το «καλύτερο» προϊόν του τόπου.

Οι εκπαιδεύσεις στο τμήμα «parapente» της αερολέσχης Αγρινίου γίνονται από πτυχιούχους προπονητές της Ελληνικής αεραθλητικής ομοσπονδίας, εύκολα, γρήγορα και ασφαλέστατα όλο το χρόνο.

Επίσης η αερολέσχη διαθέτει **διθέσιο αλεξίπτωτο** πλαγιάς τόσο για τις ανάγκες της εκπαίδευσης όσο και για πτήσεις εθισμού για όσους το επιθυμούν.

Παράδειγμα 2^ο

EYHNOS CLUB

Για αυτούς που αγαπάνε τη φύση, τον ήλιο, το νερό, τη φυσική ζωή, τους περιπάτους σε ξεχασμένα μονοπάτια, το καλό φαγητό και τον ξεκούραστο ύπνο, ιδανικός προορισμός είναι το χωριό Πόρος, στην ορεινή Ναυπακτία, 24χλμ. από τη Ναύπακτο.

Κατά την επίσκεψη στο χωριό Πόρος μπορεί κανείς να ασχοληθεί με ράφτινγκ, καγιάκ, διαδρομές σε παλιά μονοπάτια και στις όχθες του ποταμού, καταρριχήσεις, ποδηλασία βουνού κ.λ.π.

Επίσης ο επισκέπτης μπορεί να γνωρίσει και να δοκιμάσει τα παραδοσιακά φαγητά μαγειρεμένα μόνο από βιολογικά προϊόντα της περιοχής στην ταβέρνα «Λυκόρμας» καθώς επίσης να διανυκτερεύσει στον ξενώνα «Ποταμόλιθος».

Παράδειγμα 3^ο

Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Αγρινίου

Ο Σύλλογος ιδρύθηκε στις 22 Σεπτεμβρίου 1986 και είναι Αθλητικό Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, υπαγόμενο στις διατάξεις του Αθλητικού Νόμου 2725/17-6-99 (ΦΕΚ 121Α/99).

Διοικείται από 9μελές Δ.Σ.

Δραστηριότητες:

Σκοπός του Συλλόγου είναι η καλλιέργεια και η διάδοση στην ευρύτερη περιοχή της ορειβάσις (πεζοπορία, αναβάσεις σε βουνά στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό) διασχίσεις φαραγγιών και ποταμών, αναρριχήσεις, ορειβατικό σκι, χιονοδρομία (αγωνιστική

και ορειβατική), σπηλαιολογία, λαογραφία, καγιάκ, ράφτινγκ, ορειβατική ποδηλασία, αγώνες δρόμων διάφορων αποστάσεων, διάσωση ανθρώπων ή και ζώων σε ατυχήματα στο βουνό, προστασία της φύσης και του περιβάλλοντος, προβολές, διαλέξεις, εκθέσεις, δημοσιεύσεις, εκπομπές και έκδοση του περιοδικού "Κατελάνος", σήμανση και συντήρηση ορειβατικών μονοπατιών στα βουνά της περιοχής, αρχείο με ημερολόγιο δραστηριοτήτων, φωτογραφικό υλικό και βιντεοταινίες, βιβλιοθήκη με βιβλία, περιοδικά και χάρτες για τα βουνά.

Διοργανώνει πάνω από 25 πεζοπορίες-αναβάσεις κάθε χρόνο, συμμετέχει στις Πανελλήνιες Ορειβατικές Συγκεντρώσεις της Περιφέρειας των Ορειβατικών Συλλόγων της Δυτικής Ελλάδας και Ηπείρου που λειτουργεί από 1/10/1995. Σήμερα έχει 200 ενεργά μέλη.

Διοργανώνει Σχολές Ορειβασίας και Αναρρίχησης για τα μέλη του καθώς και ορειβατικού σκι (πρώτη σχολή το 1995/96, δεύτερη το 1997/98 και η τρίτη προγραμματίζεται για το 2002).

Παράδειγμα 4^ο

Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Μεσολογγίου

Ο Σύλλογος ιδρύθηκε το 1988, υπάγεται στις διατάξεις του αθλητικού Νόμου 2725/99 (ΦΕΚ 121 Τ' Α) και διοικείται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο.

Δραστηριότητες:

Σκοπός του Συλλόγου είναι η καλλιέργεια και διάδοση στην περιφέρεια Μεσολογγίου της Ορειβασίας σε όλες της, τις μορφές και εκδηλώσεις (αναβάσεις στα βουνά, αλπινισμός, χειμερινή ορειβασία, αναρρίχηση, σπηλαιολογία, ορειβατικό σκι, καγιάκ, ποδήλατο βουνού, δρόμος μεγάλων αποστάσεων κ.λπ.) Επίσης των χειμερινών αθλημάτων (χιονοδρομία, σκι κ.λπ.) και η προσπάθεια για την προστασία της ορεινής φύσης (πανίδα και χλωρίδα γενικά) και στη διάνοιξη και σηματοδότηση μονοπατιών, αξιοποίηση πηγών, δενδροφυτεύσεις δασικών χώρων της περιοχής, διάδοση του φιλοδασικού πνεύματος, αρμονική συνεργασία με τις τοπικές δασικές υπηρεσίες και συμμετοχή σε προγράμματα ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού της περιοχής.

Συμμετέχει στις περιφερειακές συγκεντρώσεις των συλλόγων της Δυτικής Ελλάδας και Ηπείρου (ΣΟΣΔΕΗ) και στις πανελλήνιες συγκεντρώσεις των συλλόγων όλης της Ελλάδας. Τα μέλη του έχουν ανέβει στα περισσότερα βουνά της Ελλάδας. Έχει διανοίξει και σημάνει μονοπάτια στα βουνά Αράκυνθος και Βαράσοβα.

Ο Σύλλογος έχει τη χρήση ενός μικρού κτίσματος πυροφυλάκειο στην κορυφή Γρεβενό του Αράκυνθου, που το χρησιμοποιεί σαν καταφύγιο, όπου

μπορούν να κοιμηθούν 10 άτομα και να εξυπηρετηθούν 30 και είναι το μοναδικό που λειτουργεί σαν καταφύγιο στην Αιτωλοακαρνανία.

Παράδειγμα 5^ο

Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Θέρμου

Ένας σημαντικός μοχλός ανάπτυξης της περιοχής του Θέρμου είναι το Κ.Π.Ε. Θέρμου.

Η ιδέα, η ύπαρξη και η αναγκαιότητα λειτουργίας των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στηρίζεται στο γεγονός ότι η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση υλοποιείται έξω από το σχολείο.

Το Κ.Π.Ε. Θέρμου ιδρύθηκε από το ΥΠΕΠΘ με χρηματοδότηση από το Β' Κ.Π.Σ. και λειτουργεί από τον Οκτώβριο του 1999. Την τεχνική στήριξη και την οικονομική διαχείριση έχει ο δήμος Θέρμου.

Υποδομή-εξοπλισμός

Στην υποδομή του ΚΠΕ περιλαμβάνονται:

1. Το κτίριο των εργαστηρίων του ΚΠΕ στο Μεγαδέντρο, δίπλα από το σημείο που γεννήθηκε ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, με αίθουσες πολλαπλών χρήσεων, εργαστήριο χημείας, εργαστήριο Η/Υ, αίθουσα σεμιναρίων, χώρους εργασίας μαθητών, γραφεία κ.λ.π.

2. Ο ξενώνας, με κοιτώνες για 40 περίπου άτομα, χώρο πρωινού και βοηθητικούς χώρους.

Οι στόχοι του ΚΠΕ Θέρμου

- Η ευαισθητοποίηση των νέων ανθρώπων σε θέματα περιβαλλοντικής προβληματικής
- Η ανάπτυξη υπεύθυνης στάσης και συμμετοχικής συμπεριφοράς απέναντι στα περιβαλλοντικά προβλήματα
- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής
- Η βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής
- Η επιστημονική ενημέρωση και η προώθηση της έρευνας σε θέματα Π.Ε.
- Η επιμόρφωση εκπαιδευτικών και η κατάρτιση ενηλίκων
- Η ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας

Η παιδαγωγική ομάδα του ΚΠΕ αποτελείται από επτά (7) εκπαιδευτικούς

Δραστηριότητες

- Υλοποίηση προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης 1-6 ημερών για σχολεία Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης
- Δημιουργία δικτύων
- Παραγωγή εκπαιδευτικού ενημερωτικού εντύπου & οπτικοακουστικού υλικού
- Οργάνωση σεμιναρίων επιμόρφωσης εκπαιδευτικών
- Δημιουργία οδηγών πιλοτικών προγραμμάτων
- Συνεργασία με τοπικούς φορείς, περιβαλλοντικές οργανώσεις και πανεπιστήμια
- Ενημέρωση- πληροφόρηση της τοπικής κοινωνίας
- Οργάνωση συναντήσεων κατάρτισης ενηλίκων

Τα προγράμματα του ΚΠΕ Θέρμου

Λίμνη Τριχωνίδα

Στην λίμνη Τριχωνίδα τα παιδιά επισκέπτονται το πεδίο μελέτης δίπλα στο νερό, κάτω από θεόρατα πλατάνια, όπου έρχονται σε επαφή με την επιστημονική διαδικασία μέτρησης των χημικών δεικτών του νερού, αλλά και παίζοντας ομαδικά παιχνίδια. Μαθαίνουν να συνεργάζονται, να ερευνούν, να πειραματίζονται ακολουθώντας ένα περιβαλλοντικό μονοπάτι μέσα στη μοναδική παραλίμνια βλάστηση ως τους καταρράκτες της Μυρτιάς όπου τους περιμένει μια εικόνα ανεπανάληπτη: στην κορυφή του κατακόρυφου γκρεμού το εκκλησάκι της Παναγίας Ελεούσας και μπροστά τους, ένα συγκρότημα νερόμυλων που λειτουργούν εκεί από το 1771.

Εύηνος ποταμός

Στο ποτάμι, η εκπαίδευση γίνεται μέσα στο ποτάμι με δράση για το ποτάμι. Μέσα στο νερό ψάχνοντας για ευαίσθητους βενθικούς μικροοργανισμούς για να αποδείξουμε την καθαρότητα των νερών. Με πεζοπορία δίπλα στην κοίτη του ποταμού, με παιχνίδια μέσα και έξω από το νερό, με πέρασμα πάνω από παλιές γέφυρες κάθε τύπου. Εδώ η γνώση μετατρέπεται σε δράση, με βάση τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης για το ποτάμι.

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του ΚΠΕ Θέρμου

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2000-ΜΑΡΤΙΟΣ 2004

ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ			
Σχολεία	Αριθμός σχολείων	Αριθμός μαθητών	Αριθ. εκπαιδευτικών
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	97	2833	457
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	175	4938	343
Σύνολο	272	7771	800

ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΕΞΙ(6) ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΑ (ΤΡΙΗΜΕΡΑ)
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ	
ΒΑΘΜΙΔΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	Αριθμός εκπαιδευτικών
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	241
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	262
Σύνολο	503

Καταλύματα

Στην περιοχή της Αιτωλίας, τόσο στις πόλεις όσο και στα χωριά υπάρχουν πολλά και αξιόλογα καταλύματα για την διαμονή των επισκεπτών. Τα καταλύματα της περιοχής διαθέτουν καλή υποδομή, σπιλ και ποιότητα και πολλά από αυτά ανταποκρίνονται πλήρως στις απαιτήσεις των επισκεπτών. Μερικά από αυτά, είναι:

Περιβαλλοντικός σταθμός της Κλείσοβας.

Ο Περιβαλλοντικός Σταθμός Κλείσοβας είναι ένα υπαίθριο κατάλυμα για επιστήμονες ερευνητές που ενδιαφέρονται να μελετήσουν το οικοσύστημα της περιοχής.

Η υποδομή του Σταθμού συνιστάται στα εξής:

- 4 κρεβάτια
- 1 πάγκο εργασίας
- ντουλάπι ρούχων
- ντουλάπι κλινοσκεπασμάτων
- ντουλάπι ειδών πρώτης ανάγκης
- νιπτήρας
- φυγείο
- φωτισμό αερίου
- εστία αερίου

Ο Σταθμός λειτουργείται από επιτροπή που αποτελούν το Δημοτικό Συμβούλιο και απλοί πολίτες.

Οι ενδιαφερόμενοι να χρησιμοποιήσουν το Σταθμό πρέπει να απευθύνονται στο Δήμο της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου.

ΤΟ ΚΑΝΝΑΒΕΙΚΟ

Ο χαρακτηρισμένος ως διατηρητέο μνημείο, παραδοσιακός ξενώνας ΚΑΝΝΑΒΕΪΚΟ, βρίσκεται στην Άνω Χώρα Ναυπακτίας. Εδώ διέμενε η οικογένεια των Κανναβαίων, από τις σημαντικότερες του Βυζαντίου και στεγάστηκαν το σχολαρχείο, το Ειρηνοδικείο και ο Αστυνομικός Σταθμός. Με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού το 1997 χαρακτηρίστηκε

«ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, διότι αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα λαϊκού πολιτισμού, σημαντικό για τη μελέτη της Αρχιτεκτονικής».

Το 1999 άρχισαν οι εργασίες αναπαλαιώσης και από τις 30 Σεπτεμβρίου του 2001 λειτουργεί σαν παραδοσιακός ξενώνας.

Διαθέτει 8 επιπλωμένα διαμερίσματα, με αυτόνομη θέρμανση, λειτουργικό τζάκι, πολυκούζινο και μπάνιο στο κάθε ένα από αυτά.

Στον όμορφα διακοσμημένο χώρο υποδοχής σερβίρετε πρωινό/καφέ/ποτό, ενώ παλιές οικογενειακές φωτογραφίες κοσμούν το διάδρομο.

Οι επισκέπτες μπορούν να περπατήσουν στο δάσος που περιτριγυρίζει τον ξενώνα και να θαυμάσει τα επιβλητικά έλατα, τις πανύψηλες καστανιές, τις αιωνόβιες βελανιδιές. Στην περιοχή έχει γίνει αξιοποίηση ενός δικτύου αρχαίων μονοπατιών, που ξεκινούν από τον κεντρικό δρόμο του χωριού, όπου υπάρχουν πινακίδες με χάρτες.

Βασικά στοιχεία

- Τιμές από: 80 €
- Σύνολο δωματίων με λουτρό: 7
- Χαρακτηρισμένο παραδοσιακό ή και διατηρητέο κτίσμα

Χαρακτηριστικά

- Έτος έναρξης λειτουργίας: 2001
- Σύνολο κλινών: 14
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 7
- Τοποθεσία εντός οικισμού
- Υψόμετρο: 1100
- Δυνατότητα κράτησης μέσω διαδικτύου
- Πληρωμή με πιστωτική κάρτα
- Επιτρέπονται κατοικίδια
- Τζάκι στο δωμάτιο
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο
- Καθιστικό με τηλεόραση

VILLAGE INN

Σε απόσταση 50 χλμ περίπου από την Ναύπακτο βρίσκεται το πανέμορφο χωριό Άνω Χώρα Ναυπακτίας, περιτριγυρισμένο από πανύψηλα έλατα. Στην τοποθεσία αυτή βρίσκεται και ο παραδοσιακός νεόκτιστος ξενώνας VILLAGE INN. Τα δωμάτια είναι φτιαγμένα από ξύλο και πέτρα και το καθένα έχει τον προσωπικό του χαρακτήρα, επίσης έχουν σιδερένια κρεβάτια και είναι ευρύχωρα. Ο ξενώνας διαθέτει και ένα ευρύχωρο καθιστικό όπου μπορεί κανείς να απολαύσει το πρωινό του δίπλα στο τζάκι ή το ποτό του το βράδυ σε ένα ευχάριστο και ζεστό περιβάλλον.

Βασικά στοιχεία

- Τιμές από: 50 €
- Σύνολο δωματίων με λουτρό: 8

Χαρακτηριστικά

- Έτος έναρξης λειτουργίας: 2001
- Σύνολο κλινών: 16
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 8
- Τοποθεσία εντός οικισμού
- Υψόμετρο: 1100
- Δυνατότητα κράτησης μέσω πρακτορείου
- Τζάκι στο δωμάτιο
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο
- Καθιστικό με τηλεόραση

Η ΕΛΑΤΟΥ

Στο γραφικό χωριό Ελατού στην πλαγιά ενός βουνού καλυμμένου από έλατα, σε υψόμετρο 1050 μέτρων βρίσκεται το ξενοδοχείο ΕΛΑΤΟΥ. Χτίστηκε το 1980 και αρχικά λειτούργησε ως δημοτική επιχείρηση. Διαθέτει άνετα, ευάερα και ευήλια δωμάτια με μοναδική θέα στα καταπράσινα βουνά της ορεινής Ναυπακτίας.

Βασικά στοιχεία

- Σύνολο δωματίων με λουτρό: 16
- Πρόσβαση από ΑΜΕΑ

Χαρακτηριστικά

- Έτος έναρξης λειτουργίας: 2004
- Σύνολο κλινών: 30
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 16
- Τοποθεσία εντός οικισμού
- Υψόμετρο: 1050
- Δυνατότητα κράτησης μέσω πρακτορείου
- Επιτρέπονται κατοικίδια
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο
- Καθιστικό με τηλεόραση

Η Ελατού προσφέρει αρκετές υπηρεσίες, στα δωμάτια υπάρχει τηλεόραση και τηλέφωνο, ενώ ακόμη διαθέτει πρωινό, θέρμανση, χώρο στάθμευσης καθώς και ειδικές εγκαταστάσεις για τα παιδιά.

ΞΕΝΙΟΣ

Σε ένα μικρό χωριό στο κέντρο της ορεινής Ναυπακτίας, την Κάτω Χώρα, εκεί όπου η ομορφιά της φύσης αγγίζει την τελειότητα, βρίσκεται το συγκρότημα ξύλινων κατοικιών ΞΕΝΙΟΣ. Είναι όλες κατασκευασμένες από ξύλο και διαθέτουν όλες τις

σύγχρονες ανέσεις. Ο πέτρινος κοινόχρηστος χώρος, με την παραδοσιακή διακόσμηση, τα μεγάλα παράθυρα και τις βεράντες χαρίζουν άπλετη θέα στις κορυφογραμμές της Πίνδου. Στην ευρύτερη περιοχή ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να κάνει ορεινή ποδηλασία, πεζοπορία και άλλες δραστηριότητες που τον φέρουν πιο κοντά στην φύση και τις ομορφιές της.

Χαρακτηριστικά

- Έτος έναρξης λειτουργίας: 1991
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 7
- Τοποθεσία εντός οικισμού
- Υψόμετρο: 900
- Δυνατότητα κράτησης μέσω διαδικτύου
- Πληρωμή με πιστωτική κάρτα
- Τζάκι στο δωμάτιο
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο
- Καθιστικό με τηλεόραση

Ο Ξένιος προσφέρει αρκετές επίσης, υπηρεσίες όπως πρωινό, χρήση της κουζίνας, και χώρο στάθμευσης καθώς και ενοικιάσεις ποδηλάτων. Όπως επίσης και στα δωμάτια υπάρχει θέρμανση, τηλεόραση και τηλέφωνο.

ΤΟ ΑΛΩΝΑΚΙ

Στον Πλάτανο της ορεινής Ναυπακτίας, ένα πανέμορφο χωριό, βρίσκεται ο πέτρινος παραδοσιακός ξενώνας ΑΛΩΝΑΚΙ. Έχει θέα στο δάσος, με μοναδική ποικιλία δέντρων, όπου ζει την κάθε εποχή με την εναλλαγή των χρωμάτων και αρωμάτων της φύσης. Ο επισκέπτης δεν πρέπει να παραλείψει να επισκεφτεί τις φυσικές ομορφιές της περιοχής με τα ελατοδάση, τα ποτάμια και το υπέροχο τοπίο της λίμνης του Εύηνου.

Βασικά στοιχεία

- Τιμές από: 60 €
- Σύνολο δωματίων με λουτρό: 7
- Χαρακτηρισμένο παραδοσιακό ή και διατηρητέο κτίσμα

Χαρακτηριστικά

- Σύνολο κλινών: 17
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 4, Σύνολο τρίκλινων δωματίων: 2, Σύνολο τετράκλινων δωματίων: 1
- Τοποθεσία στο κέντρο του οικισμού
- Υψόμετρο: 875
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο
- Καθιστικό με τηλεόραση

ΤΟ ΧΑΝΙ

Το ΧΑΝΙ είναι ένας πολύ όμορφος ξενώνας στην περιοχή της Ναύπακτου. Τα δωμάτια έχουν απαλούς χρωματισμούς, είναι άνετα και έχουν μπαλκόνια με θέα στον ποταμό Εύηνο. Ο ξενώνας διαθέτει έναν όμορφο κοινόχρηστο χώρο, εστιατόριο, καφέ με πανοραμική θέα του ποταμού. Τα νόστιμα παραδοσιακά πιάτα και τα γλυκά που διαθέτει το εστιατόριο είναι φτιαγμένα από την ιδιοκτήτρια.

Βασικά στοιχεία

- Τιμές από: 50 €
- Σύνολο δωματίων με λουτρό: 6

Χαρακτηριστικά

- Έτος έναρξης λειτουργίας: 1998
- Σύνολο κλινών: 18
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 6
- Τοποθεσία στο κέντρο του οικισμού
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο
- Καθιστικό με τηλεόραση

ΦΑΡΜΑ ΜΙΧΟΥ

Τα δωμάτια της ΦΑΡΜΑΣ ΜΙΧΟΥ είναι χτισμένα στη Λάλικα Ορεινής Ναυπακτίας, στο ανέβασμα από Ναύπακτο προς Άνω Χώρα. Τα δωμάτια διαθέτουν σιδερένια κρεβάτια, είναι ευρύχωρα, άνετα, με καλόγουστη διακόσμηση και τζάκι. Σερβίρεται πρωινό με τοπικά προϊόντα, ενώ τον καφέ του ο επισκέπτης μπορεί να τον ψήσει μόνος του στο τζάκι.

Η διακόσμηση του "εστιατορίου" είναι επηρεασμένη από τον Ινδιάνικο πολιτισμό και σίγουρα δίνει μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα και διάθεση στον επισκέπτη.

Η διαμονή στη Λάλικα προσφέρει μοναδικές εμπειρίες, και τη δυνατότητα οι επισκέπτες να έρθουν σε επαφή με τη φύση συντροφιά με το Φόντα που είναι διατεθειμένος να ξεναγεί τους επισκέπτες στην περιοχή, και να εξηγήει πολλά που αφορούν τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής.

Βασικά στοιχεία

- Τιμές από: 75 €
- Σύνολο δωματίων με λουτρό: 5

Χαρακτηριστικά

- Έτος έναρξης λειτουργίας: 2002
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 5

- Τοποθεσία εντός οικισμού
- Υψόμετρο: 1524
- Επιτρέπονται κατοικίδια
- Τζάκι στο δωμάτιο
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο

ΘΕΡΜΙΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝ

Στο λόφο Πανόραμα του Θέρμου Τριχωνίδας βρίσκεται το νεόχτιστο ξενοδοχείο ΘΕΡΜΙΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝ. Διαθέτει σαλόνι με τζάκι, όπου εκεί σερβίρεται και το πλούσιο πρωινό, εστιατόριο με ντόπια παραδοσιακή κουζίνα, παιδική χαρά, πισίνα εξωτερική και άνετο πάρκινγκ.

Για τους λάτρης της φύσης, του κυνηγιού, της ορειβασίας, των extreme sports rafting & kayak ή ακόμα και των απλών περιπάτων μέσα στα δάση, τότε σίγουρα αυτός είναι ο κατάλληλος προορισμός.

Βασικά στοιχεία

- Τιμές από: 40 €
- Σύνολο δωματίων με λουτρό: 10
- Πρόσβαση από ΑΜΕΑ

Χαρακτηριστικά

- Σύνολο κλινών: 20
- Σύνολο δίκλινων δωματίων: 10
- Τοποθεσία εκτός οικισμού
- Δυνατότητα κράτησης μέσω διαδικτύου
- Πληρωμή με πιστωτική κάρτα
- Τζάκι στο δωμάτιο
- Τζάκι σε κοινόχρηστο χώρο
- Καθιστικό με τηλεόραση

ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΙΤ/ΝΙΑΣ

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ					CAMPINGS		
ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ					ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ		
ΕΤΟΣ 2004					ΕΤΟΣ 2004		
ΗΜΕΔΑ ΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑ ΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΛΙΝΕΣ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓ.	ΠΛΗΡΟ ΤΗΤΑ %	ΗΜΕΔΑ ΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑ ΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
236.345	62.581	298.926	2646	36,50%	15.563	990	16553
ΕΤΟΣ 2005					ΕΤΟΣ 2005		
ΗΜΕΔΑ ΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑ ΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΚΛΙΝΕΣ ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓ.	ΠΛΗΡΟ ΤΗΤΑ %	ΗΜΕΔΑ ΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑ ΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
228.327	51592	279.919	2978	35%	11348	1359	12707

www.statistics.gr

4.4 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ – ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.

Η αναπτυξιακή στρατηγική για την περιοχή μελέτης στηρίζεται στην αντίληψη ότι τα γεωγραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής, σε συνδυασμό με τους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους, τη φυσική κληρονομιά και την πολιτιστική παράδοση, προδιαγράφουν τις κατευθύνσεις που μπορεί να ακολουθήσει η περιοχή για την ανάπτυξή της.

Παρακάτω παρουσιάζονται στοιχεία των δράσεων από το ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδος, της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER+, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, του INTEREGIII, των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (ΟΠΑΑΧ), και συγκεκριμένα αναφέρονται μέτρα και δράσεις που αποσκοπούν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

4.4.1 Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+.

Μετά την επιτυχημένη πορεία της LEADER I & II που υλοποιήθηκε στα κράτη μέλη της Ε.Ε την περίοδο (1992-2001) ακολουθεί η νέα πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης η LEADER +, η οποία παρόλο που διατηρεί το περιεχόμενο και την φιλοσοφία των προηγούμενων προγραμμάτων επιδιώκει κάτι επιπλέον προκειμένου να επιτευχθεί η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των κατοίκων της και να ενισχυθεί η εξωστρέφεια της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας.

Επιδίωξη της Πρωτοβουλίας LEADER + είναι, η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών, η αξιοποίηση των φυσικών, ανθρώπινων και οικονομικών πόρων και η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι κάτοικοι της υπαίθρου ενισχύονται με ποσοστά από 55-75%.

- ο για την δημιουργία μικρών βιώσιμων επιχειρήσεων, στον τομέα του τουρισμού της μεταποίησης των τοπικών προϊόντων και της βιοτεχνίας
- ο για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών
- ο για δράσεις προστασίας και ανάδειξης φυσικών και πολιτιστικών πόρων και
- ο δικτυώσεις μέσω συνεργασιών

Το πρόγραμμα LEADER + της χώρας μας διαρθρώνεται σε δύο γενικούς αναπτυξιακούς στόχους:

A) Ολοκληρωμένη, υψηλής ποιότητας, αειφόρος ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω πιλοτικών εφαρμογών.

B) Ενίσχυση της προσπάθειας για άρση της απομόνωσης των περιοχών σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής

Φορέας που διαχειρίζεται και υλοποιεί το πρόγραμμα είναι η Αναπτυξιακή εταιρεία «ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ Α.Ε» και «Αιτωλική Αναπτυξιακή»

Η «ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ Α.Ε.» είναι ένας τοπικός φορέας που συσπειρώνει συλλογικούς φορείς του ευρύτερου Δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα. Μέτοχοί της είναι οι Δήμοι Αγρινίου, Προυσού, Θέρμου, Ινάχου, Αρακύνθου, Μακρυνείας, Παναιτωλικού, Θεσπιών, Νεαπολής, Παραβόλας, Παρακαμπυλίων, Αγγελοκάστρου, Καρπενησίου, η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Αγρινίου, η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ξηρομέρου, η Ένωση Δασικών Συνεταιρισμών Ευρυτανίας, η Αναπτυξιακή Αιτωλοακαρνανίας Α.Ε., η Ευρυτανία Α.Ε, και το Επιμελητήριο Αιτωλοακαρνανίας.

Την 11/7/2003 υπογράφηκε η σύμβαση μεταξύ της ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ Α.Ε. και του Υπουργείου Γεωργίας για την υλοποίηση του Τοπικού Προγράμματος LEADER+ με περιοχή εφαρμογής τις ορεινές περιοχές των Ν. Αιτωλνίας και Ευρυτανίας.

Χρηματοδοτικά στοιχεία του προγράμματος:

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΠΟΣΟ
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ	7.666.985,00
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	4.800.000,00
ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	3.338.832,00
ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ (ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ)	1.1461.168,00
ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	2.866.985,00

Θέμα συσπείρωσης του προγράμματος:

Δράσεις ανάδειξης των περιβαλλοντικών αγαθών (με έμφαση στους υδάτινους πόρους), πολιτισμικών αγαθών, προώθησης επιχειρηματικής δραστηριότητας και τοπικών προϊόντων με αρχές ποιότητας και καινοτομίας.

Στόχοι του προγράμματος:

- Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της περιοχής μέσω εφαρμογής ολοκληρωμένων παρεμβάσεων που θα αμβλύνουν τα μειονεκτήματα και θα μειώνουν τις ανισότητες στην ποιοτική ζωή μεταξύ των ορεινών και ημιορεινών περιοχών.
- Η ανάπτυξη ενός βιώσιμου κοινωνικού ιστού μέσω της άρσης της απομόνωσης σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.

Στην «Αιτωλική Αναπτυξιακή» για την εφαρμογή του τοπικού προγράμματος υπεγράφη η από 19/06/2003 σύμβαση μεταξύ του Υπουργείου Γεωργίας – Ειδική Γραμματεία Γ΄ ΚΠΣ και της Ο.Τ.Δ. Μέτοχοι της είναι οι Δήμοι Αντιρρίου, Αποδοτίας, Βαρδουσίων, Δομνίστας, Ευπάλιου, Ιεράς πόλης του Μεσολογγίου, Ναυπάκτου, Πλατάνου, Πυλλήνης, Χαλκείας.

Χρηματοδοτικά στοιχεία του προγράμματος:

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΠΟΣΟ
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ	7.674.151,00
ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	5.200.000,00
ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	3.570.943,00
ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ (ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ)	1.629.057,00
ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	2.474.151,00

Θέμα συσπείρωσης του προγράμματος:

Η ανάδειξη της ταυτότητας της περιοχής, μέσα από την αξιοποίηση των πολιτιστικών και περιβαλλοντικών στοιχείων καθώς και των φυσικών πόρων, με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και την ενδυνάμωση των διακλαδικών και διατομεακών σχέσεων της τοπικής κοινωνίας.

Στόχοι του προγράμματος:

- Η ανάδειξη της ταυτότητας της περιοχής
- Η αξιοποίηση των πολιτιστικών περιβαλλοντικών και φυσικών πόρων
- Η προσέλκυση επισκεπτών.

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ:

ΜΕΤΡΟ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ	ΔΗΜΟ-ΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	ΙΔΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΕΩΝ 1.2.1: ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ					
1.2.1.3. Ανάπτυξη αγροτουρισμού (επισκέψιμα αγροκτήματα)					
1.2.1.3	440.000,00	242.000,00	154.000,00	88.000,00	198.000,00
1.2.1.4. Εναλλακτικές και ειδικές μορφές τουρισμού					
1.2.1.4.	529.358,22	291.147,02	185.275,38	105.871,64	238.211,20
Σύνολο κατηγορίας πράξεων 1.2.1					
1.2.1	969.358,22	533.147,02	339.275,38	193.871,64	436.211,20

A/A	ΟΝΟΜΑΤ/ΜΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΕΩΝ 1.2.1 ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ				
1	Δ. ΛΑΜΑΡΗΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.	Ίδρυση τουριστικής μονάδας , ξενοδοχείου κλασσικού τύπου, 3 αστέρων , με χώρο εστίασης	ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΒΛΟΧΟΥ Δ. ΘΕΣΤΙΕΩΝ ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	499.649 €
2	ΡΑΠΤΗ-ΔΟΣΚΑ ΜΑΡΙΑ	Ίδρυση μονάδας επισκέψιμου αγροκτήματος	ΚΑΣΤΡΑΚΙ Ν.ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	546.075€
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΕΩΝ 1.2.2 ΜΙΚΡΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΤΟΜΕΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ				
3	ΜΥΛΩΝΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ	Ίδρυση μονάδας επεξεργασίας-τυποποίησης αλατιού.	Κ.ΜΑΚΡΥΝΟΥΣ Δ.ΜΑΚΡΥΝΙΑΣ ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	440.000€
4	ΨΑΡΡΑ ΑΒΕΕ	Ίδρυση μονάδας ελαιοτριβείου και τυποποίηση ελαιολάδου.	Κ.ΜΑΚΡΥΝΟΥΣ Δ.ΜΑΚΡΥΝΙΑΣ ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	434.000€
5	ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΒΕΕ	Ποιοτικός εκσυγχρονισμός τυροκομικής μονάδας	ΚΑΜΑΡΟΥΛΑ Δ.ΑΓΡΙΝΙΟΥ ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	507.080€
6	ΠΑΤΣΕΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	Ίδρυση εκτροφείου θηραμάτων	ΚΑΣΤΡΑΚΙ Δ.ΣΤΡ ΑΤΟΥ ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	287.000€
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΕΩΝ 1.4.1 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ , ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ				
7	ΕΟΣ ΑΓΡΙΝΙΟΥ	Βελτίωση ορεινού καταφυγίου όρους Παναιτωλικού.	ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ Δ.ΠΑΡΑΒΟΛΑΣ ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	167.000€

Δ. Λάμαρης και ΣΙΑ Ο.Ε.

«Ίδρυση τουριστικής μονάδας ξενοδοχείου κλασσικού τύπου 3 αστέρων με χώρο εστίασης» .

Εγκεκριμένος προϋπολογισμός : 499.649 €

Επιλέξιμος προϋπολογισμός : 440.000 €

Η εταιρεία επενδυτής έχει υπογράψει σύμβαση στις 8/09/04.

Μέχρι σήμερα έχει υλοποιηθεί φυσικό αντικείμενο (κτιριακές εγκαταστάσεις) που αντιστοιχεί στο 11% του συνολικού προϋπολογισμού και πιστοποιήθηκε στο 2005 Δ.Δ :26.832,92 €

Μαρία Δόσικα-Ράππη

«Επισκέψιμο Αγρόκτημα με υποδομή διανυκτέρευσης και καθετοποίησης της παραγωγής του Αγροκτήματος»

Εγκεκριμένος προϋπολογισμός : 546.075€

Επιλέξιμος προϋπολογισμός : 440.000€

Η επενδύτρια έχει υπογράψει σύμβαση στις 25/08/04.

Μέχρι σήμερα έχει υλοποιηθεί φυσικό αντικείμενο (κτιριακές εγκαταστάσεις, π. χώρος-υποδομές) που αντιστοιχεί στο 55% του συνολικού προϋπολογισμού Πιστοποιήθηκε συνολική Δ.Δ.: 132.766,14€ που κατανέμεται ως εξής:

2005, Δ.Δ.: 120.895,40€

Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Αγρινίου

«Βελτίωση ορεινού καταφυγίου όρους Παναιτωλικού».

Εγκεκριμένος προϋπολογισμός : 167.000 €

Επιλέξιμος προϋπολογισμός : 167.000 €

Ο φορέας έχει υπογράψει σύμβαση στις 16/12/2003.

Το φυσικό αντικείμενο του έργου (κτιριακά , π. χώροι, εξοπλισμός), ολοκληρώθηκε μέχρι 31/12/2004.

Πιστοποιήθηκε το σύνολο της Δ.Δ. : 167.000 €.

4.4.2 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα».

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Ανταγωνιστικότητα" (ΕΠΑΝ) του Υπουργείου Ανάπτυξης εντάσσεται στο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Γ' ΚΠΣ) 2000-2006 και περιλαμβάνει μια δέσμη δράσεων και ενισχύσεων που έχουν ως στρατηγικό στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και την επίτευξη της κοινωνικής και οικονομικής σύγκλισης της χώρας μας με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αρθρώνεται σε **9 άξονες** προτεραιότητας και **42 μέτρα** στα οποία εντάσσονται δράσεις που στοχεύουν στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε τομείς όπως οι νέες τεχνολογίες, η απελευθερωμένη αγορά ενέργειας, το περιβάλλον, ο τουρισμός, σε ειδικές κατηγορίες πληθυσμού όπως οι νέοι, οι γυναίκες και τα άτομα με ειδικές ανάγκες, αλλά και η χρηματοδότηση δράσεων εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων και ιδιαίτερα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη μεταποίηση, στον τουρισμό και στις υπηρεσίες.

Επίσης προωθεί έργα αναβάθμισης των βιομηχανικών περιοχών, του εθνικού συστήματος ποιότητας, των ενεργειακών υποδομών και των περιφερειακών δομών πληροφόρησης, εκπαίδευσης, διαχείρισης και υποστήριξης των επιχειρήσεων.

Δράση 2.1.3. «Οικονομικά Κίνητρα για την ενίσχυση μεμονωμένων ιδιωτικών ενεργειακών επενδύσεων»

Στόχος της συγκεκριμένης δράσης ήταν η εισαγωγή συστημάτων εξοικονόμησης ενέργειας, η υποκατάσταση καυσίμων και η εφαρμογή τεχνικών Α.Π.Ε.

Είναι η Δράση που παρουσιάζει την μεγαλύτερη δέσμευση χρημάτων προς ενίσχυση σε απόλυτους αριθμούς στην Περιφέρεια.

2.1.3. « Οικονομικά Κίνητρα για την ενίσχυση μεμονωμένων ιδιωτικών ενεργειακών επενδύσεων»				
Ν.ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	Α' ΚΥΚΛΟΣ		Β' ΚΥΚΛΟΣ	
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
ΥΠΟΒΟΛΕΣ	5	15.327.868,00	2	2.592.000,00
ΕΓΚΡΙΣΕΙΣ	2	7.751.988,00	2	1.502.000,00

Δράση 2.2.2. «Ποιοτικός εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων, κάμπινγκ και ενοικιαζομένων επιπλωμένων δωματίων και διαμερισμάτων που δεν υπάγονται στον Ν2601/98.»

Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που στοχεύει στην ενίσχυση και εκσυγχρονισμό τουριστικών καταλυμάτων και γενικά επιχειρήσεων του τουριστικού τομέα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είναι συνεχώς ανοιχτό έως τον Ιούνιο του 2006. Ο Στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας έχουν εγκριθεί συνολικά 48 επενδυτικά σχέδια, ύψους 1.557.690,41€.

2.2.2. «Ποιοτικός εκσυγχρονισμός ξενοδοχείων, κάμπινγκ και ενοικιαζομένων επιπλωμένων δωματίων και διαμερισμάτων που δεν εντάσσονται στον Ν2601/98.»				
Ν.ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	ΥΠΟΒΟΛΕΣ		ΕΓΚΡΙΣΕΙΣ	
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
	14	689.341,87	13	444.781,1

4.4.3 Π.Ε.Π. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 2000-2006

Μέτρο 2.2. «Στήριξη Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», θεματική ενότητα «Τουρισμός»

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αφορά ενισχύσεις για υφιστάμενες τουριστικές επιχειρήσεις όπου δραστηριοποιούνται εντός των ορίων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.

Φορείς Υποστήριξης στο συγκεκριμένο μέτρο είναι οι Τραπεζικοί Οργανισμοί. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου μέτρου έως και 31/12/2004.

Στο δεύτερο κύκλο του προγράμματος υπάρχει αυξητική συμμετοχή των τουριστικών επιχειρήσεων. Συνολικά στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και

στους δύο κύκλους του προγράμματος εγκρίθηκαν 31 επενδυτικά σχέδια, ύψους, όπου το 40% αυτού είναι δημόσια χρηματοδότηση.

«ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ»				
Ν. ΑΙΤ/ΝΙΑΣ	Α' ΚΥΚΛΟΣ		Β' ΚΥΚΛΟΣ	
	ΕΓΚΡΙΣΕΙΣ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ	ΕΓΚΡΙΣΕΙΣ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ
	2	342.178,00	7	1.476.995,72

4.4.4 Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ορεινών Όγκων Ναυπακτίας.

Στα πλαίσια του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Δυτικής Ελλάδος, υλοποιείται το ΠΕΠ Ορεινής Ναυπακτίας, η συνολική εγκεκριμένη Δημόσια Δαπάνη του Προγράμματος ανέρχεται σε 6.215.000,0€.

Φορέας υπεύθυνος για την διαχείριση του Προγράμματος είναι η Διαχειριστική Αρχή της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος, ενώ φορέας υλοποίησης (Δομής Στήριξης) του προγράμματος είναι το ΚΤΑΔΑ Α.Ε. (Κέντρο Τοπικής Ανάπτυξης Δυτικής Αχαΐας), μέσω του οποίου λειτουργούν τρεις ΑΝΤΕΝΕΣ στην περιφέρεια μια ανά Νομό. Για το ΠΕΠ Ορεινής Ναυπακτίας η Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε. διατηρεί γραφείο ΑΝΤΕΝΑΣ στο Νομό.

Η περιοχή εφαρμογής του προγράμματος Ορεινής Ναυπακτίας είναι τα ορεινά Δημοτικά Διαμερίσματα των Δήμων Αποδοτίας, Ναυπάκτου, Πλατάνου και Πυλίνης.

Πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα του οποίου το μεγαλύτερο τμήμα του προϋπολογισμού θα απορροφηθεί για υλοποίηση Δημόσιων έργων με κύριους αποδέκτες ΟΤΑ, συλλογικούς φορείς της περιοχής και την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Τα Δημόσια έργα περιλαμβάνουν δράσεις όπως:

- η βελτίωση αγροτικής οδοποιίας,
- επαρχιακού οδικού δικτύου και δασικών δρόμων,
- υποδομές ύδρευσης αποχέτευσης,
- υγείας και πρόνοιας,
- αναβάθμιση των οικιστικών κέντρων και η ανάδειξη του παραδοσιακού χαρακτήρα των οικισμών,
- η αποκατάσταση και η ανάδειξη στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς,
- επίσης προβλέπεται σημαντικό ποσό σε δράσεις εκπαίδευσης-κατάρτισης πολιτισμού
- και στην δράση για την προβολή της περιοχής και των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων της.

Το τμήμα των ιδιωτικών έργων αναφέρεται:

- ο στην ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην περιοχή με δράσεις όπως η ενίσχυση τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων (με ιδιαίτερα κίνητρα για τους γεωργούς ώστε να παρασχεθεί η δυνατότητα δημιουργίας πολλαπλών δραστηριοτήτων και η απόκτηση εναλλακτικών εισοδημάτων)
- ο καθώς και δράσεις για την ενίσχυση επενδύσεων στον τομέα μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων.

Για την περιοχή Ναυπακτίας υποβλήθηκαν 25 επενδυτικά σχέδια συνολικού προϋπολογισμού 8.967.050,62 € .

Από αυτά:

- 18 σχέδια στην **"Ενίσχυση τουριστικών δραστηριοτήτων"** ,
- 1 σχέδιο στην **"Ενίσχυση βιοτεχνικών και οικοτεχνικών δραστηριοτήτων"**
- 2 σχέδια στην **"Προβολή συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών παρέμβασης"** και
- 4 σχέδια στην **"Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την γεωργία (ενίσχυση τουριστικών δραστηριοτήτων)"**

Στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, στα πλαίσια του Γ' Κ.Π.Σ., υλοποιούνται Ολοκληρωμένα Προγράμματα τα οποία εντάσσονται στο Ε.Π. «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006» του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων και ονομάζονται *Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.)* και εφαρμόζονται σε συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες είναι χαρακτηρισμένες ως ορεινές και μειονεκτικές.

4.5 Άξονες προτεραιότητας για το Δ' Κ.Π.Σ – Προτάσεις Φορέων.

Αναπτυξιακή Στρατηγική για τον τομέα του τουρισμού, 2007-2013, Στόχοι²⁶

Η στρατηγική θεώρηση του ΥΤΑΝ για την δυναμική, βιώσιμη και με χρονική προοπτική ανάπτυξη του Ελληνικού Τουρισμού εντοπίζει ως καίρια τα ακόλουθα ζητήματα:

²⁶ Ένα συνθετικό προγραμματικό κείμενο προτάσεων για τον σχεδιασμό των παρεμβάσεων της νέας προγραμματικής περιόδου 2007-13, που αφορούν στον τομέα του Τουρισμού. Το κείμενο κυρίως βασίζεται αφενός στην ομιλία παρουσίασης της κυβερνητικής πολιτικής για τον Τουρισμό από την Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης, κυρία Φάνη Πάλλη-Πετραλιά, στην αρμόδια Επιτροπή της Βουλής στις 23/5/06 και, αφετέρου, στις προτάσεις που κατατέθηκαν από τα μέλη της ειδικά προς τον σκοπό αυτό συγκροτηθείσας Ομάδας Σχεδιασμού Προγράμματος (ΟΣΠ) του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης.

- ❖ Την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (τουριστικών επενδύσεων) για την επέκταση και την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.
- ❖ Την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού, με στόχο την διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος, την διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης στον γεωγραφικό χώρο και την άμβλυση της εποχικότητας.
- ❖ Την ενίσχυση των συνεργειών, της καινοτομίας και της αξιοποίησης της γνώσης στην τουριστική επιχειρηματικότητα (business plans, clusters, εκπαίδευση – κατάρτιση κλπ).
- ❖ Την αναβάθμιση, ανάδειξη και προβολή των τουριστικών προορισμών (ανακαινίσεις, αναπλάσεις, βελτίωση πυλών εισόδου, σήμανση κλπ.), με ειδικές δράσεις για αναπτυσσόμενους – αναπτυσσόμενους και ειδικούς (νησιά και ορεινές περιοχές) τουριστικούς προορισμούς.
- ❖ Την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας του Ελληνικού Τουρισμού, με την ανάπτυξη των μηχανισμών υποστήριξης και την απόδοσή τους σε λειτουργική χρήση.

Στόχοι 2007-2013:

Βασικός στόχος των παρεμβάσεων στον τομέα του Τουρισμού για την επόμενη προγραμματική περίοδο 2007-13 είναι η αύξηση της ζήτησης και η γενική ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της χώρας και των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών σε όλα τα επίπεδα. Ο βασικός αυτός αναπτυξιακός στόχος αναλύεται σε διάφορους επιμέρους στρατηγικούς στόχους, οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι:

- ❖ Η αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος της χώρας για την ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος.
- ❖ Η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, με την δυναμική ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού, παράλληλα προς την λελογισμένη επέκταση και την συνεχή ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών δραστηριοτήτων που συνδέονται με το παραδοσιακό μοντέλο «ήλιος-θάλασσα».
- ❖ Η δημιουργία ή αναβάθμιση της ξενοδοχειακής και των άλλων τουριστικών υποδομών της χώρας, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που απαιτούνται για την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού.
- ❖ Η αναβάθμιση των προσόντων και των δεξιοτήτων, αλλά και της λειτουργικής φιλοσοφίας του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στον τουρισμό, το οποίο αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα για την ανάπτυξη του τομέα.
- ❖ Η ενίσχυση της διεθνούς προβολής της χώρας ως ασφαλούς και ελκυστικού τουριστικού προορισμού.
- ❖ Η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε όλη την Ελληνική επικράτεια και η μείωση της εποχικότητας, μέσω της αυξημένης προσέλευσης ξένων επισκεπτών, αλλά και της παράλληλης ενίσχυσης του εγχώριου τουρισμού.
- ❖ Η ορθολογική διευθέτηση των χωροταξικών προβλημάτων που επί μακρόν αποτελούν τροχοπέδη για την ανάπτυξη του τομέα και η προώθηση των νομοθετικών και θεσμικών ζητημάτων που απαιτείται για την δυναμική ανάπτυξη όλων των μορφών τουρισμού, στο πλαίσιο της ήπιας και αειφόρου ανάπτυξης της χώρας, με σεβασμό στο περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

- ❖ Η ενθάρρυνση καινοτόμων ενεργειών, με την αξιοποίηση των επιτευγμάτων και των εργαλείων της κοινωνίας της γνώσης, των σύγχρονων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών και των σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων.

Προτάσεις Φορέων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος:

Εδώ παρουσιάζονται προτάσεις των τοπικών φορέων²⁷ όπως αυτές παρουσιάστηκαν δημοσίως σε διάφορες ευκαιρίες και ειδικότερα στα πλαίσια του Αναπτυξιακού Συνεδρίου της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος για το «Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης 2007-2013». Πρόκειται για τα θεματικά πεδία της - α) Ενίσχυσης της Ανταγωνιστικότητας β) Βελτίωση Προσπελασιμότητας γ) Αναβάθμισης και Προστασίας του Περιβάλλοντος δ) Ανάπτυξης ανθρώπινου Δυναμικού ε) Βελτίωσης Διοικητικής Ικανότητας της Δημόσιας Διοίκησης και στ) Ενίσχυση της Διασυνοριακής Συνεργασίας.

ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ:

Πρωτογενής Τομέας

- Ίδρυση κέντρου έρευνας και εφαρμογών αγροτικής οικονομίας.
- Εκσυγχρονισμός και βελτίωση αρδευτικών δικτύων και αντλιοστασίων.
- Ορθολογική διαχείριση βοσκοτόπων και δασών
- Εμπλουτισμός βιοτόπων με θηράματα
- Βελτίωση των όξινων και παθογενών εδαφών
- Διάσωση εγκαταλελειμμένων γεωργικών εκτάσεων
- Σύστημα αναδασμού γεωργικών εκτάσεων και αναδιάρθρωση καλλιεργειών
- Ανάπτυξη και εφαρμογή συστήματος διακίνησης αγροτικών προϊόντων και πιστοποίησης ποιότητας
- Ολοκλήρωση μητρώου παραγωγών
- Οργάνωση ομαδικών χώρων σταβλισμού ποιμενικών αιγοπροβάτων.
- Δημιουργία πάρκων σταδιακής μετεγκατάστασης χοιροτροφικών μονάδων
- Έργα αξιοποίησης λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού, ανάπτυξη ιχθυοκαλλιεργειών στις τεχνητές λίμνες του Ν. Αιτωλοακαρνανίας, κατασκευή αλιευτικών καταφυγίων και εξοπλισμός λιμένων αλιείας
- Ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης δασών, βελτίωση των συνθηκών προσπέλασης και αισθητική αναβάθμισή τους, εμπλουτισμός με μελισσοκομικά φυτά, αξιοποίηση των προϊόντων και υποπροϊόντων του δάσους
- Ανάπτυξη της οικοτεχνίας
- Δημιουργία φορέων προώθησης τοπικών προϊόντων
- Συνέχιση σχεδίων βελτίωσης
- Συνέχιση αναδασμών
- Δημιουργίας εταιρείας αγροπεριβάλλοντος και αγροτικής ανάπτυξης .Ε

²⁷ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος, Επιμελητήριο Αιτωλοακαρνανίας, Νομαρχία Λιτ/νίας,

- Μελέτη δημιουργίας συστημάτων προώθησης εντόπιων αγροτικών προϊόντων σε παρυφές πόλεων
- Μελέτη αξιοποίησης μεγάλων εκτάσεων που ανήκουν στο δημόσιο, Οργανισμούς, Αυτοδιοίκηση, Εκκλησία
- Ίδρυση περιφερειακής αγοράς αγροτικών προϊόντων

Δευτερογενής – Τριτογενής Τομέας

- Ορθολογική αξιοποίηση ορυκτού πλούτου
- Αποκατάσταση περαιωμένων εξορυκτικών πεδίων
- Μελέτη και αξιολόγηση τεχνολογιών για εφαρμογή συστήματος αντιμετώπισης και αξιοποίησης βιολογικών ρύπων
- Συνέχιση του προγράμματος ΚτΠ και ενίσχυση της χρήσης ΤΠΕ
- Δημιουργία οργάνου με ρόλο τη συγκέντρωση, αξιολόγηση, κωδικοποίηση της παραγόμενης γνώσης στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και διάχυσή της στη βιομηχανική παραγωγή
- Δημιουργία δικτύου προώθησης της επιχειρηματικότητας
- Ολοκλήρωση πολεοδομικού σχεδιασμού, ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών και παραλιακών ζωνών
- Χάραξη ειδικών διαδρομών σε περιοχές ιδιαίτερου κάλλους
- Ανάπτυξη ορνιθολογικού τουρισμού-παρατήρηση φύσης
- Τουριστική αξιοποίηση υδατικών πόρων
- Δημιουργία πρότυπων μονάδων αγροτουρισμού
- Προώθηση επενδύσεων σε μονάδες αθλητικού, θεραπευτικού, θρησκευτικού, ορεινού, χειμερινού, θαλάσσιου τουρισμού και φυσικής-υγιεινής διαβίωσης
- Ανάδειξη, ανάπλαση, ενοποίηση αρχαιολογικών, βυζαντινών και νεότερων μνημείων, δημιουργία πολιτιστικών δικτύων και θεματικών μουσείων
- Κατασκευή – ολοκλήρωση μαρινών
- Ανάπτυξη ορεινού τουρισμού, δημιουργία περιαστικών δασών, εκπόνηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης
- Ανάδειξη σημαντικών αρχαιολογικών μνημείων και πολιτιστικών-τουριστικών πόρων
- Προστασία ακτών από διάβρωση, χειμάρρων, παράκτιων υδροφόρων οριζόντων από υφαλμύρωση
- Υποστήριξη ιαματικού τουρισμού

4.6 SWOT ANALΥΣΗ

(ΔΥΝΑΜΕΙΣ, ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ, ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ, ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ)

Πρόκειται για τη σημειακή καταγραφή των Δυνάμεων, των Αδυναμιών, των Ευκαιριών και των Απειλών για την περιοχή ενδιαφέροντος.

Strengths
Weaknesses
Opportunities
Threats

Οι Δυνάμεις και οι Αδυναμίες αναφέρονται στα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της περιοχής, ενώ οι Ευκαιρίες και οι Απειλές προκύπτουν από τη μελέτη του εξωτερικού περιβάλλοντος.

	<u>ΔΥΝΑΜΕΙΣ</u>	<u>ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ</u>	<u>ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ</u>	<u>ΑΠΕΙΛΕΣ</u>
1	Η ύπαρξη αξιόλογων περιοχών φυσικού κάλλους, όπως οι ορεινοί όγκοι με τους δασικούς και υδάτινους πόρους.	Η ανεπαρκής αξιοποίηση των διαθέσιμων φυσικών πόρων	Δυνατότητα ανάπτυξης ποικίλων δραστηριοτήτων, συνδεδεμένων με το ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον	Υποβάθμιση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων από τη μη επαρκή προστασίας τους.
2	Η γειτνίαση με τους υγροβιότοπους της περιοχής χαρακτηριστικό που της προσδίδει ένα συγκριτικό πλεονέκτημα και την διαφοροποιεί από άλλες περιοχές.	Στον τουρισμό, υπάρχουν ελλείψεις στην απαραίτητη υποδομή για την ανάπτυξη ήπιων μορφών, καθώς και απουσία τοπικών μηχανισμών οργάνωσης και υποστήριξης.	Ευνοϊκό προγραμματικό πλαίσιο χρηματοδοτικών προγραμμάτων που αφορούν τις ορεινές – μειονεκτικές περιοχές	Μείωση του πληθυσμού αν δεν δημιουργηθούν νέες πηγές απασχόλησης.

	<u>ΔΥΝΑΜΕΙΣ</u>	<u>ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ</u>	<u>ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ</u>	<u>ΑΠΕΙΛΕΣ</u>
3	Η ιδιαιτερότητες της Λίμνης Τριχωνίδας και της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου με την πλούσια χλωρίδα και πανίδα που διαθέτει.	Δυσκολία διαμόρφωσης επαρκούς ζήτησης σε μη θερινή περίοδο	Νέες καταναλωτικές τάσεις στον τομέα του τουρισμού: Ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός), ζήτηση ποιοτικών υπηρεσιών και ήπιων – εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων, επιμήκυνση τουριστικής περιόδου.	
4	Η ύπαρξη πλούσιας ιστορικής και πολιτισμικής-πολιτιστικής παράδοσης, που αντανακλάται και στον ανθρωπογενή χώρο της περιοχής	Ανεπαρκής τουριστική προσφορά, ιδίως σε ότι αφορά τη διαμονή, έλλειψη επαγγελματισμού	Βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης – Οδικό δίκτυο, Μέσα Μαζικής Μεταφοράς	
5		Ανεπαρκής εκπαίδευση και επιμόρφωση ανθρώπινου δυναμικού.	Καινούριο ξενοδοχειακό δυναμικό, καλής ποιότητας	
6			Προσφορά νέων θέσεων εργασίας, και ανάπτυξη κοινωνικής υποδομής	

4.7 ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ

Η Λίμνη και η παρά-Τριχωνίδα περιοχή.

Η περιοχή της Τριχωνίδας αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κέντρα βάρους της περιοχής και αυτό δεν είναι καθόλου τυχαίο.

Διότι διαθέτει εύκρατο κλίμα και ιδιαίτερος γόνιμα και εύφορα εδάφη, με πολλές και ποικίλες καλλιέργειες. Επίσης υπάρχει και μονάδα Ιαματικών Λουτρών, που λειτουργεί όμως με υποτυπώδη και καθόλου επιχειρηματικό τρόπο. Τα ίδια χαρακτηριστικά έχει και η αλιευτική εκμετάλλευση της Λίμνης, τα προϊόντα της οποίας καλύπτουν την μικρή τοπική ζήτηση χωρίς να έχει γίνει μελέτη προώθησης σε ευρύτερες αγορές, κυρίως τυποποιημένου αλιεύματος. Μια σειρά μικρών επιχειρηματικών μονάδων εστιάσεων είναι ενδεικτική των δυνατοτήτων Ανάπτυξης στον τομέα αυτόν, ειδικότερα τώρα μετά την λειτουργία της γέφυρας Ρίου- Αντιρρίου. Η λειτουργία τους όμως χαρακτηρίζεται από δύο μειονεκτήματα: Δεν υπάρχουν μικρά εκθετήρια με τυποποιημένα τοπικά προϊόντα, όπως το μέλι, το τυρί, τα άγρια βότανα κ.ά. Είναι όμως πολύ σημαντικό, ο ξένος επισκέπτης να τα βρίσκει εκτεθειμένα στους χώρους εστίασης και ψυχαγωγίας. Κάθε πώληση τοπικού προϊόντος, εκτός από ενίσχυση των παραγωγών, αυτομάτως λειτουργεί και ως διαφήμιση των εξαιρετικών και ιδιαίτερων προϊόντων της περιοχής εκεί όπου θα μεταφερθεί. Η έλλειψη αυτή είναι χαρακτηριστική και στα εμφιαλωμένα κρασιά, που προσφέρονται μέτριας ή και χαμηλής ποιότητας από μακρινές ελληνικές περιοχές. Είναι ιδιαίτερος ενθαρρυντικό ότι μία μικρή επιχειρηματική Μονάδα στο Πετροχώρι (Δ. Θέρμου) δήλωσε ότι προχωρά στην εμφιάλωση.

Πρέπει να αποτελέσει κοινή συνείδηση το γεγονός, ότι ο επισκέπτης επιθυμεί στον προορισμό μεταβάσεώς του να βρει τα ιδιαίτερα τοπικά προϊόντα και όχι εκείνα, που μπορεί να προμηθευτεί στην καθημερινότητά του και οπουδήποτε.

Μνημεία – Αρχαιολογικοί Χώροι

Είναι αναγκαίο να γίνει αντιληπτό, ότι τα σπήλαια – μνημεία δεν αποτελούν απλά κοιλώματα στην επιφάνεια της Γης. Πέρα από την ιδιάζουσα ομορφιά τους αποτελούν και το διαρκές «Ταμείο» του πολιτισμού του ανθρώπου.

Τα στάδια του ανθρώπινου πολιτισμού ευρίσκονται λοιπόν εκεί ως παρακαταθήκη και οφείλουμε να τα προστατεύσουμε και όχι να τα καταστρέψουμε. Εκτός λοιπόν από παγκόσμια περιουσία μπορούν να καταστούν και αιτία προσόδων για την περιοχή.

Αξιόλογη είναι στην αυτή περιοχή και η ύπαρξη πηγών νερού καταρρακτών, τα οποία παραλλήλως μπορούν να αξιοποιηθούν συστηματικά.

Τα μνημεία προσελκύουν μεγάλες ομάδες επισκεπτών, οι οποίες, εκτός από τα εισιτήρια που αποδίδουν στις Δημοτικές Αρχές, αποτελούν μεγάλη πελατειακή δύναμη για τους χώρους αναψυχής, εστίασεως και πωλήσεως τοπικών προϊόντων.

Ο συνδυασμός των μνημείων, εφόσον πραγματοποιηθούν κάποιες εργασίες αναδείξεως του μετά από αρχαιομετρική μελέτη, και των τοπιών της λίμνης, των λιμνοθαλασσών και των ορεινών όγκων μπορούν να αποτελέσουν έναν ιδανικό τουριστικό προορισμό.

Οι επισκέπτες θα κάνουν ευρεία χρήση των ποδηλατικών διαδρομών, των περιηγήσεων σε πολλά σημεία της περιοχής αποδίδοντας επιπλέον έσοδα στην περιοχή της Αιτωλίας.

Ως ιδιαίτερης σημασίας στοιχεία για την προβολή και ανάπτυξη του τόπου, πρέπει να θεωρηθούν εκείνα τα του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, όπως οι Υδρόμυλοι, τα Θρησκευτικά Μνημεία, τα Κάστρα και τα Μοναστήρια, ακόμα και τα ερειπωμένα. κ.ά. Τα στοιχεία αυτά απαιτούν ειδική μέριμνα και ανάδειξη.

Η Ανθρωπολογική, καθώς και οι συναφείς προς αυτήν την επιστήμη, έχουν αποδείξει ότι οι πρώιμοι Νεολιθικοί Πολιτισμοί, αναπτύχθηκαν κοντά σε ποταμούς, και στα κλειστά υδάτινα συστήματα, τις λίμνες. Κατασκευάζοντας τα σπίτια τους παλαιότερα οι άνθρωποι, κοντά σε λίμνες ώστε να έχουν ασφάλεια από επιδρομές θηρίων ή ανθρώπων και να εξασφαλίζουν άφθονη τροφή (ψάρια – χόρτα κ.ά.). Επίσης στις Λίμνες αναπτύχθηκαν οι πρώτες μορφές εμπορίου με ανταλλαγή, από υλικά που ήταν όστρακα, κόκαλα ψαριών, καλάθια από βούρλα κ.ά.

Ίσως εκεί να βασίζεται η λαϊκή παράδοση ότι πριν από εκατομμύρια χρόνια μέσα στην λίμνη Τριχωνίδα βούλιαξε μια ολόκληρη πολιτεία.

Με τα στοιχεία αυτά καθώς και την παράδοση αυτή, είναι δυνατόν να θεωρήσουμε ότι η λίμνη και οι παραποτάμιες περιοχές αποτελούν ένα «Ταμείο» παλαιοντολογικών ευρημάτων. Η αποτίμησή τους απαιτεί εξειδικευμένη έρευνα και χρονολόγηση.

Θεωρώ, λοιπόν αναγκαίο να γίνει μια Γεωγραφική – Αρχαιομετρική Έρευνα από ειδικού επιστήμονες, να εντοπιστούν τα παλαιοντολογικά, νεολιθικά και Αρχαιολογικά στοιχεία, που διαθέτει η περιοχή.

Μετά την μελέτη αυτή, θα αξιοποιηθεί ανάλογα η περιοχή και θα γίνει ευρέως γνωστή, κάνοντας την ισχυρό προορισμό για πολλούς επισκέπτες.

Πρέπει να σημειωθεί ότι μια ορθολογική ανάδειξη των προκυπτόντων στοιχείων της Έρευνας και σε συνδυασμό με άλλες δράσεις της περιοχής, θα αποτελέσει ισχυρό πυρήνα για συνέδρια επιστημονικού ενδιαφέροντος, από επιστήμονες ολόκληρης της Ελλάδος και του εξωτερικού.

Αποτέλεσμά του την ανάπτυξη του Συνεδριακού Τουρισμού.

Θρησκευτικά Μνημεία – Μοναστήρια

Τα μοναστήρια πάντα ασκούσαν σημαντική επίδραση στην περιοχή τους. Στην περιοχή της Αιτωλίας λειτούργησαν από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ίσως και από παλαιότερα. Το καθολικό και η αρχιτεκτονική των μοναστηριών και των θρησκευτικών μνημείων της περιοχής παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον.

Όπως έχουμε δει η περιοχή της Αιτωλίας πλεονεκτεί στα ιστορικά θρησκευτικά μνημεία και τα μοναστήρια που διαθέτει, γεγονός που καθιστά την περιοχή ιδανική για την ανάπτυξη του *θρησκευτικού τουρισμού*.

Τα μοναστήρια έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν νέες μεθόδους διαχείρισης, να επανεξετάζουν την λειτουργικότητα των συνεργασιών, να αναπτύσσουν και να ανταποκρίνονται σε νέες μορφές τουρισμού (προσκυνητές, καλλιτέχνες, επιχειρηματίες). Παράλληλα κάποια από αυτά λειτουργούν ως επιχειρήσεις μικτής οικονομίας.

Στηριζόμενη στην παραπάνω θεώρηση, πρέπει να αναπτυχθούν οι ακόλουθες **δραστηριότητες**:

- ❖ Δημιουργία και λειτουργία μιας διακρατικής δομής συνεργασίας μεταξύ μοναστηριών από διαφορετικές περιοχές της Ευρώπης,
- ❖ Αναγνώριση ικανών στρατηγικών και εργαλείων, που θα χρησιμοποιηθούν από τα μοναστήρια.
- ❖ Προσαρμογή του νέου αναβαθμισμένου ρόλου των μοναστηριών και παρουσίαση νέων καινοτόμων μεθόδων διαχείρισης,
- ❖ Ανάπτυξη και αξιοποίηση των μοναστηριών ως κέντρων εκπαίδευσης και επιμόρφωσης,
- ❖ Διαμόρφωση συνείδησης περιφερειακής ανάπτυξης με συμμετοχή των μοναστηριών χρησιμοποιώντας υφιστάμενους και αναπτύσσοντας νέους δείκτες.

Ιαματικά Λουτρά

Όπου τα Ιαματικά Λουτρά λειτουργούν με καλή υποδομή και παροχή κατάλληλων υπηρεσιών, αναδεικνύονται σε ισχυρότατο πόλο ανάπτυξης της περιοχής.

Με δεδομένο το γλυκό εύκρατο κλίμα της Λίμνης Τριχωνίδας και το ιδανικό περιβάλλον της Ορεινής Ναυπακτίας, τα Ιαματικά Λουτρά της Μυρτιάς και της Στάχτης θα ήταν δυνατόν να λειτουργούν κατά το μεγαλύτερο διάστημα του έτους. Στην κατάσταση που έχουν περιέλθει σήμερα, και κυρίως τα Ιαματικά Λουτρά της Μυρτιάς, αυτό δεν είναι εφικτό.

Απαιτείται πλήρης αναμόρφωσή τους σε όλα τα επίπεδα εξοπλισμού, κτιριακής υποδομής και παροχής υπηρεσιών, σε συνδυασμό με την κατάλληλη διαδικτυακή ή με άλλο τρόπο προβολή τους, που θα στηριχθεί σε απολύτως εξειδικευμένους μελετητές. Σε διαφορετική περίπτωση οι επαρχίες της Τριχωνίδας και της Ορεινής Ναυπακτίας στερούνται εισοδήματα από πηγές που τους ανήκουν.

Ποδηλατικές Διαδρομές

Οι διαδρομές αυτές αποτελούν σύγχρονο τρόπο προσέλκυσης επισκεπτών, κυρίως από το εσωτερικό. Το κλίμα της περιοχής, η φυσική ομορφιά της, ο ειδυλλιακός χαρακτήρας του τοπίου, και τα ποικίλα μονοπάτια της περιοχή αποτελούν δέλεαρ για τους αστικούς πληθυσμούς. Έτσι επιτυγχάνεται επισκεψιμότητα καθ'όλην την διάρκεια του έτους.

Αν μάλιστα αναπτυχθεί η κωπηλασία, η περιήγηση στην λίμνη Τριχωνίδα και στις λιμνοθάλασσες του Μεσολογίου και του Αιτωλικού με πλωτό μέσο, και η ορεινή ποδηλασία, συνδέοντας και άλλες δραστηριότητες τότε δημιουργείται πλειάδα κινήτρων για να προτιμηθεί η περιοχή της Αιτωλίας για την προσέλκυση ποδηλατιστών.

Η ποδηλατική δράση, η οποία συγκεντρώνει επισκέπτες όλων των ηλικιών, προσφέρει έναν «καθαρό», υγιή και ελεγχόμενο τουρισμό.

Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Ο ρόλος του είναι δυνατόν να καταστεί σπουδαίος στην προβολή και την απόδοση του κύρους της περιοχής της Αιτωλίας. Επίσης είναι δυνατόν να συμβάλει δραστικά στην ανάπτυξη της περιοχής, εφόσον δημιουργηθούν κάποιες βελτιωμένες συνθήκες κατά την δομή και την λειτουργία του.

Στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Δ. Θέρμου η επισκεψιμότητα ανέρχεται σε 7000 περίπου μαθητές κατ' έτος., όμως τα αιτήματα για συμμετοχή στα Προγράμματα του ανέρχονται σε 50000 ετησίως, μετά από πληροφόρηση του Διευθυντή του Κ.Π.Ε κ. Κώστα Μαυρέλη.

Η χαμηλή κάλυψη οφείλεται στον ανεπαρκή κτιριακό εξοπλισμό και στην έλλειψη ξενοδοχειακών κλινών. Ο κτιριακός εξοπλισμός, για να καλυφθούν οι ανάγκες της μάθησης, θα πρέπει να αυξηθεί οπωσδήποτε κατά 50%, έστω και με λυόμενα κτήρια, τα οποία όμως να είναι κατάλληλα για το συγκεκριμένο σκοπό.

Ακόμη πρέπει να σημειωθεί ότι, το σημείο στο οποίο στεγάζεται δεν έχει επαφή με το διοικητικό κέντρο του Δ. Θέρμου. Αν γινόταν μεταστέγαση του Κ.Π.Ε εντός του οικισμού θα βελτιώνε τις δυνατότητες, ώστε να μεγιστοποιηθεί η λειτουργικότητα του. Επιπλέον αυτό θα συμβάλει στην τόνωση της αγοράς του Δήμου και θα ενεργήσει θετικά στην κοινωνική εξέλιξη.

Επίσης, ένα από τα προβλήματα που παρουσιάζει το Κ.Π.Ε είναι ο μη επαρκής αριθμός εκπαιδευτών. Θεωρώ ότι προς παρόν, πρέπει να αυξηθούν κατά τρεις τουλάχιστον οι εκπαιδευτές και κατά το δυνατόν να είναι εξειδικευμένοι.

Ορεινές Δράσεις – Ορεινή ποδηλασία – Jeep Safari

Η περιοχή της Αιτωλίας και ιδιαίτερα της ορεινής Ναυπακτίας αποτελεί ιδανικό προορισμό για σύντομες αποδράσεις από την πόλη. Η περιοχή προσφέρεται για να προσελκύσει απαιτητικούς τουρίστες που αναζητούν διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Για τους φυσιολάτρεις που επιθυμούν να συνδυάσουν τις διακοπές τους με μια επιστροφή στη φύση, να αναβαπτισθούν στον αναζωογόνο κόρφο της, κι ακόμα τους ανθρώπους που επιζητούν την άσκηση μαζί με την αναψυχή η ορεινή Ναυπακτία είναι ένας παράδεισος για τέτοιου είδους δραστηριότητες. Την ορεινή Ναυπακτία μπορεί κανείς να τη

διασχίσει με το αυτοκίνητο ή πεζοπορώντας στις επιλεγμένες και ειδικά χαραγμένες υπέροχες διαδρομές – μονοπάτια μέσα από δάση, μικρές χαράδρες, χείμαρρους, γραφικά χωριά με μία εκπληκτική χλωρίδα.

Σημαντικός παράγοντας όμως, για την περαιτέρω ανάπτυξή τους είναι η άριστη και λεπτομερής οδοσήμανση, η οποία πρέπει να προειδοποιεί για κάθε είδος και μορφή δυσκολίας, που μπορεί να αναμένει τον επισκέπτη.

Απολύτως αναγκαία είναι και η αναπαραγωγή Χαρτών, οι οποίοι εκτός από τα παραπάνω, τα οποία πρέπει να αναφέρονται λεπτομερέστατα, μαζί με άλλες πληροφορίες που περιέχει ένας λεπτομερής χάρτης, πρέπει να διαθέτουν ακριβές πληροφοριακό υλικό για πηγές νερού, καταφύγια, χώρους εστίασης κ.ά.

Η ανάπτυξη φυσιολατρικών δράσεων θα γίνει αιτία να διασωθούν, να αναπτυχθούν και να τεθούν σε χρήση τα διάσπαρτα μοναχικά σπίτια της περιοχής που ακόμα διατηρούνται, καθώς και σχολεία, νερόμυλοι, και αξιόλογες αποθήκες που παραμένουν σε αχρηστία. Τα σπίτια αυτά είναι κατάλληλα να μεταβληθούν σε σταθμούς ανεφοδιασμού, καταφύγια κ.ά.

Πάρκο της φύσεως – οικότουρισμός

Σε πολλά σημεία των κεφαλαίων έχει τονιστεί, το φυσικό κάλος της φύσης της Αιτωλίας, σε κάθε επαρχία ξεχωριστά, με τα ποτάμια, τις λίμνες, τους ορεινούς όγκους, την πλούσια χλωρίδα και πανίδα.

Αυτά τα στοιχεία δίνουν στην περιοχή ένα πλεονέκτημα, ώστε να μπορεί να ορίσει ένα ευρύ χώρο, ο οποίος θα χαρακτηριστεί «Πάρκο Φύσεως» και μέσα σε αυτό να ενταχθούν όλες οι τουριστικές δράσεις και τα συναφή αθλήματα.

Η ορεινή ποδηλασία, τα ορειβατικά, η ιππασία, οι πεζοπορικές διαδρομές και άλλες δραστηριότητες, θα ενταχθούν σε έναν ενιαίο χώρο, που θα υπάρχει η χλωρίδα και η πανίδα, τα διάσπαρτα σπίτια, τα ιστορικά κτήρια, τα γεφύρια, οι υδρόμυλοι κ.λ.π.

Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε κάτι τέτοιο, ιδιαίτερα στον σχεδιασμό αυτό, για την προσέλκυση επισκεπτών κατά την μεγαλύτερη διάρκεια του έτους.

Πιστοποίηση Προελεύσεως Προϊόντων

Η περιοχή διαθέτει αξιόλογα παραδοσιακά προϊόντα, όπως γλυκά του κουταλιού, χυλοπίτες, αρωματικά βότανα, μέλι, τυρί, κ.α.

Για παράδειγμα, οι μόνιμοι κάτοικοι της ορεινής Ναυπακτίας αξιοποιούν τη μορφολογία του εδάφους που είναι κατάλληλη για κτηνοτροφία λόγω της ύπαρξης αλπικών και χειμερινών βοσκοτόπων. Η γεωργική γη είναι κυρίως αναβαθμίδες μικρών γεωργικών κλήρων.

Τα προϊόντα που παράγονται προορίζονται κυρίως για ιδιοκατανάλωση, λίγα δε απ' αυτά εμπορεύονται. Καλλιεργούνται αμπέλια, κηπευτικά, καρποφόρα δένδρα (καρυδιές, αμυγδαλιές, κερασιές, μηλιές), καλαμπόκι, κτηνοτροφικά φυτά. Η παραγωγή κρασιού και τσίπουρου προορίζεται κυρίως για οικιακή κατανάλωση. Η καλλιέργεια της καρύδας και του κερασιού προορίζεται για την παραγωγή γλυκού.

Επίσης ο κλάδος της μελισσοκομίας έχει αναπτυχθεί μερικώς λόγω της κατάλληλης φυσικής χλωρίδας της περιοχής. Η πρωτογενής παραγωγή καλύπτει ίδιες ανάγκες ή κατευθύνεται στις κοντινές αγορές.

Η εκμετάλλευση του δασικού πλούτου της περιοχής είναι περιορισμένη. Τα καυσόξυλα είναι το κύριο παραγόμενο προϊόν. Επίσης, υπάρχει μικρή παραγωγή ξυλοκάρβουνου, κορυφών ελάτης για Χριστουγεννιάτικα δέντρα και κάστανων.

Πρέπει να συστηματοποιηθεί η περισυλλογή και η συσκευασία τους, αλλά και η πιο συστηματική καλλιέργεια τους, και να αναζητηθούν αγορές στους τομείς της γαστρονομίας, της φαρμακευτικής και της αρωματοποιίας.

Θεωρώ πως πρέπει να συσταθεί ένας τοπικός για κάθε περιοχή, φορέας σε εύθιγη των δήμων, ο οποίος θα προχωρήσει στην τυποποίηση και Ονομασία Προελεύσεως.

Συνεδριακός Τουρισμός

Πιστεύω, πως λόγω της γεωγραφικής θέσης της περιοχής και γενικά της μεγάλης έκτασης του νομού, θα ήταν τεράστια η επιτυχία ενός σύγχρονου κέντρου το οποίο θα καλύπτει πάσης φύσεως συνέδρια.

Και αυτό γιατί συναντά δυο πλεονεκτήματα. Το πρώτο είναι ότι η περιοχή βρίσκεται στην εμβέλεια δύο δυναμικών Πανεπιστημίων, των Πατρών, των Ιωαννίνων και μια σειρά από Τ.Ε.Ι. Και δεύτερον η περιοχή διαθέτει όλα τα στοιχεία εκείνα που θα προσελκύσουν επιστήμονες και ειδικούς προς την ανάλυσή τους.

Πιστεύω, πως ένα Συνεδριακό Κέντρο αποτελεί επένδυση Μέλλοντος για την περιοχή της Αιτωλίας.

Λιμνοθάλασσες Μεσολογίου και Αιτωλικού

Οι λιμνοθάλασσες του Μεσολογίου και του Αιτωλικού, εκτείνονται ανατολικά έως τον Εύηνο ποταμό και δυτικά στις εκβολές του Αχελώου, ενώ αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους υγρότοπους της Ελλάδος. Πέραν από το μεγάλο οικολογικό της πλούτο την λιμνοθάλασσα συμπληρώνουν και οι αλυκές, από τις οποίες παράγεται το μεγαλύτερο ποσοστό αλατιού.

Ιδιαίτερα σημαντική θα θεωρηθεί η παρέμβαση στην κατεύθυνση τόσο της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των ψαράδων της περιοχής, όσο και της οικοτουριστικής ανάδειξής της, με την διαμόρφωση των υφιστάμενων οικισμών εργασίας αλιέων στα ιχθυοτροφεία της Λιμνοθάλασσας Μεσολογίου και Αιτωλικού

Κρίνεται απαραίτητο να αντικατασταθούν οι υφιστάμενοι οικισμοί και η δημιουργία όλων των προϋποθέσεων προσέκλυσης και υποδοχής επισκεπτών, στην διασφάλιση της διαχείρισης βάσει συγκεκριμένου σχεδιασμού, στην επόπτευση και φύλαξη του χώρου, καθώς επίσης στην κατ' αρχήν παρακολούθηση του φυσικού περιβάλλοντος.

Αποτελεσματικό θα ήταν η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, με διάδρομο πρόσβασης και η δημιουργία στεγάστρου και τοποθέτησης ξύλινων καθιστικών για τις ανάγκες της υπαίθριας ενημέρωσης επισκεπτών.

Θεωρώ ότι η προώθηση του τουρισμού στο νομό της Αιτωλοακαρνανίας είναι από τους κυριότερους μοχλούς ανάπτυξης, και αφού οι προϋποθέσεις υπάρχουν, θα πρέπει να αξιοποιηθούν με τον καλύτερο τρόπο.

Η σημασία που έχει για την Αιτωλοακαρνανία ο τουρισμός, σημαίνει ταυτόχρονα αύξηση εισοδημάτων, αντιμετώπιση της ανεργίας και συμβολή στην ανάπτυξη της περιοχής. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση είναι η *τουριστική εκπαίδευση, η ειδίκευση αλλά και η αναβάθμιση - βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών*, παρά το γεγονός πως μέχρι σήμερα έχει παρατηρηθεί ελλιπής διαφημιστική προβολή της περιοχής αλλά και πολλές ελλείψεις σε αναγκαίες ή στοιχειώδεις τις περισσότερες φορές κοινωνικές υποδομές.

Ο Νομός Αιτωλοακαρνανίας τροφοδοτείται σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα από τον εσωτερικό τουρισμό, ο οποίος έχει πολλά περιθώρια να αυξηθεί, αν γίνουν οι κατάλληλες επενδύσεις στη περιοχή, ενώ σαν περιοχή αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση που, ενώ διαθέτει μεγάλες δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης λόγω του ασύλληπτου φυσικού της κάλλους (τρία ποτάμια, πέντε φυσικές λίμνες και πέντε τεχνητές, διακόσια χιλιόμετρα ακτές) και των ανεκτίμητων αρχαιολογικών θησαυρών της παρουσιάζει τη χαμηλότερη τουριστική ανάπτυξη όλων των υπόλοιπων Νομών.

Το ενδιαφέρον πρέπει να στραφεί στο *μοντέλο των ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού*, διότι με την παρθένα φύση που διαθέτει ο Νόμος, ανέγγιχτη σχεδόν από την ανθρώπινη δραστηριότητα, αποτελεί προνομιακό τόπου εφαρμογής του μοντέλου αυτού.

4.8 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Χωρίς αμφιβολία η ανάπτυξη του τουρισμού έχει σημαντικές και πολύπλευρες θετικές και αρνητικές επιπτώσεις. Η σημασία του τουρισμού γενικότερα είναι εμφανής από την πραγματοποίηση μεγάλων έργων τουριστικής υποδομής από το κράτος, τη δημιουργία υπουργείων τουρισμού, από τον πολλαπλασιασμό των τουριστικών επιχειρήσεων κ.λ.π.

Η ανάπτυξη του τουρισμού συνέβαλε στην δημιουργία θέσεων απασχόλησης, στην τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας της περιφέρειας, στην πραγματοποίηση με μεγάλων επενδύσεων σε έργα τουριστικής υποδομής, στην αντιμετώπιση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών, στην αύξηση του εθνικού εισοδήματος κ.λ.π.

Ειδικότερα το μοντέλο του «μαζικού τουρισμού», το οποίο σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ αντιπροσωπεύει το 80% του διεθνούς τουρισμού, ως ανθρώπινη δραστηριότητα, αυτό το είδος τουρισμού προκαλεί θετικές και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, στην κοινωνία και στο φυσικό περιβάλλον.

Ειδικότερα ο τουρισμός επηρεάζει σημαντικά:

⇒ Την **απασχόληση**. Δημιουργείτε ζήτηση για τουριστικά προϊόντα που αποτελεί μέρος της συνολικής κατανάλωσης στη χώρα.

⇒ Την **παραγωγή**. Η προσφορά τουριστικών προϊόντων προϋποθέτει αυτά να έχουν παραχθεί τη χώρα που τα προσφέρει.

⇒ Την **απασχόληση**. Η παραγωγή τουριστικών προϊόντων ενισχύει άμεσα την απασχόληση. Η τόνωση της κατανάλωσης ενισχύει και αυτή με τη σειρά της την παραγωγή προϊόντων άρα και την απασχόληση.

⇒ Τα **μέσα μεταφοράς** και τις **υποδομές**. Η μετακίνηση των τουριστών από την μία χώρα στην άλλη δημιουργεί πιέσεις για αύξηση των επενδύσεων στις υποδομές και βελτίωση της ποιότητας των μεταφορικών υπηρεσιών.

⇒ Και το **ισοζύγιο πληρωμών**. Ο τουρισμός αυξάνει τις διεθνείς συναλλαγές. Όταν έρχονται ξένοι τουρίστες στην χώρα μας, τότε εισρέει συνάλλαγμα. Όταν έλληνες πηγαίνουν ως τουρίστες σε άλλες χώρες, τότε φεύγει συνάλλαγμα από τη χώρα μας. Επειδή ο αριθμός των ξένων τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα είναι πολύ μεγαλύτερος από τον αριθμό των Ελλήνων που επισκέπτονται ξένες χώρες, η εισροή συναλλάγματος είναι πολύ μεγαλύτερη από την εκροή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μειωθεί το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών (όταν δαπανούμε περισσότερα απ' όσα εισπράττουμε) ή να αυξηθεί το πλεόνασμα (αν δαπανούμε λιγότερα απ' όσα εισπράττουμε).

Η τουριστική ανάπτυξη επιβάλλεται να είναι συμβατή με το περιβάλλον, προγραμματισμένη, ισόρροπη και να προωθείται ταυτόχρονα με την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, (οικοτουρισμός, αγροτουρισμός, ορεινός τουρισμός κ.ά.)

Ο εναλλακτικός τουρισμός εκτός από τη συμβολική έννοια που έχει αποκτήσει ως μορφή τουρισμού, της οποίας τα κύρια χαρακτηριστικά είναι η αναζήτηση της αυθεντικότητας και της επαφής με τη φύση, η άρνηση των απρόσωπων

τουριστικών πακέτων, η αποφυγή των κοσμικών παραλίων ή ο συνδυασμός των διακοπών με την προσφορά εθελοντικής εργασίας συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και τέλος προσφέρει λύσεις σε προβλήματα της τουριστικής εποχικότητας.

4.7.1 Οικονομικές Επιπτώσεις

Στον οικονομικό τομέα ο τουρισμός, όντας βιομηχανία στηριζόμενη κυρίως στο ανθρώπινο δυναμικό, συμβάλλει θετικά στην αναζωογόνηση των τοπικών οικονομιών αφού δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, μειώνει την ανεργία και την οικονομική μετανάστευση.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Ελληνικό Κέντρο Έρευνας για την Αειφόρο Ανάπτυξη, το 10% του συνόλου των εργαζομένων απασχολείται στον τουριστικό τομέα ενώ ταυτόχρονα οι τουριστικές υπηρεσίες κάλυψαν το 2000 το 45,6% του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου. Παράλληλα όμως, αρκετές είναι οι περιπτώσεις όπου μεγάλο μερίδιο των εσόδων από τις δραστηριότητες του τουρισμού καταλήγει σε πολυεθνικούς τουριστικούς πράκτορες, σε εισαγωγές αγαθών που επιθυμούν οι ξένοι τουρίστες, σε εισιτήρια πολυεθνικών αεροπορικών εταιριών ή σε αλυσίδες πολυεθνικών ξενοδοχειακών μονάδων, με αποτέλεσμα αξιοσημείωτο ποσοστό από τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού να διαφεύγουν από την τοπική οικονομία χωρίς να συνεισφέρουν στην αναβάθμισή της.

Η δημιουργία των υποδομών προς την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην περιοχή της Αιτωλίας και γενικότερα των περιοχών που ενδείκνυνται για την ανάπτυξη αυτού μοντέλου του τουρισμού θα έχει μακροπρόθεσμα θετικές επιπτώσεις στην οικονομία της περιοχής. Κυρίως μέσω της διατήρησης των παλαιοντολογικών στοιχείων, του τοπίου και των σημαντικών φυσικών πόρων αναμένεται η αύξηση τόσο της ποιότητας όσο και της ποσότητας του προσελκυσμένου τουρισμού ενώ αναμένεται και η άνοδος της αξίας γης.

Για την ανάπτυξη του Εναλλακτικού Τουρισμού στην περιοχή της Αιτωλίας απαιτούνται περισσότερες επενδύσεις του τουριστικού τομέα, οι οποίες χαρακτηρίζονται από τον υψηλό βαθμό απορρόφησης κεφαλαίων, λόγω του υψηλού κόστους των τουριστικών υποδομών.

Με την αύξηση των επενδύσεων στην τουριστική υποδομή θα αναπτυχθούν τομείς όπως:

- ⇒ Οι Υπηρεσίες Μεταφοράς, ανάπτυξη και βελτίωση των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς.*
- ⇒ Βελτίωση του Οδικού Δικτύου, που για την περιοχή της Αιτωλίας η βελτίωση του Οδικού δικτύου της κρίνεται άμεση προτεραιότητα.*
- ⇒ Υποδομές Αναψυχής π.χ. μαρίνες, αγκυροβόλια, γήπεδα και γενικά αθλητικές εγκαταστάσεις.*
- ⇒ Βελτίωση των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και τουριστικών καταλυμάτων. κ.ά.*

Οι Οικονομικές Επιπτώσεις από την ανάδειξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού εμφανίζονται ιδιαίτερα ελκυστικές.

Απασχόληση

Η ανάπτυξη των μορφών αυτών συμβάλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, έτσι όπου τα ξενοδοχεία και τα τουριστικά καταλύματα λειτουργούν καθ' όλη την διάρκεια του έτους με βασικό αποτέλεσμα να αυξάνεται ο αριθμός των εργαζομένων και να μειώνεται σημαντικά το ποσοστό της ανεργίας.

Και φυσικά δεν πρόκειται μόνο για την απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις αλλά σε πολλούς περισσότερους τομείς.

Στην περιοχή της Αιτωλίας όπου παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό η εγκατάλειψη της περιοχής, από νέους ειδικά ανθρώπους, για αναζήτηση εργασίας στα μεγάλα αστικά κέντρα, θα προκύψουν σημαντικά αποτελέσματα από την ανάπτυξη των υποδομών αυτών.

4.7.2 Κοινωνικές – Πολιτιστικές Επιπτώσεις

Άλλος τομέας που επηρεάζεται από την τουριστική διαδικασία είναι ο κοινωνικός.

Οι Κοινωνικές και Πολιτιστικές Επιπτώσεις από την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι επί το πλείστον θετικές.

Μερικές από αυτές είναι:

⇒ *Με την ανάπτυξη των ειδικών μορφών του τουρισμού, δημιουργούνται έργα, όπως της ύδρευσης και της αποχέτευσης που κάνουν πιο άνετη την ζωή των κατοίκων αλλά και των επισκεπτών.*

⇒ *Οι αποκαταστάσεις και οι αναπαλαιώσεις κτισμάτων, αλλά και οι αισθητικές βελτιώσεις στους ελεύθερους χώρους, θα ενισχύσουν την εικόνα της περιοχής και θα την κάνουν πιο ανθρώπινη.*

⇒ *Το είδος του τουρισμού αυτού αποτελεί μέσο διασύνδεσης πληροφοριών σχετικών με τα ήθη, τα έθιμα και τον τρόπο ζωής των διαφορετικών πολιτισμών και συνεισφέρει θετικά στην γνωριμία των τόπων και των λαών. Από την άλλη όμως πλευρά, τα έντονα καταναλωτικά πρότυπα που συχνά προβάλλουν οι τουρίστες επηρεάζουν, φέρνουν αλλαγές και σύγχυση στις συνήθειες και τους ρυθμούς ζωής των τοπικών κοινωνιών υποβαθμίζοντας ή καταστρέφοντας την σημασία της τοπικής κουλτούρας.*

4.7.3 Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις

Η ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού επιδρά άμεσα στο ευρύτερο περιβάλλον της χώρας που την επιδιώκει γιατί το τουριστικό προϊόν είναι αναπόσπαστα δεμένο με το φυσικό περιβάλλον και τους πόρους του, π.χ. ακτές, λίμνες, δάση αλλά και αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι άμεσες και πολύ σημαντικές. Τα έργα ανάπτυξης τα οποία είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και γενικά της τουριστικής ανάπτυξης προϋποθέτουν σε μεγάλο βαθμό αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον.

Η δημιουργία καταλυμάτων σε περιορισμένες εκτάσεις γης μπορούν να δημιουργούν σοβαρές καταστροφές και ενοχλήσεις στη χλωρίδα και τη πανίδα ενώ σημαντικές μεταβολές δημιουργούνται στο τοπίο.

Οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις κατά την φάση της εγκατάστασής τους έχουν επιπτώσεις στο έδαφος και στους υδάτινους πόρους ενώ μπορούν να συμβάλουν στην υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και του τοπίου του τουριστικού προορισμού. Παράλληλα, κατά τη λειτουργία τους αποτελούν συστήματα που καταναλώνουν σημαντικές ποσότητες ενέργειας και φυσικών πόρων, είναι υπεύθυνες για την παραγωγή στερεών και υγρών αποβλήτων ενώ συνδέονται και με άλλες επιπτώσεις στο περιβάλλον όπως η υποβάθμιση της ποιότητας του αέρα.

Οι δυσμενείς επιπτώσεις του αγροτουρισμού:

Όταν η ανάπτυξη του αγροτουρισμού δεν είναι συμβατή με τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Στην περίπτωση αυτή, οι επιπτώσεις αναφέρονται:

⇒ Στην άναρχη και υπέρμετρη ανάπτυξή του σε βάρος της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, που προκαλεί υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος των περιοχών.

⇒ Στον κίνδυνο ανάπτυξης του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές εις βάρος της αγροτικής ζωής. Στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις εγκαταλείπονται οι αγροτικές εργασίες προς χάριν ενός μεγαλύτερου βραχυχρόνιου τουριστικού κέρδους.

⇒ Στην αλλοίωση του πολιτισμικού χαρακτήρα των αγροτικών περιοχών στις περιπτώσεις που ο αγροτουρισμός ακολουθήσει τα γνωστά αναπτυξιακά τουριστικά "πρότυπα" των περασμένων δεκαετιών.

1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Με βάση την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής είναι εμφανής η δυνατότητα της, προς την ανάπτυξη της τουριστικής της κίνησης και ειδικότερα της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Η περιοχή διαθέτει, διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον, με τις φυσικές ομορφιές της λίμνης Τριχωνίδας, των λιμνοθαλασσών του Μεσολογίου και του Αιτωλικού, τους ορεινούς όγκους, την πλούσια χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής. Καθώς και η ύπαρξη των πολιτιστικών, αρχαιολογικών και θρησκευτικών μνημείων καθιστούν την περιοχή ιδανική προς την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού.

Παρά τα όλα αυτά, όμως βλέπουμε πως η περιοχή της Αιτωλίας και γενικά ο νομός έχει χαμηλή τουριστική κίνηση.

Η περιοχή, όπως φαίνεται και από τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου (τύπου Β) υστερεί σε ορισμένα σημεία με βασικό μειονέκτημά της το οδικό δίκτυό της. Μπορεί η Ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου να έδωσε ένα μεγάλο πλεονέκτημα έναντι της περιοχής, όμως μετά το πέρας της γέφυρα το οδικό δίκτυο της περιοχής παραμένει αναξιοποίητο εδώ και πολλά χρόνια, στοιχείο που εμποδίζει σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη της περιοχής.

Στην περιοχή της Αιτωλίας, τώρα γίνονται τα πρώτα βήματα ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού, με βασικό παράδειγμα την υλοποίηση της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER+.

Από την άλλη όμως πλευρά βλέπουμε πως οι κάτοικοι της περιοχής δεν είναι αρκετά ενημερωμένοι, ούτε για θέμα του τουριστικού τομέα, ούτε για την τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή. Το Ερωτηματολόγιο (τύπου Α1) δόθηκε σε 100 περίπου

επαγγελματίες κατοίκους της περιοχής της Αιτωλίας, επαγγελματίες όπως κάτοχοι εστιατορίων, καφετεριών, κέντρων διασκεδάσεων, τουριστικών καταστημάτων, κ.ά. Πολλοί επαγγελματίες της περιοχής επιθυμούν την προσέλκυση τουριστών στην πόλη τους, με απώτερο στόχο το αναμενόμενο όφελος προς την επιχείρησή τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο πιστεύουν ότι αν αυξηθεί η τουριστική κίνηση θα απασχολούνται το ίδιο όλη την διάρκεια του έτους χωρίς να περιμένουν να δουλέψουν μόνο σε περίοδο διακοπών Χριστούγεννα – Πάσχα και το δίμηνο Ιούλιο – Αύγουστο.

Αυτό, που μου έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν ότι ένα σημαντικό ποσοστό των κατοίκων, επαγγελματίες άμεσης σχέσης με τον τουρισμό, δεν γνωρίζουν για το δικαίωμα συμμετοχής σε Εκδήλωση Ενδιαφέροντος προς την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+, προς όφελος της επιχείρησής τους.

Από το δεύτερο Ερωτηματολόγιο (τύπου Β), προς τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, βλέπουμε ότι τα περισσότερα ξενοδοχεία της περιοχής είναι δεύτερης ή τρίτης κατηγορίας με ελάχιστα απασχολούμενο προσωπικό, με κλίνες μεσαίας κατηγορίας, και κατά την άποψή μου με κλίνες ακριβού κόστους για τα δεδομένα της περιοχής. Πολλοί ιδιοκτήτες ξενοδοχείων πιστεύουν ότι δεν υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον από την τοπική αρχή προς την ανάπτυξη του τουρισμού, ενώ οι ίδιοι πιστεύουν πως με την ανάδειξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού η περιοχή θα μπορεί να αναδειχθεί σε έναν ιδανικό τουριστικό προορισμό και δείχνοντας το κατάλληλο ενδιαφέρον, η περιοχή θα μπορεί να φιλοξενεί και τους πιο απαιτητικούς τουρίστες.

2. Γενικά Συμπεράσματα

Η αλήθεια είναι ότι οι εναλλακτικές μορφές τουριστικής ανάπτυξης προσφέρουν μια διέξοδο για το ελληνικό τουριστικό προϊόν, το οποίο (στο σύνολό του) έχει καταστεί ιδιαίτερα ακριβό και χαρακτηρίζεται από χαμηλό επίπεδο υπηρεσιών και υποδομών. Οι μονοσήμαντες επενδύσεις στο δίπτυχο «ήλιος – θάλασσα» έχουν εξαντλήσει τα περιθώρια τους μετά την εμφάνιση

νέων, εξωτικών και οικονομικά προσιτών προορισμών. Στον αντίποδα όλων αυτών στέκεται ένα μοντέλο που διασφαλίζει τη φυσική ομορφιά, την πολιτιστική κληρονομιά, τα παραδοσιακά επαγγέλματα και ασχολίες, ενώ προσφέρει υψηλού επιπέδου υπηρεσίες στον φιλοξενούμενο.

Ο τουρισμός σε πολλές περιοχές, είναι η κύρια αν όχι η μοναδική οικονομική δύναμη και το βασικό εργαλείο προώθησης της περιφερειακής ανάπτυξης. Το εργαλείο αυτό χωρίς την κατάλληλη καθοδήγηση (σχεδιασμός, προγραμματισμός και διαχείριση) ορισμένες φορές οδηγεί σε υπερεκμετάλλευση των πόρων, με μακροχρόνιες επιπτώσεις στις περιοχές αλλά και στον ίδιο τον τουρισμό. Επιβάλλεται έτσι μια σαφήνεια στους αναπτυξιακούς στόχους αλλά και μια στρατηγική βασισμένη στα πραγματικά προβλήματα και δυνατότητες της κάθε περιοχής για να επιτευχθεί η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού που θα έχει μακροχρόνιες προοπτικές. Αν γίνουν βιαστικές ενέργειες χωρίς προγραμματισμό, με εγκαταστάσεις και υπηρεσίες χαμηλού κόστους, υπάρχει κίνδυνος υποβάθμισης, καταστροφής των πόρων.

Βασική επιδίωξη είναι η επιμήκυνση τουριστικής περιόδου με ανάπτυξη δραστηριοτήτων κατάλληλων και ελκυστικών για διάφορες εποχές (τουρισμός τεσσάρων εποχών), πάντα στο πλαίσιο των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της υπό μελέτη περιοχής. Έτσι θα πρέπει να μελετηθούν οι τουριστικοί πόροι, η υποδομή της περιοχής, καθώς και οι προοπτικές ανάπτυξης και πιθανά προβλήματα που μπορούν να δημιουργηθούν.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι οι παρεμβάσεις οι οποίες θεωρούνται απαραίτητες για την εξασφάλιση της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης μπορούν να επικεντρωθούν σε μερικά βασικά σημεία:

- ✓ Αξιοποίηση, αποκατάσταση και μετατροπή παλαιών παραδοσιακών κενών κατοικιών σε Ξενώνες.
- ✓ Τη δημιουργία νέων ξενοδοχειακών μονάδων με σεβασμό στην αρχιτεκτονική της περιοχής και στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.
- ✓ Τη βελτίωση ή και επέκταση του οδικού δικτύου.

- ✓ Ανάδειξη και προστασία του ανθρωπογενούς - οικιστικού περιβάλλοντος και των πόρων πολιτιστικής κληρονομιάς.
- ✓ Προστασία οικολογικών πόρων και άγριας φύσης.
- ✓ Αξιοποίηση πόρων ή και δημιουργία υποδομών που ανταποκρίνονται στις νέες μορφές τουρισμού.
- ✓ Ανάπτυξη ικανοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, αλλά και δημιουργία ή και λειτουργία μηχανισμών για την υποστήριξη της διαδικασίας για ήπια - οικολογική τουριστική ανάπτυξη.

Βασικός στόχος για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού θα πρέπει να είναι η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων (περιβάλλον φυσικό και πολιτιστικό) σε συνδυασμό με τη διαφήμιση, τη δημιουργία εγκαταστάσεων και υποδομής, την αρμονική συνεργασία του τουριστικού κλάδου με τις άλλες δραστηριότητες, τη διατήρηση, ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς των ευαίσθητων περιοχών κ.α.

Προβλέπεται η δημιουργία υποδομής για την ανάπτυξη οικολογικού, πολιτιστικού, θεραπευτικού και άλλων μορφών τουρισμού μέσω ανάδειξης φυσικών και πολιτιστικών πόρων με επεμβάσεις διατήρησης και αποκατάστασης παραδοσιακών κτιρίων και παραδοσιακών οικισμών για τη δημιουργία εγκαταστάσεων διανυκτέρευσης, εστίασης, αναψυχής, καθώς και άλλων έργων βασικής τουριστικής υποδομής. Επίσης η ανάδειξη ορεινών αξιοθέατων, καθώς και η δραστηριοποίηση για την προστασία και την ανάδειξη δασικών εκτάσεων, βιότοπων, οικολογικού ενδιαφέροντος και τουριστικής σημασίας.

Ο τομέας του τουρισμού θεωρώ ότι αποτελεί χαμένη μέχρι σήμερα ευκαιρία για την περιοχή της Αιτωλίας. Μία περιοχή, με τέτοιο πλούτο υδάτων, φυσικών και αρχαιολογικών πόρων, δεν μπορεί να παραμένει στα αζήτητα των ελλήνων και αλλοδαπών επισκεπτών για δεκαετίες τώρα. Ενώ πιστεύω πως υπάρχει μέλλον για την περιοχή. Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει μια προσπάθεια από την πλευρά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας να βελτιωθούν τουριστικές υποδομές τόσο στην παραλιακή ζώνη όσο και στα χωριά της ορεινής Ναυπακτίας με εντυπωσιακά αποτελέσματα.

3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των μορφών αυτών είναι οι δράσεις μάρκετινγκ, με κύρια την έρευνα, στη συνέχεια την ανάπτυξη των εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών και τέλος την πλήρη κατανόηση των αναγκών του καταναλωτή και - αυτό είναι πολύ σημαντικό - του τρόπου λειτουργίας των καναλιών διανομής στο τουριστικό κύκλωμα.

Οι ειδικές μορφές τουρισμού πρέπει να προσεγγίζονται με τη μεθοδολογία της αξιολόγησης του πόσο ελκυστικές είναι στη διεθνή τουριστική ζήτηση, σε συνδυασμό με το επίπεδο ανταγωνιστικότητας της τουριστικής προσφοράς κάθε χώρας.

Από πλευράς δήμων και νομαρχίας μπορούν να γίνουν ελάχιστα μεν απαιτούμενα δε, έργα σήμανσης, προσπέλασης, βασικών υποδομών, διαφημιστικών φυλλαδίων και ένταξης σε προγράμματα ανάδειξης και προβολής των αρχαιολογικών και παραδοσιακών και φυσικού κάλλους χώρων.

Πρέπει να τονισθούν οι ιδιαιτερότητες που θα τραβήξουν εναλλακτικό τουρισμό, αλλά το κυριότερο είναι ότι σε πρώτη φάση όλος ο τουρισμός που διέρχεται από την πόλη στα ξενοδοχεία, πρέπει να περνά από τα σημεία αυτά με οργανωμένες εκδρομές και περιηγήσεις.

Η συμβολή των ιστορικών, πολιτιστικών, θρησκευτικών μνημείων και του φυσικού περιβάλλοντος

Στο σημερινό οικονομικό περιβάλλον που ζούμε, η ανάπτυξη μιας περιοχής αλλά και μιας χώρας βασίζεται στο τρίπτυχο πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής τομέας. Για τη χώρα μας, όπως έχω επισημάνει, η βαριά βιομηχανία της είναι ο τουρισμός. Η ανάπτυξη λοιπόν του τουρισμού σημαίνει και ανάπτυξη της εθνικής αλλά και της τοπικής οικονομίας. Η περιοχή του

Αιτωλίας είναι προικισμένη με όλα εκείνα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την τουριστική ανάπτυξη της, αυτά είναι η ιστορία της περιοχής, η πολιτιστική της κληρονομιά οι φυσικές ομορφιές της (Λίμνη Τριχωνίδα, Εύηνος ποταμός, όρη Παναιτωλικού, Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου και Αιτωλικού και η Ορεινή Ναυπακτίας), θρησκευτικά μνημεία, ιαματικές πηγές.

Αποτελεί προτεραιότητα και αναγκαιότητα ο προγραμματισμός, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση της τουριστικής ανάπτυξης που θα αποτελέσει και το έναυσμα και για άλλους κλάδους της οικονομίας της περιοχής δημιουργώντας θέσεις εργασίας για τους νέους καθώς και κίνητρο να μείνουν στην περιοχή τους. Αυτό θα την αποτρέψει από την ερήμωση αλλά θα μειώσει και τα προβλήματα που δημιουργούνται στις μεγάλες πόλεις από τη συγκέντρωση εκεί όλο και περισσότερων κατοίκων.

Στα πλαίσια αυτά θα πρέπει να επιδιωχθεί:

- Η ανάδειξη της περιοχής της Αιτωλίας ως ιστορικό και πολιτιστικό κέντρο.
- Ενίσχυση του ρόλου του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δ. Θέρμου.
- Η κατασκευή σύγχρονου αρχαιολογικού μουσείου στο Δ. Θέρμου και σε άλλα σημεία που κρίνεται απαραίτητο.
- Η προβολή και διαφήμιση της περιοχής στην Ελλάδα και το εξωτερικό
- Η κατασκευή καινούργιου οδικού άξονα Ναυπάκτου - Θέρμου-Καρπενησίου – Καρδίτσας.
- Η βελτίωση του οδικού άξονα Αγρινίου-Θέρμου
- Η δημιουργία πεζοπορικών και ορειβατικών δραστηριοτήτων σε σηματοδοτούμενες διαδρομές στο Παναιτωλικό και στα βουνά της Ναυπακτίας.
- Διεύρυνση γεωθερμικού δυναμικού και αναβάθμιση των εγκαταστάσεων στα ιαματικά λουτρά Στάχτης και Μυρτιάς με σκοπό την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού.
- Η κατασκευή καινούργιων ξενοδοχειακών μονάδων.
- Η προβολή των πολλών θρησκευτικών μνημείων και του τόπου γέννησης του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού.

- Η καθιέρωση αθλητικών δραστηριοτήτων στον Εύηνο (καγιάκ-rafting κ.λ.π.).
- Η αξιοποίηση του καταφυγίου που κατασκεύασε ο Ορειβατικός Σύλλογος Αγρινίου στο Παναιτωλικό.
- Η ανάπτυξη του ναυταθλητισμού στη λίμνη Τριχωνίδα και δραστηριότητες αναψυχής σε παραλίμνιους χωροθετημένους και ελεγχόμενους χώρους
- Ανάπτυξη ιχθυοκαλλιεργειών και η ενθάρρυνση της ερασιτεχνικής αλιείας για αναψυχή.
- Αναπαλαίωση και ανάδειξη, Υδρομυλων, λιθόκτιστων σπιτιών. κ.ά. Καθώς και ανάπτυξη των Ιστορικών Κτηρίων.
- Αρχαιομετρικές έρευνες και μελέτες σε σημεία ενδιαφέροντος.
- Ανάπτυξη ορεινών δραστηριοτήτων: πεζοπορία, ορεινής ποδηλασίας και ιππασίας, jeep safari, αναρριχήσεις κ.ά.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή υλοποίηση τουριστικών - πολιτικών δράσεων είναι η συνεργασία μεταξύ του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, όπου ο καθένας οφείλει να παίζει το δικό του ρόλο. Η πολιτεία έχει την ευθύνη των αποφάσεων, οφείλει να σχεδιάζει, να θέτει τους κανόνες και να ελέγχει.

Ο ιδιωτικός τομέας έχει την ευθύνη της επιχειρηματικής δράσης που θα υλοποιήσει την τουριστική πολιτική επενδύοντας και μεγιστοποιώντας τα οφέλη για την Εθνική Οικονομία.

Η ενεργοποίηση του ιδιωτικού τομέα μπορεί να συμβάλει για την επίτευξη μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, όχι όμως ότι επαρκεί απόλυτα. Η αναζήτηση μίας πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης για τον τουρισμό συμπεριλαμβάνει, με σημαντικότερο βασικό μερίδιο ευθύνης, τους κρατικούς και τοπικούς φορείς άσκησης τουριστικής πολιτικής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΥΠΟΥ Α1

« Ερωτηματολόγιο προς τους κατοίκους της περιοχής μελέτης²⁸ »

1. Φύλλο: Άντρες   Γυναίκες

2. Ηλικίες:

Από 20 - 35

Από 35 - 45

Από 45 - 55

Από 55 - άνω

3. Πως κρίνεται την τουριστική κίνηση στον νομό της Αιτωλοακαρνανίας;

A) Καθόλου Αναπτυγμένη

B) Χαμηλά Αναπτυγμένη

Γ) Μέτρια Αναπτυγμένη

Δ) Αρκετά Αναπτυγμένη

²⁸ Το ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε σε επαγγελματίες κατοίκους.

4. Πιστεύεται πως πρέπει να αυξηθεί η τουριστική δραστηριότητα ή δεν σας ενδιαφέρει η προσέλκυση τουριστών στην πόλη σας ;

A) Να αυξηθεί:

B) Να μην αυξηθεί:

5. Γνωρίζεται για την ανάπτυξη των Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού και τις δυνατότητες που μπορούν να επιφέρουν στην περιοχή Ανάπτυξης;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ

6. Πιστεύεται πως μετά την ανάπτυξη των Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού στην περιοχή οι επιπτώσεις θα είναι θετικές η αρνητικές προς την επιχειρηματική σας δραστηριότητα; Αν ναι γιατί;

A) Θετικές

B) Αρνητικές

Αιτιολογία Α:.....

Αιτιολογία Β:.....

7. Πως επηρεάζεται η επιχειρηματική σας δραστηριότητα μετά την ανάπτυξη της τουριστικής κίνησης καθ 'όλη την διάρκεια του έτους;

A) Θετικά

B) Αρνητικά

Αιτιολογία Α:.....

Αιτιολογία Β:.....

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

« Προς τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις της περιοχής μελέτης »

1. Πόσα είναι τα άτομα που απασχολεί το ξενοδοχείο σας;

A) από 1 – 5	7%
B) από 5 – 10	32%
Γ) από 10 – 15	40%
Δ) από 15 – και άνω	21%

2. Πόσες κλίνες διαθέτει το ξενοδοχείο σας;

A) από 10 – 20	5%
B) από 20 – 40	44%
Γ) από 40 – 60	38%
Δ) από 60 – και άνω	13%

3. Ποίας κατηγορίας χαρακτηρίζεται το ξενοδοχείο σας;

A) Κατηγορία Α	3%
B) Κατηγορία Β	40%
Γ) Κατηγορία Γ	36%
Δ) Κατηγορία Δ	17%
E) Κατηγορία Ε	4%

4. Σε ποία από τις παρακάτω κατηγορίες ανέρχεται η τιμή των κλινών του ξενοδοχείου σας;

A) από 20 – 40 €	11%
B) από 40 – 60 €	35%
Γ) από 60 – 80 €	41%
Δ) από 80 – και άνω €	13%

5. Πως κρίνεται την τουριστική κίνηση στον νομό της Αιτωλοακαρνανίας;

A) Καθόλου Αναπτυγμένη	7%
B) Χαμηλά Αναπτυγμένη	54%
Γ) Μέτρια Αναπτυγμένη	39%
Δ) Αρκετά Αναπτυγμένη	0%

6. Πιστεύετε ότι οι τοπικές αρχές δίνουν την κατάλληλη προσοχή στον τομέα του τουρισμού;

A) ΝΑΙ	73%
B) ΟΧΙ	77%

7. Σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της περιοχής, πιστεύεται πως ευνοείται η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

A) Καθόλου	2%
B) Μέτρια	44%
Γ) Αρκετά	54%

8. Πιστεύεται ότι κρίνεται απαραίτητη η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ

9. Πιστεύεται ότι μετά την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού η περιοχή θα μπορεί να αποτελέσει έναν ιδανικό τουριστικό προορισμό;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ

10. Το ξενοδοχείο σας προσφέρει στους πελάτες πληροφορίες για εκδηλώσεις, αξιοθέατα, δραστηριότητες, κλπ.;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

« Προς την Νομαρχία της Αιτ/νίας και την Αναπτυξιακή Εταιρεία “Τριχωνίδα Α. Ε” »

Ερώτηση 1: Πως διαμορφώνεται η τουριστική κίνηση στον νομό της Αιτωλοακαρνανίας;

Απάντηση:

Ν.Α²⁹: «Τα τελευταία χρόνια είναι γεγονός πως η Αιτωλοακαρνανία παρουσιάζει στασιμότητα σε ότι αφορά την τουριστική κίνηση, κάτι που ωστόσο δεν αφορά μόνο το νομό αλλά ευρύτερα όλη τη χώρα.

Ο νομός διαθέτει μοναδικές φυσικές ομορφιές, είτε αυτές αφορούν τις παραλίες του είτε ορεινές περιοχές. Η Αιτωλοακαρνανία, ως τουριστικός προορισμός παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και πιστεύω πως οι επενδύσεις που ήδη έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα κίνητρα επιλογής. Στις άμεσες προτεραιότητες μας είναι ο εκσυγχρονισμός του επαρχιακού οδικού δικτύου, η ανάδειξη των τουριστικών πόρων της παραλίμνιας περιοχής και των ορεινών όγκων, η επέκταση και η δημιουργία μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών, σε υποδομές που θα φέρουν άμεσα αποτελέσματα στη βελτίωση του παραγωγικού περιβάλλοντος».

Α.Ε³⁰: «Ο νομός της Αιτωλοακαρνανίας αν και έχει περιοχές οι οποίες θεωρούνται θερινά θέλητρα, όπως η Ναύπακτος και τα παράλια του Ιονίου, δεν κατατάσσεται στους μεγάλους τουριστικούς προορισμούς της χώρας μας. Η Αιτωλοακαρνανία τώρα κάνει τα πρώτα της βήματα στον τουρισμό και πρέπει να γίνουν ακόμα πολλές προσπάθειες και ενέργειες προκειμένου οι περιοχές της να καταστούν τουριστικοί προορισμοί.»

Ερώτηση 2: Μια σειρά έργων ολοκληρώθηκαν στην ευρύτερη περιοχή με βασικότερο τη ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου συντελώντας ουσιαστικά στην αναβάθμισή της. Στο πλαίσιο αυτό ποιο πιστεύεται ότι είναι το μέλλον της περιοχής στον τουρισμό;

Απάντηση:

²⁹ Ν.Α: ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ (ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ)

³⁰ Α.Ε: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ «ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ Α.Ε

Ν.Α: « Η γέφυρα "Χαρίλαος Τρικούπης" αποτελεί για το νομό μας αλλά και ευρύτερα για τη Δυτική Ελλάδα έργο μείζονος σημασίας στον τομέα των μεταφορών. Στο πλαίσιο αυτό, πιστεύω ότι θα συντελέσει ουσιαστικά και τον τομέα τουρισμού, προσφέροντας τη δυνατότητα της αμεσότερης πρόσβασης προς τους τουριστικούς προορισμούς της Αιτωλοακαρνανίας».

Α.Ε: « Τα τελευταία χρόνια εκτελούνται και υλοποιούνται σημαντικά έργα στην περιοχή σε όλους τους τομείς, τα οποία συμβάλουν στην ενίσχυση των αναπτυξιακών επιδόσεων, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και στην αύξηση της απασχόλησης στον νομό. Η ολοκλήρωση πολλών από αυτών, εκτός από το ότι συμβάλει στην γενικότερη αναπτυξιακή προοπτική του νομού, δημιουργεί και τις απαραίτητες υποδομές για την ενίσχυση του τουρισμού τόσο κατά την θερινή όσο και κατά τη χειμερινή περίοδο.

Η ολοκλήρωση της Ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου, που σηματοδοτεί την απαρχή μιας νέας εποχής αναπτυξιακών δυνατοτήτων για την Αιτωλοακαρνανία, τη Δυτική Ελλάδα και ολόκληρη τη χώρα, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να καταστεί η ευρύτερη περιοχή σημαντικό τουριστικό κέντρο. Η ορεινή Ναυπακτία είναι ένας προορισμός, που δεν υστερεί σε φυσικό κάλλος, από άλλες περιοχές, οι οποίες έχουν να επιδείξουν χειμερινό τουρισμό.»

Ερώτηση 3: Ποία είναι τα έργα εκείνα που πρέπει να τεθούν σε προτεραιότητα για την ανάπτυξη της περιοχής;

Απάντηση:

Ν.Α: «Ένα από τα κυριότερα έργα τα οποία και θα βοηθήσουν την τουριστική ανάπτυξη του νομού είναι η δημιουργία ενός ασφαλούς και σύγχρονου οδικού δικτύου. Δεν εννοείται η γέφυρα "Χαρίλαος Τρικούπης να μην έχει ως συνεχείας της ένα οδικό δίκτυο τέτοιο που να εξυπηρετεί την αναμενόμενη αυξημένη κίνηση. Ένα σύγχρονο οδικό δίκτυο αποτελεί βάση υποδομής ανάπτυξης, όχι μόνο στον τουρισμό αλλά και σε κάθε τομέα δραστηριότητας.»

Α.Ε: « Άμεση προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην επιτάχυνση, ολοκλήρωση και υλοποίηση έργων για τη βελτίωση των οδικών υποδομών του νομού.

Η ολοκλήρωση του μεγάλου έργου του Δυτικού οδικού Άξονα (τμήμα Αντίρριο – Ιωάννινα) καθώς και του οδικού δικτύου τμημάτων Αγρίνιο –Καρπενήσι , Αγρίνιο – Θέρμου και Ναύπακτος – Θέρμο, θα δώσουν νέα αναπτυξιακή ώθηση και προοπτική τουριστικής ανάπτυξης στην Αιτωλοακαρνανία.

Προς αυτή τη κατεύθυνση θα συμβάλει και η αξιοποίηση του τεράστιου πολιτιστικού πλούτου της περιοχής με την υλοποίηση και τον προγραμματισμό έργων για την ανάδειξη των πολιτιστικών μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων, ενώ πρέπει να ενισχυθεί και η προσπάθεια ανάπτυξης δράσεων μέσα από κονδύλια και προγράμματα της Ε.Ε όπως ο αγροτουρισμός».

Ερώτηση 4: Ποία είναι τα «συν» και τα «πλην» της περιοχής;

Απάντηση:

Ν.Α: «Η Αιτωλία είναι πλαισιωμένη από πανέμορφες παραλίες. Ναύπακτος, Μεσολόγγι, Λούρος Οινιάδων, Βόνιτσα, Πάλαιρος, Αστακός, Αμφιλοχία, Μενίδι είναι μόνο μερικές από αυτές. Η ορεινή Ναυπακτία είναι ένας από τους πλέον ιδανικούς τόπους για διακοπές ή σύντομες αποδράσεις του Σαββατοκύριακου. Κατάφυτες πλαγιές, "πνιγμένες" κυριολεκτικά στην πλούσια βλάστηση προσφέρουν ηρεμία, άθληση και ψυχαγωγία.

Όμως η απουσία ενός από ασφαλούς και σύγχρονου οδικού δικτύου, το οποίο και αποτελεί άμεση προτεραιότητα, εμποδίζει ως ένα βαθμό την περιοχή για την περαιτέρω ανάπτυξή της.»

A.E: « Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας, που είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση της χώρας, έχει μία ξεχωριστή και ιδιαίτερη μορφολογία με πεδιάδες, βουνά, μικρά οροπέδια, λίμνες, ποτάμια και παραλίες. Το πλούσιο αυτό φυσικό περιβάλλον σε συνδυασμό με τη γεωγραφική γεινίαση με το Ιόνιο πέλαγος και την ύπαρξη σημαντικών πολιτιστικών μνημείων και αρχαιολογικών χώρων καθιστούν την περιοχή μία από τις ομορφότερες της πατρίδας μας. Η Αιτωλοακαρνανία μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον επενδυτών για την ανάπτυξη τουριστικών υποδομών, αφού ενδείκνυται για τον τουρισμό καθ' όλη την διάρκεια του έτους.

Μέχρι σήμερα όμως η έλλειψη ενός ολοκληρωμένου οδικού δικτύου και η απουσία στρατηγικού σχεδιασμού, παρά τις σημαντικές προσπάθειες που έχουν γίνει, καθιστούν τον νομό τουριστικά αναξιοποίητο.»

Ερώτηση 5: Ποία η θέση του τουρισμού στην στρατηγική που ακολουθείτε για την ανάπτυξη της περιοχής;

Απάντηση:

N.A: «Οπωσδήποτε αποτελεί προτεραιότητα γιατί οι δυνατότητες του νομού είναι πολλές. Όμως το πλέον σημαντικό είναι πως εκτός από το φυσικό πλούτο και τη μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά, ο νομός διαθέτει ένα εξίσου σημαντικό κεφάλαιο το "ανθρώπινο δυναμικό". Και αυτό θα βοηθήσει ουσιαστικά στην ανάπτυξη του τουρισμού.»

A.E: « δεν απαντήθηκε»

Ερώτηση 6: Ποιες είναι οι ενέργειες που έχουν γίνει για την ανάπτυξη του τουρισμού και ειδικότερα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού;

Απάντηση:

N.A: « Η Νομαρχία Αυτοδιοίκηση της Αιτωλοακαρνανίας στοχεύοντας στην κατεύθυνση της τουριστικής ανάπτυξης παρουσιάζει μια σειρά από δραστηριότητες και ενέργειες με στόχο την προβολή και την ανάδειξη. Όπως η σύσταση ειδικού φορέα διαχείρισης θεμάτων πολιτισμού και προβολής (ΝΑΕ), οι συμμετοχές σε τουριστικές εκθέσεις της Ελλάδος, η άμεση επαφή με τους αρμόδιους φορείς, όπως είναι ο ΕΟΤ, προκειμένου να προωθηθούν δράσεις και πρωτοβουλίες.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής είναι και ιδιωτικές επενδύσεις.»

A.E: « Η αναπτυξιακή εταιρεία Τριχωνίδα Α.Ε σαν φορέας υλοποίησης της κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER+ στοχεύει στην τουριστική ανάπτυξη και αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών, στηριζόμενη στην αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τα τοπικά προϊόντα ».

Ερώτηση 7: Πιστεύεται πως με την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού η περιοχή μπορεί να θεωρηθεί ως ένας ιδανικός τουριστικός προορισμός;

Απάντηση:

N.A: « Ο νομός προσφέρεται για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού καθώς διαθέτει πολλές δυνατότητες προς την ανάπτυξη αυτών των μορφών. Όμως σημαντικό είναι να εστιάσουμε την προσοχή μας την αξιοποίηση αυτών των δυνατοτήτων. Ο αγροτουρισμός έχει αναπτυχθεί αρκετά στην περιοχή με την δημιουργία μονάδων, που προσελκύουν έναν ικανοποιητικό αριθμό επισκεπτών. Με λίγη μόνο προσπάθεια και την κατάλληλη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που διαθέτει ο νομός μπορεί να καταστεί ένας ιδανικός προορισμός.»

A.E: « Η Αιτωλοακαρνανία μπορεί να γίνει ένας αυτόνομος τουριστικός προορισμός και προς αυτήν την κατεύθυνση φορείς, τοπική αυτοδιοίκηση και παραγωγικές τάξεις θα πρέπει να κατευθύνουν το σχεδιασμό τους, καθορίζοντας τις δράσεις και τις δραστηριότητες προς αυτήν την κατεύθυνση.»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / ΠΗΓΕΣ

1. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ ΣΤΕΛΙΟΣ ,
"ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ έννοιες, μεγέθη, δομές," Εκδόσεις Προπομπός. ΑΘΗΝΑ 2000
2. ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ Ν. - ΚΡΑΒΑΡΙΤΗΣ Κ.
"ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ Βασικές Έννοιες", Εκδόσεις Interbook, ΑΘΗΝΑ 2004
3. ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ Ν. - ΚΡΑΒΑΡΙΤΗΣ Κ. - ΛΟΥΤΡΑΣ Π.
"Εισαγωγή στον Τουρισμό", Εκδόσεις Interbook, ΑΘΗΝΑ 2004
4. ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ Ν.
"Τουριστικό Marketing," Εκδόσεις Interbook, Αθήνα 1999
5. ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ Ν.
" Τουρισμός & Ανάπτυξη" Εκδόσεις Interbook, Αθήνα 2000
6. ΗΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ Ν.
" Τουριστική Οικονομία," Τόμος Α', Έκδοση Β', Εκδόσεις Interbooks,
Αθήνα 1997, σελ. 157.
7. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ
"Τουρισμός - Αγροτουρισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση"
Καλαμάτα, Οκτώβριος 2001
8. ΚΡΑΒΑΡΙΤΗΣ .Κ.Ν ,
"Επαγγελματικός Τουρισμός", Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 1992
9. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Εφημερίδα, 3 Σεπτεμβρίου 2006, Νο 445
10. Πολίτης , Τοπική Εφημερίδα, 1 Αυγούστου 2005
11. Ναυτεμπορική, Εφημερίδα, Παρασκευή 15 Σεπτεμβρίου 2006
12. ΤΕΔΚ Ν. ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ - Ε.Ε.Τ.Α.Α Α.Ε
"ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ. Φυσικό Περιβάλλον, Μνημεία, Οικολογικές
και Πολιτιστικές Διαδρομές", Αθήνα 1977, β' έκδοση
13. ΤΣΟΥΝΗΣ ΓΡΥΓΟΡΗΣ.
"Τριχωνίδα, Υδάτινες Ανταύγειες" εκδόσεις Παπαστράτος ΑΒΕΣ Αθήνα 1996

14. Τουριστική Αγορά, μηνιαίο περιοδικό για την τουριστική βιομηχανία.
Τεύχος 167, Φεβρουάριος 2004.
15. Τουριστική Αγορά, μηνιαίο περιοδικό για την τουριστική βιομηχανία.
Τεύχος 170, Μάιος 2004.
16. Τουρισμός και Οικονομία, μηνιαίο τουριστικό περιοδικό,
Τεύχος 303, Ιανουάριος 2005
17. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΛΙΣΑΒΕΤ - Ε.Ε.Τ.Α.Α Α.Ε
"Η Τουριστική προβολή σε επίπεδο νομού" Αθήνα 1995

Άλλες Πηγές

1. Ενημερωτικό Φυλλάδιο Δήμος Θέρμου
Εκδόση Δ. Θέρμου 2005
2. Ένθετο Φυλλάδιο About Greece σε μηνιαίο περιοδικό Auto Τρίτη
3. Ιστοσελίδα www.29dytika.
4. Ιστοσελίδα www.aboutgreece.gr
5. Ιστοσελίδα www.nafpaktos.gr
6. Ιστοσελίδα www.nafpaktia.gr
7. Ιστοσελίδα www.aitoloakrnania.gr
8. Ιστοσελίδα www.aqrinio.gr
9. Ιστοσελίδα www.culture.gr
10. Ιστοσελίδα www.touristas.gr
11. Ιστοσελίδα www.aqrotrevel.gr
12. Ιστοσελίδα www.enae.gr
13. Ιστοσελίδα www.dytikiellada.gr